

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

İSLAM HUKUKUNDA SÜFTECE

OĞUZHAN CAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. NECMEDDİN GÜNEY

KONYA-2023

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Oğuzhan CAN		
	Numarası	18810601262		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimler/İslam Hukuku		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	×	
		Doktora		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKUNDA SÜFTECE			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Oğuzhan CAN

İmza

Özet

Öğrencinin	Adı Soyadı	Oğuzhan CAN		
	Numarası	18810601262		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	×	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Tezin Adı	İSLAM HUKUKUNDA SÜFTECE			

Bu çalışmada ana hatlarıyla borcun başka bir mahalde ödenmesini ifade eden süftece uygulaması ele alınmış ve İslam hukuku açısından incelenmiştir. Süftece uygulaması, borç verenin yoldaki olası riskleri ve transfer maliyetlerini borçluya yüklemeye gayesi ihtimali nedeniyle ilk dönem fıkıh âlimleri tarafından tasvip edilmemiştir. Sonraki dönem fıkıh âlimleri ise bu tür bir uygulamanın genel olarak şart koşulmaksızın yalnızca muhataba iyilik amacıyla yapılması durumunda caiz olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmamızda süftecenin kavramsal çerçevesi, meşruiyet tartışmaları, süftecenin unsurları ve uygulanması araştırılmıştır. Tezimiz bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında süftece ile ilgili yüzeysel bilgiler paylaşılmış, ticaretteki konumuna değinilmiş ve bu konu ile ilgili yapılan bazı çalışmalar zikredilmiştir. Birinci bölümde ise süftece kelimesinin üzerinde durulmuş, ilişkili bazı terimler ele alınmış ve konu ile ilgili meşruiyet tartışmalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise süftece, unsurları ve uygulanması açısından ele alınmış, tarihî tecrübeye yer verilmiş ve bazı özel hükümleri aktarılmıştır. Kişisel değerlendirmelerimizin yer aldığı bir sonuç ile çalışmamız sonlandırılmıştır.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Süftece, Karz, Havale, Faiz.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Oğuzhan CAN		
	Student Number	18810601262		
	Department	Temel İslam Bilimler/İslam Hukuku		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	×	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Title of the Thesis/Dissertation	SUFTAJA IN ISLAMIC LAW			

In this study, the practice of “suftaja”, which refers to the payment of the debt in another location, is discussed and analyzed in terms of Islamic Law. The practice of suftaja was disapproved by early jurists due to the possibility of the lender's intention to impose the possible risks and transfer costs on the borrower. Later fiqh scholars, on the other hand, stated that such a practice is generally permissible if it is done for the purpose of favoring the addressee without any conditions.

In our study, the conceptual framework of suftaja, the legitimacy debates, the elements of suftaja and its application have been investigated. Our thesis consists of an introduction and two chapters. In the introduction, introductory information about suftaja is shared, its position in trade is mentioned and some studies on this subject are mentioned. In the first chapter, the word suftaja is analyzed, some related terms are discussed, and the legitimacy debates on the subject are presented. In the second part, suftaja is discussed in terms of its elements and application, historical experience is given and some special provisions are presented. Finally, our study is concluded with a conclusion that includes our personal evaluations.

Keywords: Islamic Law, Suftaja, Karz, Remittance, Interest.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE MEŞRUIYET TARTIŞMALARI

I. Sözlük ve Terim Anlamı	5
A. Sözlük/Köken Anlamı	5
B. Terim Anlamı.....	6
II. Süftece ile Alakalı Terimler.....	11
A. Karz	11
B. Ribâ.....	12
C. Havâle	12
D. Vekâlet.....	14
E. Sakk.....	14
F. Sigorta	16
G. Poliçe	18
H. Bono (Emre Muharrer (Yazılı) Senet).....	21
III. Meşruiyet Tartışmaları	22
A. Sahabe-Tâbiîn Görüşleri.....	22
B. Mezheplere göre Süftecenin Hükümü	24
C. Genel Değerlendirme	36

İKİNCİ BÖLÜM

UNSURLARI, UYGULANMASI VE ÖZEL HÜKÜMLERİ

I. Süftecenin Unsurları	40
II. Süftecenin Uygulanması	44
A. Süftece Kullanımının Amaçları	44
B. Süftecenin Hazırlanması	45
C. Süftecelerde İşlemin Sonlandırılması: Kitâbü'l-berâat (İbrânâme).....	49
D. Süftecenin Bazı Ticârî Akitler ve Kıymetli Evrak Türleriyle İlişkisi .	50
E. Süftecenin Gelişimi ve Tarihî Tecrübe	57
III. Süftecenin Özel Hükümleri	68
A. Süftecede Kabul.....	68
B. Süftecede Ödeme	71
C. Süftecenin Devri	73
D. Süftecenin Kaybolması.....	74
SONUÇ	76
BİBLİYOGRAFYA.....	79

KISALTMALAR

AAOIFI : Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (İslâmi Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu)

AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

b. : ibn

bkz. : bakınız

c. : cilt

(c.c) : celle celâluhu

D.DRB. : Bâb-1 Defteri Darphane Kalemi Defterleri

Mv.F : el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Kuveyyiyye

nşr. : neşreden

ö. : ölüm tarihi

s. : sayfa

(s.a.v.) : sallallâhu aleyhi ve sellem

sy. : sayı

(r.a.) : radiyallahu anhu/anhâ

TBK : Türk Borçlar Kanunu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Ticaret Kanunu

thk. : tahkik eden

ty. : yayım tarihi yok

vb. : ve benzeri/ve benzerleri

y.y. : yayım yeri yok

yy. : yüzyıl

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu özelliğinin gereği başkalarıyla sürekli etkileşim ve iletişim halindedir. Gündelik yaşantımızda birçok faaliyet bu sosyalliğin doğal bir sonucudur. İnsan bütün gereksinimlerini kendisi karşılayamaz ve diğer insanların yardımına ihtiyaç duyar. Toplumdaki bu dayanışma kimi zaman insanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerçekleştirdiği ticari faaliyetler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca ticaret insanlar arasında var olmuştur. Bu yolla insanlar gündelik ihtiyaçlarını giderdikleri gibi mülk de edinmişlerdir. Geçmişten günümüze, insanlar sermayelerini, kazandıkları malları korumak için çeşitli yollara başvurmuşlar ve türlü araçlar kullanmışlardır. Biz de bu çalışmamızda tarihte tüccarın para transferlerini, şehirlerarası veyahut devletlerarasında emniyetli ve masrafsız bir şekilde gerçekleştirdikleri günümüz poliçesi kabul edilebilecek bir yöntem olan “süftece” işlemine ışık tutmaya çalışacağız.

Tez çalışmamızın konusu olarak süftece başlığını seçmemizin temelinde iki neden yatmaktadır; Bunlardan birincisi, süftece işleminin modern anlamdaki kıymetli evrak uygulamasını özelde poliçe işlemini ve bu işlemle ilgili konuları anlamada ve İslam hukuku açısından hükmünü belirlemede büyük katkı sunacağını düşünmemizdir. Zira bu işlem kıymetli evrakın (özellikle poliçenin) atası olarak kabul edilebilir. Fakihlerin konuya bakış açılarını saptamak, günümüz kıymetli evrak türlerinin hükmü açısından büyük önem arz etmektedir.

İkinci nedenimiz ise Batı'nın kıymetli evrak hukukunu özelde poliçe uygulamasını Müslüman tüccar arasında uygulanagelen köklü bir ticari araç olan süfteceden esinlenerek ortaya çıkardığı düşüncesini tezde yer alan örnekler aracılığıyla kuvvetlendirme isteğidir.

Çalışmamız, giriş ve sonuç haricinde iki bölümden oluşmaktadır. Girişte kıymetli evraka dair bazı konular ele alınmış ve süfteceyi doğrudan veya dolaylı olarak konu alan bazı çalışmalardan ismen bahsedilmiş ve kısaca değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde ise süftece kelimesinin anlamı üzerine durulmuş, süftece ile irtibatlı başka terimler izah edilmeye çalışılmış ve süftecenin meşruiyet tartışmalarına yer verilmiştir. Meşruiyet tartışmaları başlığı altında öncelikle süftece

ile ilgili sahabe ve tâbiîn görüşleri aktarılmıştır. Bu bölümün devamında süftecenin genel hükmü, sırasıyla Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri açısından incelenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Daha sonra çalışmamızın ikinci bölümünde süftece, unsurları ve uygulama açısından incelemeye tabi tutulmuş, ilk olarak süftecenin unsurları ele alınmıştır. Akabinde süftecenin uygulanış amaçlarına değinilerek sonrasında uygulanış biçimleri tespit edilmeye ve örneklendirmeler yoluyla aktarılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise süftecenin sonlandırılması esnasında tanzim edilen ibrânelere dikkat çekilmiş ve iki örnek verilmiştir. Ardından süftecenin havale, vekalet, günümüz poliçesi, sakk, bono ve çek gibi işlemlerle ilişkisi ele alınmış, süftecenin gelişimi ve tarihi tecrübe aktarılmıştır. Son olarak ise süftecenin bazı özel hükümlerine değinilmiştir.

Konuya dair değerlendirmelerimizin yer aldığı sonuç kısmıyla ise çalışmamız bitirilmiştir.

Tez çalışmam esnasında eserlerinden faydalandığım çok değerli bilim insanlarına minneti üzerimde bir borç bilmekteyim. Kendilerine en derin duygularla teşekkürlerimi iletiyor, ahirete irtihal eden hocalarımıza Allah'tan rahmet, hayattakilere sağlık, afiyet ve esenlikler diliyorum.

Yüksek Lisans ders döneminde Bilimsel Araştırma Teknikler ve Yayın Etiği derslerinde kendisinden çokça istifade ettiğim ve tez sürecim boyunca yönlendirmelerinden azamî derecede faydalandığım tez danışmanım Doç. Dr. Necmeddin Güney hocama yürekten şükranlarımı sunar, kendisine Cenâb-ı Hak'tan huzur, afiyet ve mutluluklar temenni ederim.

Bizleri bugünlere yetiştiren kıymetli anne ve babama da minnettarlığımı ifade ediyor, kendilerine sağlık, sıhhat ve afiyet diliyorum.

Yüksek lisans ders sürecim ve tez çalışmam boyunca kendilerine ayırmam gereken vakitten feragat ederek fedakârlıkta bulunan ve maddi-manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli eşim Sevgi Hanım'a ve biricik kızım Sâre'ye gönülden teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamızın, adeta bir okyanus misâli İslam Hukuk Bilimine ve litaratürüne bir damla misali âcizane katkıda bulunmasını Rabbim'den niyâz ediyorum.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

OĞUZHAN CAN

KONYA-2023

GİRİŞ

Genel olarak kıymetli evraklar, özel olarak ise süfteceler, tarihte ve günümüzde iktisadi hayatta ve ticari işlemlerde kolaylaştırıcı bir işlev görmüş, ekonominin gelişmesinde büyük öneme sahip paranın tedavülünün güvenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır.

Tarih boyunca tacirlerin ticari faaliyetleri coğrafi olarak geniş bir alana yayılmış, tacirler bu yolları kullanarak alım-satım sınırlarını genişletmişlerdir. Bunun tüccara yansıyan bazı külfetleri de ortaya çıkmıştır. Örneğin ikamet mahalli dışında gerçekleşecek ticari faaliyette tüccara, sürekli hazır-nakit para gerekmektedir. Bu tutarlar az miktarda olabileceği gibi yüklü miktarlarda da olabilmektedir. Dolayısıyla paranın şehirlerarasında çalınma ve kaybolma gibi bazı taşıma riskleri ile transfer maliyetleri ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda saydığımız ticari faaliyetleri menfi etkileyen durumlarla baş edebilmek için ticaret erbabı çözüm arayışına girmiş ve çeşitli tedbirler almıştır. Nitekim günümüzde kullanılan olabildiğince risksiz modern para transfer yöntemleri ortaya çıkmadan önce tacirler, modern bankacılık işlemlerinin atası sayılabilecek süftece denilen uygulamayla olası transfer risklerini ve taşıma masraflarını ortadan kaldırmaya çalışıyordu.¹ Yine bu yöntemle buldukları şehirde hazır para bulabiliyorlardı.

Tarih kaynaklarında süftecenin İslam öncesi dönemde de kullanıldığı ifade edilmektedir.² İslam'dan sonra da bu uygulama sahabe-tâbiîn arasında ve daha sonrasında kullanılmış, ticarete ve taşradan devlet merkezine hazineye vergilerin aktarılması hususunda önemli roller oynamıştır.³

¹ Durmuş, Abdullah, *Fıkhî Açıldan Günümüz Para Mübadalesi İşlemleri*, s. 167.

² Ali, Cevâd, *Târîhu 'l-arab*, c. 14, s. 100.

³ Örneğin Mısır'dan Ahmed b. Tolun'un, Abbasi Halifesine yılda yaklaşık 2.200.000 dinar değerinde süftece yolladığı belirtilmektedir. bkz.: Kallek, Cengiz, 'Süftece', *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20.

Kur'ân-ı Kerim'de Bakara Suresi'nin 228. ayetinde “*Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın.*”⁴ ifadeleriyle borçların yazıyla güçlendirilmesi hususu emredilmektedir. Bu ayet-i kerimenin Müslümanlar arasında süftece ve benzeri yazılı ticari sözleşmelerin kullanımının yaygınlaşmasında son derece etkili olduğu akıllara gelmektedir.

Alman Yahudisi tarihçi Goitein'in (ö. 1985) *A Mediterranean Society* adlı eserinde geçen, Kahire'de bir havranın mahzeninde bulunan ve 11.-12. yüzyıllara ait olduğu ifade edilen Geniza evrakları da süftece ve benzeri kıymetli evrakların o dönemde yaygın olduğuna işaret etmektedir.⁵

Batı toplumlarına gelince kıymetli evrak kullanımının ve sözlü işlemlerin Justinianus (ö. 565) tarafından yazılı hale getirilmesinden itibaren başladığı ifade edilse de⁶ bu sadece genel bir işlemlerin yazıya geçirilme atılımı olduğundan Müslüman toplumlarda kullanılan süftece ile kıyas edilemez. Bununla birlikte Avrupa'da ancak 12. yy.da süftece benzeri poliçe evraklarıyla karşılaşmaktadır.⁷

Toplumlar ticaret aracılığıyla bir birleriyle yakınlaşır ve bazı kültür/adet alışverişleri ortaya çıkar. Süftecenin de özellikle Müslümanlar ve Avrupalı tüccar arasındaki ilişkiler sonucunda Batı tüccarı tarafından benimsendiği akıllara gelmektedir. Ancak tezimizde müstakil başlık altında bu iddialar ele alınmamış, batılı müelliflerden nakiller suretiyle kısmi olarak değinmeye çalışılmıştır.

Tez konumuz ile ilgili klasik dönemde bazı eserler yazılmıştır. Katip Çelebi'nin naklettiğine göre klasik dönemde Şeybanî, Hilal b. Yahya el-Basrî ve Ebu Cafer et-Tahavî gibi büyük İslam âlimleri çeşitli ticari ve kazai belgeleri düzenleme usullerini konu edinen *Kitabu 'ş-şurut* adında eserler telif etmişlerdir.

⁴ Bakara 2/282

⁵ Goitein, S. D., *A Mediterranean Society*, c. 1, s. 242-246.

⁶ Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 6.

⁷ Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 7.

Günümüzde de konumuz ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak bazı çalışmalar yapılmış olup, tespit ettiklerimizden bazıları kronolojik sıraya göre aşağıda yer almaktadır:

1. Halil Sahillioğlu - *Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak 'Kitâbu'l-kâdı ve Süfteceler'*: Bu çalışma 1973 tarihinde gerçekleştirilen *Türkiye İktisat Tarihi Metinler/Tartışmalar* adlı seminerde sunulan bir metindir. Müellif Bursa Kadı Sicilleri özelinde birtakım ticari tutanakları incelemiş metnin sonunda ise bazı süftece kayıtlarına yer vermiş ve bu işlem ile ilgili kısa açıklamalarda bulunmuştur.

2. Muhammed Ahmed Sirac - *el-Evrâku't-ticâriyye fi's-şerîati'l-İslâmiyye*: Müellif, 1988 yılında neşrettiği eserinde kıymetli evrakın tarihi gelişimini ele almış, kıymetli evrak türlerini yaşadığı dönem yürürlükte olan Mısır ve Pakistan kanunları ile mukayese etmiş ve bazı kıymetli evrak türlerini tek tek incelemeye tabi tutmuştur.

3. Refik Mısrî - *es-Süftece miiftâh min mefâtihi fehmi'r-riba fi'l-İslâm*: Cidde'de basılan Mecelletü ebhâsi'l-iktisâdi İslâmî adlı dergide 1984 yılında yayımlanan bu makalede yazar süfteceyi ana hatlarıyla ele almış dört mezhep üzerinden konuya ışık tutmuştur.

4. Abdülaziz Beki - *İslam Hukukunda ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*: 1995 yılında Prof. Dr. Halit Ünal'ın danışmanlığında tamamlanan yayınlanmamış bir doktora tezidir. Yazar çalışmasında kıymetli evrakın tarihçesi ve Müslüman toplumlar tarafından kullanılan bazı ticari belgeleri İslam hukuku açısından incelemiş ve Türk Mevzu Hukuku ile kıyaslamalar yapmıştır. Çalışmasının ilk bölümlerinde Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde günümüz ticari işlemlerini ayrıntılı incelenmiştir. Tezde Muhammed Ahmed Sirac'ın yukarıda ismi geçen çalışmasından çokça istifade edilmiştir.

5. Aytaç Aydın - *İslam Hukukunda Kıymetli Evrak: Kambiyo Senetleri, Hisse Senetleri ve Borsa*: Prof. Dr. Orhan Çeker'in danışmanlığında 1995 yılında bir yüksek lisans tezi olarak kaleme alınan bu eser kıymetli evrakları merkezine alan bir çalışmadır. Ancak süftece ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakta olup, yüzeysel bilgiler mevcuttur.

6. Fahri Demir - Sigorta ('Akile Müessesesi ve Süftece Muamelesi ışığında Bir Tedkîk): *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde 2002 yılında yayımlanan bu makale sigorta işlemine 'akile ve süftece sistemi üzerinden yaklaşımda bulunmaktadır. Yazar çalışmasında süftece ile ilgili çok genel ve kısa bilgiler paylaşmaktadır.

7. Ali Şenyurt – *18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Poliçe Kullanımı ve Poliçeci Esnafı*: Prof. Dr. Ahmet Kala'nın danışmanlığında çalışılan bu doktora tezi, *Geç Dönem Osmanlı Maliyesinde Poliçe Kullanımı ve Poliçeci Esnafı* başlığıyla basılmıştır. Eserde süftece ile eş anlamlı olarak kabul edilen poliçenin Osmanlı toplumunda kullanımına ışık tutulmuş ve Osmanlı Arşiv kayıtlarında bolca istifade edilmiştir.

8. Mustafa Çakıcı – *19 Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisâdi İşlevleri*: Çalışma 2019 yılında, Prof. Dr. Tevfik Güran danışmanlığında kaleme alınmış bir doktora tezidir. Yazar Osmanlı Devleti'nde kullanımı yaygın olan kıymetli evraklara dikkat çekmiş ve süftece uygulamasına da ayrı bir başlık açmıştır. Bu başlık altında süftece işlemine İslam hukuku açısından ışık tutmuştur. Ancak bir iktisat tezi olması bununla beraber araştırma başlığının genel aynı zamanda bir döneme özgün olması sebebiyle süftece meselesi ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE MEŞRUIYET TARTIŞMALARI

Bir kavramın tam olarak anlaşılmasında sözlük anlamının tespit edilip sözcüğün ilk anlamı ile terim anlamı arasındaki ilişkinin çözümlenmesinin payı büyüktür. Bu bakımdan genel olarak bir borcun başka bir yerde ödenmesi anlamına gelen süftece kavramının anlam boyutunu inceleyeceğimiz bu bölümde ilk olarak süftece kelimesinin köken-sözlük anlamını ve fikhî bir terim olarak İslam hukuk bilginleri tarafından nasıl anlaşıldığını ele almaya çalışacağız. Sonrasında ise süftece ile yakın ilişkili olan ve çalışmamızın muhtelif yerlerinde karşımıza çıkan kavramları inceleyeceğiz. Son olarak ise süftecenin meşruiyet tartışmalarına değineceğiz.

I. Sözlük ve Terim Anlamı

A. Sözlük/Köken Anlamı

Süftece (s-f-t-c) kelimesi, köken itibarıyla Farsça olup, daha sonra Arapçaya geçmiş bir kelimedir. Bu kavram “süfte/sefte/sifte” (sağlam-katı)⁸ ve “çiz” (şey) kelimelerinden oluşan bir tamlamadır. “Süftece” olarak okunduğu gibi “seftece” şeklinde telaffuz edildiği de belirtilmiştir.⁹ Ahfeş’e (ö. 177/793) göre bu sözcüğün doğru telaffuzu “süftece” şeklindedir.¹⁰ Bazı kaynaklarda asıl kullanımının “seftece” şeklinde olduğu vurgulanmıştır.¹¹ *Mecma’ul-Enhur*’da Şeyhizâde (ö. 1078/1667) Sîbeveyh’ten (ö. 180/796) bir nakil yaparak asıl okunuşunun “süftüce” şeklinde olduğunu belirtmiştir.¹² Çoğul kullanımı “sefâtic” ve seftecât olan süftece, Farsçada “sağlam şey” anlamına gelmektedir.¹³ Süftece kelimesi bazı sözlüklerde “çiz”

⁸ Mustafa, İlmî b. İbrahim, *Tuhfetü’l-ihvân*, s. 110; Şükun, Ziya, *Farsça-Türkçe Luğat*, c. 2, s. 1205.

⁹ Feyyûmî, *el-Misbâhu’l-münîr*, “s-f-t-c”, s. 145.

¹⁰ Şeyhizâde, *Mecmau’l-Enhur*, c. 2, s. 150.

¹¹ İbnü’l-Cevzî, *Takvîmu’l-lisân*, “s-f-t-c”, s. 118

¹² Şeyhizâde, *Mecmau’l-Enhur*, c. 2, s. 150.

¹³ Olgun, İbrahim, Cemşit, Drahşan, *Farsça-Türkçe Sözlük*, s. 202.

taamlaması olmadan “sefte” şeklinde kullanılmış ve aynı anlamı korumuştur.¹⁴ Çalışmamızın ileriki sayfalarında ele alınacağı üzere, borcun bir belge ile sağlaılaştırılmasını daha açık bir anlatımla güvence altına alınmasını ifade etmesinden dolayı bu şekilde adlandırıldığı düşünölmektedir.¹⁵

Bu kelimenin yukarıda aktarılan kökeninden farklı olarak içi kovuk-oyulmuş nesne anlamına gelen “sü(e)fte-n”¹⁶ kelimesinden türetildiği de öne sürölmüştür. Bir yolcunun parasını saklamak maksadıyla bir eşyasının içini oyması ve içine parasını yerleştirmesi ardından parasının tehlikeye girdiğini düşünmesiyle parayı bu eşyayla birlikte arkadaşına ödünç olarak vermesinden süftece kelimesinin türetildiği bazı eserlerde geçmektedir.¹⁷ Ayrıca Farsçada bir başka beldeye gönderilen hediyelere de süftece denilmektedir.¹⁸

B. Terim Anlamı

Furû‘ fıkıh literatürü tarandığında, bir İslâm borçlar hukuku terimi olarak süftecenin ticari sahadaki uygulama farklılarıyla beraber fıkıh bilginleri tarafından akit eksenli ve belge eksenli olmak üzere temelde iki şekilde tanımlandığı görölmektedir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki müellifler eserlerinde süftece kavramını tüm türevlerini/uygulanış biçimlerini kapsar bir şekilde tanımlamamışlardır. Tanımlamadaki bu kapsam darlığının; fıkıh kitaplarında süftecenin karzda menfaat-faiz bağlamında incelenmesinden, süftece-faiz ilişkisinin de tek bir türle anlaşılmasının mümkün olmasından ve süftecenin diğer türlerinin ayrıca ele alınmasının gerekli olmamasından kaynaklandığı düşünölmektedir. Ayrıca konuyu İslam hukuku açısından ele alacağımız kısımda inceleyeceğimiz üzere içinde barındırdığı olumsuz öğelerden dolayı özellikle fakihlerin süftece uygulamasına karşı

¹⁴ Mütercim Âsım Efendî, *Tıbyân-ı Nâfi‘*, s. 652.

¹⁵ Zebidî, *Tâcu’l-Arûs*, s-f-t-c, c. 6, s. 39; İbn’ül-Hümâm, *Fethü’l-kadir*, c. 7, s. 250; Tehânevî, *Mevsû‘âtu Keşşâfı istilâhâti’l-funûn ve’l-‘ulûm*, s-f-t-c, s. 957.

¹⁶ Mütercim Âsım Efendî, *Tıbyân-ı Nâfi‘*, s. 694; Olgun, İbrahim, Cemşit, Draşan, *Farsça-Türkçe Sözlük*, s. 202.

¹⁷ İbnü’ş-Şihne, *Lisânü’l-hükkâm*, s. 261; Ahterî, *Ahter-i Kebîr*, s. 902.

¹⁸ Mütercim Âsım Efendî, *el-Okyânusu’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît*, c. 1, s. 992.

menfî tavrı kendilerini bu konuyla alakalı çok teferruata girmekten bu konuyu ayrıntılı bir şekilde düzenlemekten alıkoymuştur denilebilir.¹⁹

1. Akit Eksenli Tanım

Süftece, bu tarif türünde taraflar arasında gerçekleşen akdin bizzat kendisi olarak kabul edilmektedir. Daha açık bir anlatımla iki kişi arasında gerçekleşen bir karz veya havale olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan eserlerinde bu tanıma yer veren fıkıh bilginleri süfteceyi genellikle yazılı belge ile kuvvetlendirilmiş bir karz veya havale akdi olarak ifade etmektedirler.²⁰

Akit eksenli tanıma Merğınâni'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye* adlı eserinde yaptığı süftece tanımını örnek olarak verebiliriz. “Süftece; borç verenin, yol güvenliğini sağladığı bir karz akdidir.”²¹ Aynı şekilde Hanefî hukukçularından Ekmeleddin el-Bâbertî (ö. 786/1384) tarafından süftece şu şekilde tarif edilmiştir: “Başka bir yerde (senin) arkadaşına/vekiline ödemesi için bir tâcire karz olarak mal vermendir.”²² Yine bir başka Hanefî hukukçusu İbnü’ş-Şihne (ö. 882/1477), *Lisânü’l-hükkâm* adlı eserinde süftecenin tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Başka bir yerde (mukrizin) arkadaşına ödenmesi üzere yoldaki risklerin ortadan kaldırılması için bir tüccara karz yoluyla mal verilmesidir.”²³

Osmanlı son dönem hukukçularından İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) *Reddü’l-muhtâr ‘ale’l-Dürri’l-muhtâr* adlı eserinde süfteceyi transfer emniyetini sağlamak için verilen bir karz akdi olarak tanımlamıştır.²⁴ Ömer Nasûhi Bilmen (ö. 1971) ise *Hukuk-i İslamiyye ve İstilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu* adlı eserinde süfteceyi, ödeme emri

¹⁹ Sahillioğlu, Halil, “Kitâbu’l-kâdı ve Süfteceler”, s. 130.

²⁰ Merğınâni, *el-Hidâye*, c. 3, s. 100; İbn Nüceym, *en-Nehru’l-fâik şerhu Kenzi’l-dekâ’ik*, c.3, s. 591; İbnü’ş-Şihne, *Lisânü’l-hükkâm*, s. 261; Molla Hüsrev, *Dürer*, c. 2, s. 310; Halebî, İbrahim, *Mülteka’l-ebhur*, s. 209 *el-Fetâva’l-hindiyye*, c. 3, s. 294; Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb*, s. 84; Berketî, *Kavâ’idu’l-fikh*, s. 322;

²¹ Merğınâni, *el-Hidâye*, c. 3, s. 100: (وَهُوَ قَرْضٌ اسْتَفَادَ بِهِ الْمَقْرَضُ أَمِنْ خَطَرِ الطَّرِيقِ)

²² Bâbertî, *el-‘Inâye*, c. 7, s. 250: (أَنْ يَدْفَعَ إِلَى تَاجِرٍ مَالًا قَرْضًا لِيُدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقِهِ)

²³ İbnü’ş-Şihne, *Lisânü’l-hükkâm*, s. 261; (وَهِيَ أَنْ يَدْفَعَ إِلَى تَاجِرٍ مَالًا بِطَرِيقِ الْإِقْرَاضِ لِيُدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقِ لَهُ (فِي بِلَدٍ آخَرَ لِسُقُوطِ خَطَرِ الطَّرِيقِ

²⁴ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, c. 5, s. 350: (يُدْفَعُهُ قَرْضًا لَا أَمَانَةً لِيَسْتَفِيدَ بِهِ سُقُوطِ خَطَرِ الطَّرِيقِ

içeren havale anlamında bir karz muamelesi olarak tarif etmiş ve doğrudan belge demeyerek süfteceyi karz akdi olarak kabul etmiştir.²⁵ *Mecelletü mecma 'i'l-fikhi'l-İslâmî*’de ise süftece üç kişiyi kapsayan malî bir işlem olarak kabul edilmiş, kimi zaman vekâlet kimi zaman havâle kimi zaman ise yalın karz şeklinde ortaya çıktığı belirtmiştir.²⁶

Son dönem İslam hukukçularından Vehbe Zuhaylî (ö. 2015) ise süfteceyi şu şekilde tanımlamıştır: “Kişinin belirlenen başka bir yerde alacaklının bizzat kendisine, vekiline veya alacaklısına; borçlunun bizzat kendisinin veya borçlusunun veya vekilinin ödeyeceği mali bir muameledir.”²⁷ Çağdaş İslam iktisatçılarından Refik Yunus Mısırî (ö. 2021) de süftece kavramını şu şekilde tanımlamıştır: “Süftece, bir tüccarın belirli bir yerde – borç alanın kendisinden veya vekilinden farklı bir mekânda tahsil edilmesi için başka bir tüccara borç vermesidir.”²⁸

Yukarıda aktarılan tarifler süftecenin sadece karz akdi neticesinde gerçekleştiği izlenimi oluşturabilir ancak çeşitli kaynaklar incelendiğinde süftecelerin genellikle karz akdinden kaynaklandığı gibi kullanımı pek yaygın olmasa da bir deynin ödenme aracı olarak da tanzim edildiği tespit edilmiştir.²⁹

2. Belge Eksenli Tanım

Bu tanımlamada ise süftece karzda, vadeli bir satım akdinden doğan bir borçta veya havale akdinde yazılı bir ispat enstrümanı olarak tarif edilmektedir. Bu tanım türünü kitaplarında işleyen fıkıh bilginleri, akdin tarafları arasında gerçekleşen

²⁵ Bilmen, Ömer Nasûhî, *İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, c. 6, s. 287: (... havale manasında bir nevi ikraz muamelesidir. Menfaat mülahazısına müstenit ve ödeme mektubu yazmak şartına bir karz mahiyetinde olduğundan...)

²⁶ Âli Mahmud, Abdullatif Mahmud, *Mecelletü mecma 'i'l-fikhi'l-İslâmî*, s. 202: (وهي علاقة مالية بين ثلاثة أطراف، يدفع الطرف الأول للطرف الثاني مبلغاً من المال، ويرسل الطرف الثاني للطرف الثالث (وكيله أو مدينه) في مكان آخر كتاب ليدفع للطرف الأول نظير ما أخذ منه، وهذه العلاقة قد تكون على وجه القرض أو الحوالة أو الوكالة)

²⁷ Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî*, c. 5, s. 496: (هي معاملة مالية يقرض فيها إنسان قرضاً لآخر في بلد (ليوفيه المقترض أو نائبه أو مدينه إلى المقرض نفسه أو نائبه أو دائنه في بلد آخر معين)

²⁸ Mısırî, Refik, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi'r-riba fi'l-İslâm”, s.1: (الصفحة بأن أحدهم (يقرض آخر مالاً في مكان، ليوفيه المقترض (أو نائبه) إلى المقرض نفسه (أو نائبه) في مكان آخر)

²⁹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 6, s. 468; Mısırî, Refik, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi'r-riba fi'l-İslâm” *Mecelletü'l-ebhâsi'l-iktisâdi'l-İslâmî*, 1984, s.1.

borcu konu alan yazışmayı süftece olarak tanımlamış, akdin kendisine değil de akdin aslından olmayan bir parçasına süftece demişlerdir.³⁰

Belge eksenli tanımlama yöntemine, Hanefî klasiklerinden *el-Kitâb şârihlerinden* Ebû Bekir el-Haddâd (ö. 800/1037) *el-Cevheretü'n-neyyire* adlı eserinde geçen süftece tanımı örnek olarak verilebilir. Müellif süfteceyi bir belge olarak tanımlayarak şöyle demektedir: “*Süftece bir evraktır. Bu evrakın kullanım şekli ise şöyledir: Bir tâcirin, (bir başkasına) filanca yerdeki vekiline borcu bana ödemesi için bir belge düzenlemen şartıyla sana bu dirhemleri borç verdim demesi ve borcu alan kimsenin de bunu kabul etmesidir.*”³¹ Yine Hanefî şârihlerden Zeynuddin İbn Nuceym’in (ö. 970/1563) *el-Bahru'r-râik* isimli eserinde aktardığı süftece tanımı da belge eksenli tanımlamaya örnek olarak verilebilir: “*Süftece, mal sahibinin vekiline vermiş olduğu bir başkasına borç verme yetkisini ifade eden bir belgedir ki bununla malı hususunda yol risklerinden emin olur.*”³²

Aynı şekilde Mâlikî âlimlerinden Karâfî (ö. 684/1285) *ez-Zahîre* adlı eserinde süfteceyi bir belge olarak tanımlamaktadır: “*Borçların vadelerinin yazıldığı bir kâğıttır*”³³ Bir başka Malikî âlimi Mevâk (ö. 897/1492) ise süfteceyi borçların havalesinin yazıldığı kâğıtlar şeklinde tarif etmiştir.³⁴ Son olarak *Mecelle* şârihi Ali Haydar Efendi (ö. 1935) *Mecelle* 1578. maddeyi³⁵ açıklarken konu ile süftecenin bağlantısını kurarak süfteceyi şu şekilde tarif etmiştir: *Altında mührü/imzası bulunan kimsenin, belgeyi taşıyan kimseye borcunun olduğunu belirten bir senettir.*³⁶

³⁰ Şeybânî, *el-Asl*, c. 3 s. 26; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37; Zeynuddîn, *el-Bahru'r-râik*, c. 6, s. 276; Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, “s-f-t-c”, s. 145; Ebû Bekir, el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, s. 318; Bilmen, Ömer Nasûhî, *İstilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, c. 6, s. 287; Muhammed İliş, *Minehu'l-celîl*, c. 5, s. 406.

³¹ Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, s. 318: (وَهُوَ الْوَرَقَةُ وَصَوْرَتُهُ أَنْ يَقُولَ التَّاجِرُ أَقْرَضْتُكَ (هَذِهِ الدَّرَاهِمُ بِشَرْطِ أَنْ تَكْتُبَ لِي كِتَابًا إِلَى وَكِيلِكَ بِبَدَلٍ كَذَا فَيُجِيبُهُ إِلَى ذَلِكَ

³² İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, c. 6, s. 276: (هِيَ كِتَابُ صَاحِبِ الْمَالِ لَوْكِيلِهِ أَنْ يَدْفَعَ مَالًا قَرْضًا يَأْمَنُ بِهِ خَطَرُ (الطَّرِيقِ

³³ Karâfî, *ez-Zehîra*, c. 5, s. 293: (وَهِيَ الْبِطَاقَةُ تُكْتُبُ فِيهَا أَجَالُ الدِّيُونِ

³⁴ Mevâk, *et-Tâc*, c. 6, s. 532.

³⁵ md 1578: “*Mukarrun leh'te fahiş bir cehalet olmaması gerekir.*”

³⁶ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, c. 4, s. 94.

Mâlikî fıkıh kitaplarında süftece net bir şekilde belge olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî ekollerine ait bazı fıkıh eserlerinde de süftecenin hükmü açıklanırken “süftece yazmak-vermek-almak” gibi cümlelere rastlamaktayız.³⁷ Bu kalıp cümleler de süftecenin bir belge olduğunu destekler niteliktedir.

Süftecenin tanımları incelenirken bu iki tanım türü arasında keskin bir ayrım olmadığı, birbirlerine geçişli tanımlamalar olduğu tespit edilmiş ve bazı fıkıh bilgileri tarafından iki tanımlama çeşidinin de kullanıldığı görülmüştür.³⁸ Süftecenin belge anlamı aynı zamanda akit anlamını da ihtiva etmektedir. Zira fıkıh kitaplarında bir ortaklık akdi olan mudarebenin taraflarından mudâribin yetkileri açıklanırken süftece veremez-alamaz gibi ifadelerle karşılaşmaktayız.³⁹ Çünkü mudâribin anlaşmasız bir şekilde herhangi bir borç verme veya borçlanma yetkisi yoktur, süftece almak-vermek de borçlanma veya borç verme anlamına gelmektedir. Yine *Mecelle*'nin 69. maddesindeki “*Mükâtebe muhataba gibidir*” külli kaidesi de süftece belgesinin aynı zamanda akit inşâ etme anlamını kuvvetlendirmektedir.⁴⁰ O halde her süftece için belge düzenlenmeyebilir ama her süftece belgesi borçlanma ilişkisi doğuran bir akit içerir yargısında bulunabiliriz.

Fıkıh literatüründeki süftece tanımlarını analiz ettiğimizde süftecenin tespit ettiğimiz tanım ve uygulama türlerinin tamamını kapsaması için şu şekilde tanımlanmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz: “Süftece, bir şahsın veya vekilinin bir başka yerde bizzat kendisine, vekiline veya alacaklısına ödenmesi için bir şahsa veya vekiline borç vermesi, bir borcu havale etmesi veya söz konusu borcun ispat belgesidir.”

Fıkıh kaynaklarında süftece tanımları bu muamelenin uygulanış şekillerini de kapsamaktadır. Tariflerin o kısımlarına süftecenin uygulama çerçevesini inceleyeceğimiz bölümde örneklerle değineceğiz.

³⁷ Şeybânî, *el-Asl*, c. 3, s. 26; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 5, s. 356; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, c. 2, s. 72; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, c. 3, s. 294.

³⁸ İbn Hümmam, *Fethu'l-Kadîr*, c. 7, s. 250-251.

³⁹ Kasânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, c. 6, s. 92.

⁴⁰ *Mecelle*, md. 69.

II. Süftece ile Alakalı Terimler

A. Karz

Karz kelimesi sözlükte “kesmek, karşılık vermek” gibi anlamlara gelir.⁴¹ Terim olarak ise karz piyasada benzeri bulunan bir malın (misli) daha sonra geri verilmek üzere bir başkasına verilmesidir.⁴² Borç veren kimsenin malının bir bölümünü ayırıp borç isteyene vermesinden dolayı eylemin bu şekilde adlandırıldığı düşünülmektedir.⁴³ Borç verene *mukriz*, borç alana *müstakriz*, borç alınan/verilen mala ise *mukrez* denilmektedir.⁴⁴

Karz işleminin tamamen Allah (c.c) rızası için yapılması hedeflendiğinden bu kavram genellikle iyi-güzel gibi anlamlara gelen *hasen* kelimesi ile beraber kullanılmaktadır (karz-ı hasen). Karz, akdin her iki tarafı için de bağlayıcı olmayan bir akit türü olup mukriz dilediği zaman verdiği borcu geri isteyebilir.

İslam hukukunda, faize yol açma riskinden dolayı karz meselesi hassas bir şekilde incelemeye tabi tutulmuş, işlemde ribâ ve ribâ kuşkusunun olmaması şart koşulmuştur. İslam hukukunda süftece meselesi de İslam âlimlerinin faiz konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Zira herhangi bir maddi fazlalık olmamasına rağmen süftece, alacaklıya sağladığı paranın transfer emniyeti menfaatinden dolayı faiz problemi odağında incelemeye tabi tutulmuştur.

Karz akdinin, ödünç alma anlamına gelen ‘âriyet işlemi ile arasındaki fark; ‘âriyet akdinde borçlunun malın bizzat kendisini, karzda ise malın mislini iade etme mecburiyetidir. Daha açık bir anlatımla ‘âriyet işlemine konu olan mal kullanılmakta, karz işleminde ise tüketilmektedir.⁴⁵ Bu ayrımla uyumlu olarak *Türk Borçlar*

⁴¹ Fîrûzâbâdî, *el-Kamusu 'l-muhît*, “k-r-z”, s. 652.

⁴² İbn Âbidîn, *Reddü 'l-muhtâr*, c. 5, s. 161.

⁴³ Kasânî, *Bedâi 'u's-sanâi*, c. 7, s. 395.

⁴⁴ Feyyûmî, *el-Misbâhu 'l-munîr*, “k-r-z”, s. 257.

⁴⁵ Çalış, Halit, “Borçlar Hukuku”, *İslam Hukuku El Kitabı*, s. 451.

Kanunu'nda (TBK) ariyet 'kullanım ödücü'⁴⁶, karz ise 'türetim ödücü' olarak ifade edilmiştir.⁴⁷

B. Ribâ

Sözlükte fazlalık, artma, çoğalma, yükselme gibi anlamlara gelen⁴⁸ *ribâ* kelimesi Türkçe'ye faiz olarak geçmiştir. Fıkıhta muâvazât akitlerinde taraflardan birisi için şart koşulmuş karşılığı bulunmayan fazlalığa verilen isimdir.⁴⁹ Allah Teâla'nın (c.c) kesin olarak yasakladığı ve büyük günahlardan saydığı *ribâ*; fazlalık faizi anlamına gelen *riba'l-fazl* ve vade faizi anlamına gelen *riba'n-nesie* olmak üzere iki çeşittir.

Faiz, alınan bir borcun (karz) zamanında ödenmemesi ile ortaya çıkabileceği gibi vadeli alınan bir mal veya hizmetin borcunun (deyn) vadesi geldiğinde ödenmeyip miktarının artırılması ile de ortaya çıkabilmektedir.

Süftece uygulamasında, şart koşulmuş bir menfaatin (yol emniyetini sağlama, malın transferini bedelsiz gerçekleştirme vb.) bulunmasından dolayı işlem faiz ile ilişkilendirilmiştir. Süftece ile faiz arasında kurulan bu bağ "*Menfaat getiren her borç ribâdır*"⁵⁰ şeklindeki hadis rivayetinden kaynaklanmaktadır. Konu hakkındaki görüşler tezimizin süfteceyi meşruiyet tartışmaları açısından ele aldığımızda incelenecektir.

C. Havâle

Havâle kelimesi sözlükte bir şeyi bir yerden başka bir yere taşıma, yönelme gibi anlamlara gelmektedir. Fıkıh terminolojisinde ise havâle; borcu bir zimmetten başka bir zimmete transfer etmektir.⁵¹ Borcu asıl borçlunun zimmetinden üçüncü bir şahsın zimmetine taşıdığından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir. Havale yapan

⁴⁶ TBK, md. 379.

⁴⁷ TBK, md. 386.

⁴⁸ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr* "r-b-a", s. 114.

⁴⁹ Meydânî, Abdulğani, *el-Lübab fî şerhi'l-Kitâb*, s. 221

⁵⁰ İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251.

⁵¹ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, "h-v-l", s. 84.

kimseye *muhîl*, kendisine havale yapılan kimseye *muhâlung aleyh*, alacaklıya *muhâl* veya *muhâlung leh*, havale edilen borca ise *muhâlung bih* denilmektedir.

Havale sonucunda alacaklının asıl borçludan alacağını talep etme hakkı düşmektedir. Bu bakımından kefâlet akdinden ayrılmaktadır. Havale herhangi bir talep söz konusu olmadan *muhâlung aleyhin* kendi teşebbüsüyle yapılmışsa bu bir *teberru'* akdi olarak değerlendirilir ve asıl borçlu *muhâlung aleyhe* her hangi bir ödeme yapmak zorunda değildir. Ancak havale asıl borçlunun isteği üzere yapılmışsa *muhâlung aleyh* ödemedi sonra asıl borçluya rucû edebilir.⁵²

Hanefi hukukçuları havale akdini mutlak ve mukayyet olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Borçlunun alacaklısını muhâlung aleyhe o kimsedeki malından veya alacağından ödenmek üzere yönlendirmesine 'mukayyet havale'; bu şekilde bir kayıt olmaksızın alacaklısını bir başka kimseye havale etmesine ise 'mutlak havale' denilmiştir.⁵³

Schacht (ö. 1969) ve Goitein (ö. 1985), Avrupa ticaret terminolojisinde bir ticaret senedi üzerindeki onay anlamına gelen Fransızca *aval* kelimesinin, Arapça havale teriminden türetildiğini belirtmektedir.⁵⁴ Bu, Avrupalı tüccarın bazı ticari araçlar ve kavramları Müslüman tüccardan aldığına dair bir iddia olması bakımından önemlidir.⁵⁵

Süftecenin bazı fıkıh bilginlerince havale başlığı altında incelenmesi, bu işleme yoldaki riskleri ve transfer ücretini borçluya yüklenmesi gibi mecaz anlamlı bir havale benzetmesi yapılmasından veya kimi âlimlerce doğrudan havale kabul edilmesinden dolayı havale akdi konumuzla yakından ilişkilidir.

⁵² Mevsilî, *el-Muhtâr*, s. 95.

⁵³ Bilmen, Ömer Nasûhî, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, c. 6, s. 286; *Mecelle*, md. 677: "Havâle-i mukayyede, muhilin muhalü'n-aleyh zimmetinde yahut yedinde olan malından vermek üzere diye mukayyed olan havaledir. md 678: Havâle-i mutlaka muhilin muhalü'n-aleyhde olan malından vermek üzere deyu mukayyed olmayan havaledir."

⁵⁴ Schacht, Joseph, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 87; Goitein, S. D., *A Mediterranean Society*, c. 1, s. 241.

⁵⁵ Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi's-şerîati'l-İslâmiyye*, s. 14.

D. Vekâlet

Vekâlet kelimesi sözlükte, birine iş buyurma, güvenme, bir iş teslim etme gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁶ İslam Hukuku terimi olarak ise vekâlet, bir kimsenin bir başkasına kendi adına hukukî eylem yapma yetkilendirmesi ve bu hususta kendisine izin vermesine denilmektedir.⁵⁷ Vekâlet verene *müvekkil*, vekâleti üstlenene *vekil*, vekâlete konu olan işe *müvekkelün-bih*, vekil tayin etmeye *tevkil* denilmektedir.⁵⁸

Müvekkil vekâlet verilen işi bizzat kendisi yapmaya elverişli olmalıdır. Kişi hukuken bizzat yapamayacağı bir iş hakkında vekâlet de veremez. Hanefî mezhebine göre vekilin en alt sınır olarak mümeyyiz olması gerekmektedir.⁵⁹ Vekâlet mutlak ve mukayyed olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mutlak vekâlet hiçbir kısıtlamaya tabi olmayan; mukayyet vekâlet ise konu, süre ve yer bakımından belirli kısıtlamalara tabi olan vekâlet türüdür.⁶⁰

Süftece uygulamasında akde konu olan borcun ödenmesinin bazı hallerde üçüncü şahıslar tarafından yapılması bazı hallerde üçüncü şahıslar tarafından tahsil edilmesi, bu muamelenin vekâlet boyutunu gündeme getirmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde süftece ile vekâlet arasındaki ilişkiyi uygulama örnekleri üzerinden ele alacağız.

E. Sakk

Köken olarak Farsça olan *sakk* sözcüğü yazılı belge ve resmi tutanak anlamlarına gelmektedir.⁶¹ Günümüz Türkçesinde de kullanılan, Fars dilindeki çek kelimesinin Arapçadaki kullanım şeklidir. Bir fıkıh terimi olarak ise “*Kişilerin muamelelerini, çeşitli ikrarları ve davaları içeren belgelerdir*” şeklinde tarif

1069 ⁵⁶ Feyyûmî, *Misbâhu'l-munîr*, “v-k-l”, s. 345; Fîrûzâbâdî, *el-Kamusu'l-muhît*, “v-k-l”, s.

⁵⁷Meydânî, *el-Lübab fî şerhi'l-Kitâb*, c. 2, s. 66; “v-k-l”, *Mv.F*, 5/45.

⁵⁸ Aybakan, Bilal, “Vekâlet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 43/1

⁵⁹ Mevsilî, *el-Muhtâr*, s. 89.

⁶⁰ Bilmen, Ömer Nasûhî, *İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, c. 6, s. 311-312.

⁶¹ Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-munîr*, “s-k-k”, s. 180

edilmiştir.⁶² Şahıslar arası hukukî ilişkileri yazılı bir şekilde belgeleyen evraklar ve bu doğrultuda ödeme aracı olarak kullanılan belgeler de sakk olarak adlandırılmıştır. Bu itibarla sakk kavramı birçok evrakı kapsamaktadır. Sakk düzenleyen *sakkâk* veya *kâtibu's-sakk* olarak adlandırılır. *Sakk* kelimesiyle eş anlamlı olarak üzerine yazıldığı materyal referans alınarak *rakk* veya *ruk'a* sözcükleri de kullanılmıştır. Özel olarak mahkeme kayıtları (ikrarlar, inkârlar, yemin etmekten kaçınma vs.) *mahzar* kavramıyla da ifade edilmiştir. Süftece kavramını evrak olarak tanımlamamız halinde, süfteceyi sözlük anlamıyla bir sakk çeşidi olarak görmemiz muhtemeldir. Ancak süftece daha dar bir kapsamda sadece borcun ispatı için kullanıldığından anlam çerçevesi sakk kadar geniş değildir.

Sakk, İslam toplumlarında erken dönemlerden beri kullanılan ticârî araçlardandır. Hz. Muhammed'in (sav) zekât gelirlerden bizzat bazı sahabîler için mühürlü sakk hazırlattığı rivayetleri mevcuttur. Hicri takvimin kullanılmaya başlanması da sakklarla ilgilidir. Nitekim Hz. Ömer'e (r.a), hilafeti döneminde herhangi bir sene kaydı olmaksızın şaban ayına tarihlenmiş bir sakk getirilmiş ve hangi yıla ait olduğuna dair karışıklık olmaması için takvim kullanımı ihtiyacı hasıl olmuştur. Akabinde istişareler sonucu hicrî takvim uygulamasına geçilmiştir.⁶³

Emevîler döneminde sakklar yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmış hatta memurların maaşları sakklar yoluyla ödenmiştir. Örneğin, Vali Ziyâd b. Ebîh (ö. 53/673) Ebû Vâil Şakîk b. Seleme'ye mutfak çalışanına ödenmek üzere 800 dirhemlik bir sakk vermiştir.⁶⁴ Abbâsî döneminde de sakklar aktif bir şekilde kullanılmış hatta Abbâsî halifesi Hârunurreşîd'in (ö. 193/809) kardeşi Ali'ye veliahtlıktan vazgeçmesi için 20 milyon dinarlık sakk düzenlediği kaynaklarda geçmektedir.⁶⁵ Sakk, uzun yıllar Müslümanlar arasında kullanıldıktan sonra haçlı seferleri sırasında batı dillerine çek sözcüğüne dönüşerek geçmiştir.⁶⁶(İng. cheque)⁶⁷

⁶² "Sakk", *Mv.F*, 27/46.

⁶³ Kallek, Cengiz, "Sakk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, s. 585.

⁶⁴ Kallek, Cengiz, "Sak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, s. 584.

⁶⁵ Kallek, Cengiz, "Sak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, s. 584.

⁶⁶ Goitein, S. D., *A Mediterranean Society*, c. 1, s. 245; Schacht, Joseph, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 87; Kallek, Cengiz, *Sosyal Servet: İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi*, s. 59.

Ayrıca sakk kelimesinin çoğulu olan sukûk kavramı günümüzde İslami finans alanında yatırım sertifikalarının genel adı olarak kullanılmaktadır.⁶⁸

Kökene süftece ve sakk uygulamasına dayanan⁶⁹ modern anlamda çek, “bir kişinin bir bankadaki alacağına tümünü veya bir bölümünü diğer bir şahsa ödenmesini belirten belge” olarak tarif edilebilir.⁷⁰ Çekte keşideci⁷¹, lehdar ve banka olmak üzere üç taraf mevcuttur. Banka, Türk hukuk sisteminde çek için her zaman gereklidir.

Ülkemizde çek *TTK* madde 780 vd. aynı zamanda 5941 sayılı Çek Kanunu’nda düzenlenmiştir. “Bir çek, senet metninde “çek” kelimesini ve eğer senet Türkçe’den başka bir dille yazılmış ise o dilde “çek” karşılığı olarak kullanılan kelimeyi, kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi için havaleyi, ödeyecek kişinin, “muhatabın” ticaret unvanını, ödeme yerini, düzenlenme tarihini ve yerini düzenleyen imzasını, banka tarafından verilen seri numarasını ve karekodu içermelidir.”⁷²

F. Sigorta

Kökene İtalyancadaki “kişinin kendini güvende hissetmesi, güvence” gibi anlamlara gelen *sicurta* sözcüğüdür.⁷³ Arapça’da sigorta kavramı *te’min* sözcüğüyle ifade edilmektedir.⁷⁴ Dilimize sigorta şeklinde geçen bu kavram, Türk Ticaret Kanunu’nda aşağıdaki şekliyle tanımlanmaktadır:

“Sigorta sözleşmesi, sigortacının bir prim karşılığında, kişinin para ile ölçülebilir bir menfaatini zarara uğratan tehlikenin, rizikonun, meydana gelmesi

⁶⁷ W. Redhouse, Sir James, *Türkish and English Lexicon*, s. 1061.

⁶⁸ Cebeci, İsmail, “sukuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. EK-2, s.

⁶⁹ Bayındır, Servet, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, s. 234.

⁷⁰ Arda, Erhan, *Ekonomi Sözlüğü*, s. 157.

⁷¹ Keşide etmek bir belgenin düzenlenmesi demektir. Belgeyi düzenleyene keşideci denilmektedir. Günümüz hukuk dilinde bu kullanım terkedilmiş (*TTK* md. 6762) olup onun yerine ‘düzenlemek’ ve ‘düzenleyici’ kelimeleri kullanılmaktadır. bkz. Pulaşlı, Hasan, *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları*, s. 127.

⁷² *TTK*, md. 780.

⁷³ Dalgın, Nihat, “Sigorta”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, s. 159.

⁷⁴ *el-Mu’cemu’l-vasît*, e-m-n, s. 28.

hâlinde bunu tazmin etmeyi ya da bir veya birkaç kişinin hayat süreleri sebebiyle ya da hayatlarında gerçekleşen bazı olaylar dolayısıyla bir para ödemeyi veya diğer edimlerde bulunmayı yükümlendiği sözleşmedir.”⁷⁵

Sigortayı günümüzdeki teknik anlamından biraz uzaklaştırıp genel olarak sosyal yardımlaşma olarak kabul etmemiz durumunda, eski mısırdaki taş yontucuları arasında tesis edilen yardımlaşma sandıkları tespit edilen en eski örnek olarak öne sürülebilir. Yine bu anlam çerçevesinde İslam hukukundaki ‘âkile uygulaması da bir sigorta örneği olarak gösterilebilir.⁷⁶

Modern anlamda sigortacılık faaliyeti kurumsal olarak ilk defa 1250’li yıllarda Venedik, Pizza ve Floransa’da görülmüştür. Osmanlı’da ise sigortacılık faaliyeti 1874 yılında ilk sigorta şirketinin kurulmasıyla başlamıştır. Fıkıh literatüründe sigorta kavramıyla ilk defa Osmanlı son döneminde İbn Âbidîn’in (ö. 1252/1836) *Reddü’l-muhtâr ‘ale’-Dürri’l-muhtâr* adlı eserinde karşılaşmaktayız. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) bu eserinde sigortayı ‘sevkere’ kelimesiyle ifade etmektedir.⁷⁷ Müellif o yıllarda gemi kiralama işlemlerinde yaygın olan mal sahibine geminin her hangi bir zarar görmesi ihtimaline karşın bir miktar para verilmesi işlemini –bu para geminin sigortası olarak kabul edilmekteydi- bu kavramla ifade etmiştir. İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) bu tür bir işlemin caiz olmayacağını belirtmiştir. Zira bu kişiyi hukuken yapılması zorunlu olmayan bir eylemle sorumlu tutmaktır.⁷⁸

Günümüzde sosyal sigortalar, karşılıklı (mütüel) sigortalar ve ticari sigortalar olmak üzere temelde üç sigorta türü söz konusudur. İlk iki tür hakkındaki genel kanaat olumlu iken ticari sigortalar hakkında âlimlerin bir kısmı olumlu bir kısmı da olumsuz görüşler belirtmiştir. Bununla beraber ticari sigortacılığın helal denilebilecek, sosyal yardımlaşma/tekâfül esasına dayalı katılım sigortacılığı da Müslüman ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır.

⁷⁵ TTK, md. 1263

⁷⁶ Demir, Fahri, “Sigorta (‘Akile Müessesesi ve Süftece Muamelesi ışığında Bir Tedkik)”, s. 169-200.

⁷⁷ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, c. 4, s. 170.

⁷⁸ İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, c. 4, s. 170: (لَا يَجُزُّ لِلتَّاجِرِ أَخْذُ بَدَلِ الْهَالِكِ مِنْ مَالِهِ لِأَنَّ هَذَا التَّرَامَ مَا لَا يَلْزَمُ)

Sigorta kavramını muhtemel riski bir başkasına transfer etme aracı olarak algılamamız durumunda ise süfteceleri sigorta işleminin öncüleri olarak kabul etmemiz mümkündür.

G. Poliçe

Kelimenin aslı İtalyanca “üçüncü kişilere devredilebilen ödeme emri anlamına gelen *polizzadır*. *Polizza* kelimesi Geç Latincedeki *apodissa* sözcüğünden, *apodissa* ise eski Yunancada “kanıt-belge-senet” anlamlarına gelen *apódeiksis* kelimesinden türetilmiştir. Poliçe ana hatlarıyla bir şahsa veya bu şahsın emrine içinde meblağı yazılı olan paranın ödenmesini isteyen, belli bir keşideci tarafından yazılan ve senet metninde poliçe ifadesi bulunan senet olarak tanımlanabilir.⁷⁹ Bir başka şekilde şöyle tarif edilebilir: poliçe belli bir kişiye veya namına diğer bir kişiye yapılacak olan ödeme emrini içeren bir senettir.⁸⁰

Poliçenin kökeni ile alakalı birçok görüş vardır. Bu görüşlerden birisi poliçenin Romalılar tarafından icat edildiği düşüncesidir. Sokrat’ın (ö. M.Ö. 399) bir sarraf davası ile ilgili olan risalesinde, yine Çiçero’nun (ö. M.Ö. 43) Roma’dan Atina’ya yolladığı 12. mektupta ve Roma’nın deniz borçlanma kanununda poliçeden bahsedilmesi⁸¹ bu görüşü desteklemek için öne sürülmektedir.

Bu konuda bir başka görüş ise Müslümanlar ile Avrupalı tüccar arasında ticari ilişkiler sonucunda poliçenin, süftecelerin Avrupalı ticaret sahasında yaygınlaşmasıyla ortaya çıktığıdır.⁸² Bu görüşe benzer bir düşünce de Endülüs’te Müslümanlarla birlikte yaşayan Yahudilerin Müslüman âlimlerden ve telif edilen fıkıh eserlerinden süftece işlemini öğrenmeleri ve Endülüs’ten sürüldükten sonra mal varlıklarını koruma amaçlı süftece benzeri bir yöntem olan poliçeyi icat etmeleridir.⁸³

⁷⁹ Aydın, Aytaç, *İslam Hukukunda Kıymetli Evrak Kambiyo Senetleri, Hisse Senetleri ve Borsa*, s. 106.

⁸⁰ Beki, Abdülaziz, *İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, s. 86; Poroy, Reha, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, s. 117.

⁸¹ Çakıcı, Mustafa, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisadi İşlevleri*, s. 12.

⁸² Schacht, Joseph, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 156.

⁸³ Ghazanfar, S. M., “Skolastik İktisat ve Arap Âlimleri”, *Orta Çağ İslâm İktisat Düşüncesi*, s. 43.

Haçlı istilası sırasında poliçenin Hristiyanlar tarafından Müslümanlardan öğrenildiği de bu hususta başka bir görüş olarak kabul edilmektedir.⁸⁴

Osmanlı Devleti'nde de poliçe kullanımını yaygındır. Tespit edilen en erken poliçe kullanımı 17. yüzyıla ait (2 Temmuz 1657) bir belgede karşımıza çıkmaktadır.⁸⁵

Türk Ticaret Kanunu'nda poliçenin içermesi gereken bilgiler şu şekilde sıralanmış olup bunlardan birisinin eksikliği halinde poliçe geçersiz kabul edilmiştir: “Senet metninde “poliçe” kelimesini, senet Türkçe'den başka bir dille yazılmışsa, o dilde poliçe karşılığı olarak kullanılan kelimeyi, belirli bir bedelin ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız havaleyi, ödeyecek olan kişinin, “muhatabın” adını, vadeyi, ödeme yerini, kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adını, düzenlenme tarihini ve yerini, düzenleyenin imzasını içerir.”⁸⁶

Poliçede mutlak mecburi unsurlar ve alternatif mecburi unsurlar olmak üzere öğeler mevcuttur. Bir poliçede bulunması gereken mutlak mecburi unsurlar⁸⁷:

Poliçe kelimesi; Senet Türkçe düzenlenmişse muhakkak poliçe kelimesi bulunmalıdır ve senet metni içerisinde yer almalıdır; kenar başlığı veya başlık olarak konulması caiz değildir.⁸⁸ Tarihte kullanılan süftecelerde ise böyle bir şart koşulmamıştır.⁸⁹ Ancak günümüzde Irak ve Cezayir gibi bazı devletlerin ticaret hukuklarında poliçe kelimesi karşılığında süftece kavramı kullanıldığından oralarda senetlerde süftece kelimesi kullanılması süftecenin şekil şartları açısından zorunludur.⁹⁰

⁸⁴ Kallek, Cengiz, Sosyal Servet İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi, s. 59.

⁸⁵ Çakıcı, Mustafa, 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisadi İşlevleri, s. 27.

⁸⁶ TTK, md. 671.

⁸⁷ Kınacıoğlu, Naci, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 105-110.

⁸⁸ Kınacıoğlu, Naci, Kıymetli Evrak Hukuku, s. 104-105.

⁸⁹ Tahâvî, eş-Şurûtu's-Sağîr, s. 563.

⁹⁰ *el-Kânunu't-Ticâri'l-Lübnânî*, md. 390; *el-Kânunu't-Ticâri'l-İrâkî*, md. 40; *el-Kânunu't-Ticâri'l-Cezairî*, md. 390.

Muayyen meblağ: Belli bir bedelin ödenmesi hususundaki kayıtsız şartsız havale,

Muhatabın adı soyadı: Poliçe senedinin geçerli kabul edilmesi için bir muhatabın adı soyadının veya firmasının isminin bulunması gerekmektedir.

Lehdâr: Kime ve kimin emrine ödenecek ise onun adı ve soyadı poliçe senedinde muhakkak yazılmalıdır.

Keşide tarihi: Senette tanzim tarihinin yer alması zorunludur. Keşide tarihi senedin yüzüne yazılmaktadır.

Keşidecinin imzası: Poliçe senedi, poliçeyi tanzim ederek dolaşıma sokan keşidecinin imzasını taşımak zorundadır.

Poliçe senedinden bu öğelerden herhangi biri mevcut olmadığında senet poliçe olma niteliğini kaybetmektedir.

Bir poliçede mutlak zorunlu unsurların yanında alternatif zorunlu unsurlar da bulunmaktadır. Bunların yokluğu durumunda senetteki başka bir öğe alternatif olarak onun yerine geçer ve senet geçerliliğini sürdürür. Bu unsurlar aşağıda yer almaktadır⁹¹:

Ödeme Yeri: Ödeme yeri, aslen poliçe senedinde yer alması gereken önemli şekil şartlarından birisidir. Fakat ödeme yerinin bu şekilde poliçede yazılması zorunlu değildir. Ödeme yerinin yazılmadığı senetlerde, ödeme yeri olarak muhatabın soyadının yanında gösterilen yer ödeme mahalli kabul edilir. Ancak muhatabın soyadının yanında da bir yer gösterilmemişse o zaman bu senet poliçe sayılmaz.

Keşide yeri: Keşide yeri de aslen poliçe senedinde yer alması gereken önemli şekil şartlarından birisidir. Keşide yeri senette yazılmadığı zamanlarda keşidecinin soyadının yanında ifade edilen yer keşide yeri olarak kabul edilir.

Poliçe senedinde mutlak ve alternatif mecburi şekil şartlarında ayrı olarak bir de ihtiyari unsuru vardır. *TTK* . md. 583/4 bendinde yer alan vade unsuru, poliçenin

⁹¹ Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 112-113.

ihtiyari unsurunu kabul edilmektedir. Vade, gerçekleştiğinde poliçe içeriğine göre ödemenin gerçekleşeceği zamandır. Vadenin poliçe senedinden yer almamış olması senedin geçerliliğini etkilemez. Nitekim poliçe ibraz edildiğinde ödenir, poliçenin ibraz vakti vade işlevini görür.

Süftece ve günümüz poliçe uygulaması unsurları bakımında karşılaştırıldığında, tarihi ve mekânsal farklılıklar olmasına rağmen insani ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak aralarında önemli benzerliklerin olduğu ifade edilebilir.

Türkiye özelinde kullanılan poliçe, en basit biçimde şöyle tanzim edilmektedir:⁹²

Konya, 18 Temmuz 2019	
İşbu poliçe karşılığında A şahsına veya emrine 1 Ağustos 2019'da 100.000 TL'yi ödeyiniz.	
Muhatap (Ad-Soyad)	Keşideci (İmza)

H. Bono (Emre Muharrer (Yazılı) Senet)

Bir kredi aracı olarak bono, belirli bir miktarın kayıtsız-şartsız ödenmesi hususunda sözleşmeyi içeren kıymetli evrak olarak tarif edilebilir.⁹³ Bononun borçlusu keşideci olarak da adlandırılır ve bu borç iki kişi arasında gerçekleşmektedir. Bu özelliğiyle poliçeden ayrılan bono, ülkemizde günlük ticari hayatta en çok karşılaşılan ticari senettir.⁹⁴

Bononun içeriği *Türk Ticaret Kanunu* 776. maddede şu şekilde düzenlenmiştir: Bono veya emre yazılı senet; a) Senet metninde “bono” veya “emre yazılı senet” kelimesini ve senet Türkçe'den başka bir dille yazılmışsa, o dille bono

⁹² Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 83.

⁹³ Arda, Erhan, *Ekonomi Sözlüğü*, s. 108.

⁹⁴ Pulaşlı, Hasan, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 135; Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 245.

veya emre yazılı senet karşılığı olarak kullanılan kelimeyi, b) Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedeli ödemek vaadini, c) Vadeyi, d) Ödeme yerini, e) Kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adını, f) Düzenlenme tarihini ve yerini, g) Düzenleyenin imzasını, içerir.⁹⁵

Çalışmamızın ileriki sayfalarında ele alacağımız süftecelerin çeşitlerinden alacaklı-borçlu merkezli süftece bononun ilk örneklerinden sayılabilir.

III. Meşruiyet Tartışmaları

Süfteceyi anlamca inceledikten sonra bu bölümde ise İslam hukuku açısından hükmünü ele alacağız. Süftecenin genel hükmü bağlamında ilk olarak sahabîlerin ve tâbiînün süftece hakkındaki görüşlerini inceleyeceğiz. Sonrasında ise mezhepleri tek tek ele alarak mezheplerin süftece hususundaki görüşlerini aktaracağız. Ardından ise süftece ile ilgili genel bir değerlendirme yaparak bölümü sonlandıracağız.

A. Sahabe-Tâbiîn Görüşleri

Sahabe döneminde süfteceler ile ilgili daha sonrasında mezhepler üzerinde etkisi görülecek iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan birincisi süftece işleminde herhangi bir sakınca görülmeyip, serbest bırakılmasıdır. Bazı sahabîler süfteceleri kendi aralarında ticari işlemlerde kullanmaktaydı. Örneğin daha önce de ifade edildiği üzere sahabîden İbnü'z-Zübeyr, bulunduğu yerde tüccardan çeşitli mallar borç alır başka şehirlerde çalışan işçilerine (acentalarına) süfteceler yazar ve alacaklılar borçlarını belirtilen yerlerde tahsil ederlerdi.⁹⁶ Bir sonraki bölümde örneklerle açıklayacağımız süftecenin uygulanış türlerinden alacaklı-vekil merkezli gerçekleşen bu süftece işlemi, İbn Abbas'a sorulduğunda kendisi de bu muamelede herhangi bir sakıncanın olmadığını söylemiştir.⁹⁷

Bazı sahabîler ise süfteceleri mekruh kabul etmişlerdir. Örneğin konu ile alakalı İbn Abbas'tan gelen bir rivayet şöyledir: Hz. Muhammed (sav) İbn Mes'ud'un eşi Zeynep'e Hayber arazilerinden belirli bir miktar hurma ve arpa

⁹⁵ TTK, md. 776.

⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. 4, s. 358; Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli Medîne*, c. 2, s. 609; Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37.

⁹⁷ San'ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140.

vermişti. Asım b. Adıyy, Zeynep'ten buradaki mahsulünü Medine'de ödenmek üzere borç almak istediğini söylediğinde Zeynep bunu Hz. Ömer'e sormadan yapamayacağını ifade etti. Bu konu Hz. Ömer'e sorulduğunda, ürünün helak olması durumunda tazmini nasıl olacak? şeklinde karşılık verdi. Olayın ravisi İbn Abbas, Hz. Ömer'in bu itirazı sebebiyle onun bu uygulamayı mekruh gördüğü şeklinde yorumlamıştır.⁹⁸ Veki' b. el-Cerrah (ö. 197/812) da Hz. Ömer'in (r.a.) süfteceleri mekruh kabul ettiğini belirtmiştir.⁹⁹

Tâbiîn döneminde de yine karşımıza mekruh ve caiz olmak üzere iki görüş çıkmaktadır. Örneğin İbn Sîrîn (ö. 110/729) süftece hakkında şöyle demektedir: “*Burada bir kimseye buğday borç vermen ve onu başka bir yerde alman –şayet yol güvenliği şart koşulursa- mekruhtur. Şayet tamamen iyilik-hayır maksatlı yapılmışsa herhangi bir sakıncası yoktur.*”¹⁰⁰ Ayrıca tâbiînden İbrahim en-Neha‘î'nin de (ö. 96/714) süfteceleri mekruh kabul ettiği kaynaklarda belirtilirken,¹⁰¹ yine fakih olan Meymun b. Ebi Şeybe'nin ise süftece kullandığı aktarılmaktadır.¹⁰²

Tâbiîn büyüklerinden Hasan Basrî'ye (ö. 110/728) “*Basra'da sarraflara belirli miktarda dinar borç veriyorum ve karşılığında süftece alarak bu borcu Kûfe'de tahsil ediyorum*” şeklindeki bir muamele hakkında soru sorulmuş ve Hasan Basrî de (ö. 110/728) şu şekilde cevap vermiştir: “*Bu işlem yalnızca malın hırsızlar tarafından çalınmasını engellemek için yapılır. Menfaat sağlayan hiçbir borçta hayır yoktur.*”¹⁰³ Görüldüğü üzere Hasan Basrî süfteceye olumlu bakmamaktadır. Buna

⁹⁸ San‘ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140: (كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَى زَيْنَبَ امْرَأَةَ ابْنِ مَسْعُودٍ تَمْرًا أَوْ) : فَسَأَلَتْهُ شَعِيرًا بِخَيْبَرَ، فَقَالَ لَهَا عَاصِمُ بْنُ عَدِيٍّ: هَلْ لَكَ أَنْ أُعْطِيَكَ مَكَانَهُ بِالْمَدِينَةِ، وَأَخْذَهُ لِرَقِيقِي هُنَاكَ؟ فَقَالَتْ: حَتَّى أَسْأَلَ عُمَرَ، فَسَأَلَتْهُ (فَقَالَ: كَيْفَ بِالضَّمَانِ؟ كَأَنَّهُ كَرِهَهُ)

⁹⁹ Askalânî, *el-Metâlibü'l-‘âliye*, c. 7, s. 322.

¹⁰⁰ San‘ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140: (إِذَا مَا سَلَفْتَ رَجُلًا هَاهُنَا طَعَامًا فَأَعْطَاكَهُ بِأَرْضِ أُخْرَى، فَإِنْ كَانَ يَشْتَرِطُ) : (فَهُوَ مَكْرُوهٌ، وَإِنْ كَانَ عَلَى وَجْهِ الْمَعْرُوفِ فَلَا بَأْسَ)

¹⁰¹ San‘ânî, Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. 8, s. 140. İbrahim en-Nehâ‘î ve Meymûn b. Ebi Şeybe hakkında iki zıt rivayet bulunmaktadır. San‘ânî'nin *el-Musannef*'inde İbrahim en-Nehâ‘î'nin süfteceyi mekruh kabul ettiği Meymun b. Ebi Şeybe'nin ise süftece kullandığı rivayeti geçerken İbn Ebi Şeybe'nin *el-Musannef*'inde ise Meymun b. Ebi Şeybe'nin süfteceyi mekruh kabul ettiği İbrahim en-Nehâ‘î'nin ise süftece kullandığı rivayeti geçmektedir. Diğer kaynakları incelediğimizde San‘ânî'nin rivayetinin desteklendiğini gördük ve onu esas aldık. bkz: San‘ânî, Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. 8, s. 140; İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir, *el-Musannef*, c. 4, s. 358.

¹⁰² Ali b. el-Ca‘d, *Müsnedü ebi'l-Ca‘d*, s. 49.

¹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. 4, s. 359.

karşı olarak Said b. el-Müseyyib (ö. 94/713) ise süftecelerde bir sakınca görmemektedir.¹⁰⁴

Tâbiînden bazıları ise başka bir yerde ödenmesi gereken borçların masraflarını kendileri ilave olarak ödemişlerdir. Örneğin İbn Tâvus babasının şu şekilde yaptığını aktarmaktadır: “*Babam bir topluluğa buğday borç verdi ve bunu cened denilen yerde almak istediğini söyledi ve bulunduğu yer ve cened arasındaki mesafenin nakliye ücretini karşıladı.*”¹⁰⁵ Süfyân es-Sevrî’den aktarılan bir rivayette ise herhangi bir şekilde taşıma ücretinin ödenmesinin mekruh olduğu belirtilmiştir. Ancak kendi isteğiyle ödenmesi halinde herhangi bir sakıncasının olmadığını ifade etmiştir.¹⁰⁶

Sahabe ve tâbiîn dönemi görüşlerine bir bütün olarak baktığımızda: Hz. Ali, İbn Abbas, Hasan b. Ali, İbn Sîrin, Abdurrahman b. Esved, Atâ b. Ebi Rebah, Süfyan es-Sevrî, İshak b. Râhavyeh, Said b. el-Müseyyib, Meymun b. Ebi Şeybe’den yol güvenliği veya diğer herhangi bir menfaatin şart koşulmadığı süfteceyi mübah gördükleri nakledilmiştir. Hz. Ömer, Hasan-ı Basrî, İbrahim en-Neha‘î’den ise süftece işlemini mekruh gördükleri aktarılmıştır.¹⁰⁷

B. Mezheplere göre Süftecenin Hükümü

1. Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebinin süftece ile ilgili temel görüşü, “*menfaat getiren her karz ribâdır*” hadis-i şerifine dayanarak bu işlemin tahrimen mekruh olmasıdır.¹⁰⁸ Ancak bu kerâhet hali akit kurulurken karzdan bir menfaat elde etme amacıyla borcun başka bir yerde tahsil edilmesinin şart koşulmasına veya bu hususta yaygın bir örfün bulunmasına bağlanmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Ebü’ş-şeyh, *Zikrû ‘l-akrân*, s. 62.

¹⁰⁵ San‘ânî, Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. 8, s. 140: (كَانَ أَبِي سَلَفَ قَوْمًا طَعَامًا مِنْ أَرْضِهِ، وَهِيَ أَقْرَبُ مِنِّي) «أَحْمِلُوهُ إِلَى الْجَنْدِ»، وَأَعْطَاهُمْ كِرَاءَ مَا بَيْنَ أَرْضِهِ، وَالْجَنْدِ مِنَ أَرْضِهِمْ، فَقَالَ: «أَحْمِلُوهُ إِلَى الْجَنْدِ».

¹⁰⁶ San‘ânî, Abdurrezzâk, *el-Musannef*, c. 8, s. 141.

¹⁰⁷ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 4, s. 240

¹⁰⁸ Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli Medîne*, c. 2, s. 609; *el-Asl*, c.3 s.26:

¹⁰⁹ İbnü’l-Hümâm, *Fethu ‘l-kadîr*, c. 7, s. 251

Süftece meselesi Hanefî kitaplarında kimi zaman karz başlığı altında borcun ödenmesi anında yanında fazladan ikramda bulunma meselesi ile birlikte, kimi zaman ise havale başlığı altında incelenmiştir.

İlk dönem Hanefî hukukçulardan Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye (ö. 189/805) ait *el-Asl* ve *el-Hucce alâ ehli Medine* adlı eserlerde süftecenin hükmü şu şekilde belirtilmektedir: “*Bir adamın başka bir kimsedan Basra’da ödenmek üzere borç alması fasittir, böyle bir işlem caiz değildir. Zira bu borç menfaat içeren bir borçtur. Bu da haramdır*¹¹⁰. *Borç verilen dirhemler mekâna bağlı olmaksızın istenildiği takdirde hemen geri istenebilir. Aynı şekilde süfteceler de böyledir. Bir kimsenin başka birine belirlenen başka bir yerde ödenmek üzere 1000 dirhem borç vermesi de haramdır. Dirhemler dilendiği takdirde hemen geri istenebilir. Ancak herhangi bir şart koşmaksızın borç verse ve süftece düzenlese bunda bir sakınca yoktur, caizdir. Çünkü akit, şartsız bir şekilde gerçekleşmiştir.*”¹¹¹ Görüldüğü üzere süftecenin cevazı, akit kurulurken herhangi bir şekilde menfaat elde etmek amacıyla şart koşulmamasına bağlanmıştır. Nitekim borcun ispatı için şart koşulmadan düzenlenen süftecede bir sakınca yoktur.

Serahsî (ö. 483/1090[?]) de süfteceyi karz başlığı altında borçta menfaatin şart koşulması meselesiyle beraber incelemiş, sahabîden bazılarının süftece kullandıklarını aktarmış, onların bunu menfaat elde etmek amacıyla şart koşmaksızın yaptığını belirtmiş ve yasaklanan hususun borca şart olarak eklenen bir fayda olduğunu vurgulamıştır. Zira bu muamele iyilik amaçlı yapılmaktadır ve iyiliğin karşılığında da ancak iyilik vardır.

Serahsî süftecenin hükmünü şu şekilde belirtmiştir: “*Halk arasında uygulanmakta olan süftece mekruhtur. Ancak şartsız bir şekilde borç verilir ve süftece düzenlenirse bu tür bir süftecede bir beis yoktur. Şayet borçta herhangi bir*

¹¹⁰ Metnin aslında mekruhtur ifadesi geçmektedir. Ancak Şeybânî, mekruh ifadesini haram anlamında kullanmaktadır.

¹¹¹ Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli Medîne*, c. 2, s. 609; *el-Asl*, c.3 s.26: (*وإذا استقرض رجل من رجل ألف درهم بالكوفة على أن يوفيه بالبصرة فإن هذا فاسد، لا يجوز ذلك، لأنه قرض جرّ منفعة، فهو مكروه، والدراهم عليه حالة، يأخذه بها إن شاء وكذلك السقّاتج، يقرض الرجل الرجل ألف درهم على أن يكتب له بها سقّاتجة إلى بلد كذا وكذا، فهذا مكروه، والدراهم عليه حالة، يأخذه بها إن شاء*

(*وأما إن أقرضه بغير شرط وكتب له سقّاتجة إلى بلد آخر كان هذا جائزاً لا بأس به، لأنه بغير شرط منه*)

*menfaat şart koşulursa bu borç mekruh kabul edilmiştir. Çünkü borç veren kendisinden muhtemel transfer risklerini uzaklaştırarak ek fayda elde etmektedir.*¹¹²

Karz akdinin aksine, bedeli belirli süre sonra başka bir yerde teslim edilmek üzere bir malın satın alınması ise Serahsî tarafından caiz kabul edilmiştir.¹¹³ Ancak satım akdine konu olan malın bedelinin taşıma külfeti yoksa süresi dolduğunda belirlenen yere varmadan da teslimi talep edilebilir. Taşıma masrafı olması durumunda ise varış yerine ulaşmadan talep edemez. Serahsî bu meselenin karzdan farklı olduğunu ifade ederek karzda müstakrizin mislini ödemekle yükümlü olduğunu ve bunun da başka bir yerde ödenmesinin şart koşulmasının caiz olmadığını ifade etmiştir. Nitekim teslim mekânının şart koşulması, teslim zamanının şart koşulması gibidir. Bu da karzda bağlayıcı değildir.¹¹⁴

Selçuklu hâkimiyeti altındaki Karahanlılar devletinde yaşayan Sadruşşehid Ömer b. Abdulaziz el-Buhârî (ö. 536/1141) süfteceyi kefâlet başlığı altında ele alıp şartlı olması durumunda caiz olmayacağını belirtmiştir.¹¹⁵ Müteahhirun Hanefi âlimlerden Kâsânî (ö. 587/1191) *Bedâ'i'u's-sanâ'i* adlı eserinde süftecenin mekruh olduğunu belirttikten sonra İbn Abbas'ın süfteceyi kullanmasını yine şart koşulmamış olmasıyla izah etmektedir.¹¹⁶ Zira borç şartsız bir şekilde kurulmuş sonrasında süftece düzenlenmiştir.

Merğînânî (ö. 593/1197) de *el-Hidâye* adlı eserinde Hz. Muhammed'in (sav) fayda getiren her borcu yasakladığını belirterek, süftecenin tahrimen mekruh olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷

Burhânu's-Şerîa Burhaneddîn el-Buhârî (ö. 616/1219) ise *el-Muhîtu'l-Burhânî* adlı eserinde bir borcun başka bir yerde ödenmesi şartıyla karz akdinin oluşturulmasını borçlunun yoldaki riskleri ve transfer yükünü üstüne alması sebebiyle tahrimen mekruh olduğunu belirtmiş süftecenin de böyle olduğunu ifade

¹¹² Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37.

¹¹³ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37.

¹¹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37.

¹¹⁵ Ömer b. Abdulaziz el-Buhârî, *Kitâbu'l-vâkı'ât*, s. 799.

¹¹⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, c. 7, s. 395-396.

¹¹⁷ Merğînânî, *el-Hidâye*, c. 3, s. 100.

etmiştir. Ancak tüccarın yaygın olarak yaptığı gibi borç akdinden sonra süftece düzenlenmesinin, başka bir yerde ödenmesi şartının bulunmaması koşuluyla caiz olduğunu vurgulamıştır.¹¹⁸

Hanefî mezhebinde temel metinlerin şerh edildiği eserleri incelediğimizde ise biraz daha ayrıntıyla karşılaşmaktayız. Örneğin Zeyla'î (ö. 743/1342) “*şart koşulmadığı sürece bir sakıncası yoktur, denilmiştir. Allah-u âlem.*”¹¹⁹ kaydını düşmüş ve kîle (قِيلَ) lafzını tercih etmiştir. Bu yaklaşım Zeylâ'î'nin (ö. 743/1342) süftecelere, herhangi bir şekilde şartsız yapılması durumuna da olumlu bakmadığını düşündürmektedir. Yine Siraceddin İbn Nüceym (ö. 1005/1596) *en-Nehrü'l-fâik* adlı eserinde İbn Adiyî tarafından “*Süfteceler mekruhtur*” şeklinde bir hadisin rivayet olduğunu belirtmiş, hadiste bulunan mutlak ifadenin süftecenin şartlı veya şartsız olsun fark etmez mekruh olması gerektiğini vurgulamış ve Hanefî mezhebinin genel görüşü dışına çıkmıştır. Bu hadis, Buhârî, Nesâî ve Yahya b. Maîn gibi birçok hadis âlimi tarafından zayıf kabul edilmiştir.¹²⁰

Kemaleddin İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) ise süftecenin hükmünü açıklarken bedelin bir menfaat sağlamak üzere başka bir yerde ödenmesinin şart koşulması durumunda, süftecenin haram ve akdin fasit olduğunu *Fetâva-i suğra*'dan nakletmiştir.¹²¹ Ayrıca Hanefî mezhebinde caiz olmayan şartlı süftecedeki şartı da “*Belirli bir yerde ödenmek üzere bir senet düzenlenmesi şartıyla bir kimsenin başka birisine borç vermesidir ki bu caiz değildir*” şeklinde açıklamıştır.¹²² Herhangi bir şart koşulmadığında veya bununla alakalı toplum içerisinde bir örf oluşmaması durumunda ise süftece düzenlemenin caiz olduğunu ifade etmiştir.¹²³

Osmanlı Devleti'nin yarı resmi fıkıh kaynaklarından kabul edilen Molla Hüsrev (ö. 885/1480) tarafından yazılan *Dürerü'l-hükkâm*'da ve İbrahim el-Halebî

¹¹⁸ Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-burhânî*, c. 7, s. 128.

¹¹⁹ Zeyla'î, *Tebyînü'l-hakaik*, c. 4, s. 175: (وَقِيلَ إِذَا لَمْ تَكُنْ الْمَنْفَعَةَ مَشْرُوطَةً، فَلَا بَأْسَ بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ)

¹²⁰ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251.

¹²¹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251.

¹²² İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251: (رَجُلٌ أَقْرَضَ رَجُلًا مَالًا عَلَى أَنْ يَكْتُبَ لَهُ بِهِ إِلَى بَلَدٍ كَذَا فَإِنَّهُ لَا (يَجُوزُ))

¹²³ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251.

(ö. 956/1549) tarafından kaleme alınan *Mülteka'l-ebhur* adlı eserlerde de süftecenin tahrîmen mekruh olduğu ifade edilmiştir.¹²⁴

Osmanlı devri son dönem eserlerinden İbn Âbidîn'e (ö. 1252/1836) ait *Reddü'l-muhtâr* adlı eserde ise süftece özel başlık açılarak incelenmiştir. Tespitimize göre süfteceye müstakil başlık açarak onu detaylı inceleyen ilk fıkıh müellifinin İbn Âbidin (ö. 1252/1836) olduğunu söylememiz mümkündür. İbn Âbidin (ö. 1252/1836) süftecenin Osmanlı zamanında yaygın olarak kullanılan poliçe olduğuna dikkat çekerek geçmiş Hanefî uleması gibi şart koşulmadığı takdirde süftece kullanmanın caiz olduğunu çeşitli nakillerle aktarmıştır.¹²⁵ *Fetâva-i Haniyye*'den karzın mutlak olarak verilip sonrasında herhangi bir şart koşulmadan başka bir yerde tahsil edilmesin caiz olduğu görüşüne de eserinde yer vermiştir.¹²⁶ Kerhinin de başka bir yerde ödenmesinin şart koşulmadığı borçlarda, karzın farklı bir mahalde ödenmesinde bir beis görmediğini ifade etmiştir. İbn Abidin meselenin sonunda önceden koşullanmamış olmak kaydıyla borcun daha güzel bir şekilde ödenmesinin mekruh olmadığına dikkat çekmektedir.¹²⁷

Osmanlı son dönemi kanunlaştırma çalışması *Mecelle*'de ise süftece meselesinin hükmüne dair doğrudan bir değerlendirme veya nakille karşılaşmamaktayız.¹²⁸

Aynı dönemde Mısır'da Kadrî Paşa (ö. 1306/1888) tarafından telif edilen *Mürşidü'l-hayrân* adlı eserde ise süftecenin hükmü yine akdin şart koşularak oluşturulmaması koşuluyla caiz kabul edilmiş, şartın mevcudiyeti durumunda veya şartlı uygulama ile ilgili bir örf oluşması durumunda tahrîmen kaydıyla mekruh kabul edilmiştir.¹²⁹

¹²⁴ Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, s. 209.

¹²⁵ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 350.

¹²⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 166.

¹²⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 350. (أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَوْ قَضَاهُ أَحْسَنَ مِمَّا عَلَيْهِ لَا يُكْرَهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ) (مَشْرُوطًا)

¹²⁸ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-hükkâm*, c. 4, s. 94.

¹²⁹ Kadri Paşa, *Mürşidü'l-Hayrân*, s. 130.

Hanefî mezhebinde Zeyla'î (ö. 743/1343) ve Siraceddin İbn Nüceym (ö. 1005/1596) gibi müellifleri göz ardı edersek süftece ile ilgili akdin kuruluş aşamasında belirli bir menfaat elde etmek amacıyla borçluyu mecbur bırakarak borcun bir başka yerde ödenmesinin şart koşulmaması halinde caiz kabul edilmesinin genel bir kanaat olarak var olduğunu söylemek mümkündür.

2. Mâlikî Mezhebi

Mâlikî mezhebinde süftece, karz başlığı altında menfaat celbeden karz konusunun devamında ele alınarak değerlendirilmiştir.¹³⁰ Mezhebin ilk eserlerinden *el-Müdevvene*'de geçtiği üzere Mâlik b. Enes'e başka bir yerde ödenmek üzere verilen dirhem ve dinar borcunun hükmü sorulmuş, Mâlik de borç meblağının buğday ve herhangi bir ticaret ürünü gibi transfer maliyetini içermemesi, Iraklıların kullandığı süfteceler gibi yol güvenliği kaygısı ve transfer ücretini borçluya yüklemek amacıyla yapılmaması, yalnızca borçlunun alacaklıya iyilik amacıyla yapması halinde bu konuda bir sakınca görmediğini belirtmiştir.¹³¹

Yukarıda görüldüğü üzere Mâlik b. Enes, menfaat elde etmek amacı olmaması durumunda bir borcun başka bir yerde ödenmesinde sakınca görmemektedir. Ayrıca Mâlik'in borcun bir başka yerde ödenmesinde Iraklıların kullandığı süfteceleri kapsam dışı bırakması, o dönemde bazı süftecelerin menfaat elde etmek amacıyla tanzim edildiğine işaret etmektedir. *el-Müdevvene*'de yer alan Mâlik'in bu ifadesi daha sonra telif edilen Mâlikî mezhebi eserlerinde kendisinin süfteceleri caiz kabul etmediği şeklinde aksettirilmiştir.¹³² Ancak ilgili yeri tahlil ettiğimizde Mâlik b. Enes, bir menfaat ummadan tamamen iyilik amacıyla borcun başka bir yerde tahsil edilmesinde bir sakınca görmemektedir. Süfteceleri ise yol güvenliği kaygısı ve transfer ücretini borçluya yüklemek amacıyla yapıldığı için caiz görmemektedir. Bu itibarla Mâlik b. Enes, bir menfaat elde etmek amacıyla düzenlenmemesi durumunda süfteceleri caiz kabul etmektedir denilebilir.

¹³⁰ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, s. 176; Kâdı Abdulvehhâb, *el-Ma'ûne*, c. 6, s. 999.

¹³¹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, s. 176.

¹³² Kâdı Abdulvehhâb, *el-Ma'ûne*, c. 6, s. 999.

Mâlik b. Enes'e göre ayrıca bu konu bağlamında karz ve vadeli satış arasında bir fark bulunmaktadır. *el-Müdevvene*'de ücretinin ileri bir zaman diliminde başka bir yerde ödenmesi üzerine bir eşya satın alınmasının hükmü kendisine sorulmuş¹³³, Mâlik de vadesi geldiğinde eşyanın ücretinin belirlenen yerde ödenmesinin caiz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Mâlik, buğdayı ödünç verme ile satın alma arasında bir ayrıma gitmiş, buğdayın karz olarak verilmesi durumunda transfer menfaatinin doğduğuna dikkat çekmiş ve uygun olmayacağını belirtmiştir. Ancak Mâlik, buğdayın vadeli olarak satın alınmasında ve ücretinin başka bir yerde ödenmesinde ise bir beis görmemektedir. Nitekim buğdayın başka bir yerde teslim edilmek üzere vadeli alınması ve yahut satılması insanlar tarafından tercih edilen bir yöntemdir.¹³⁴

Bir başka Mâlikî fıkıh eseri *el-Ma'ûne*'de de Kâdı Abdulvahhâb, sadece hayır maksatlı yapılan süftecelerin caiz olduğu belirtilmekte, ortaya çıkacak faydanın borç alan kimseye yansımalarının gerekliliğinin altı çizilmektedir. Ayrıca bu eserde caiz bir süftece şu şekilde betimlenmiştir: Memleketi Basra olan birisi Bağdat'ta bir kişiden borç alır ve alacaklı kendisine borcu Basra'daki vekiline ödeyebileceğini veya Basra'ya gelerek bizzat kendisinden tahsil edebileceğini yeniden herhangi bir sefer meşakkatine katlanmasına gerek olmadığını ifade eder. Alacaklı bunu tamamen borçluya iyilik amacıyla yapmaktadır. Ancak alacaklı Basra'daki parasını Bağdat'a ücretsiz bir şekilde getirmek amacıyla o şahsa borç vermiş olsaydı borcun menfaat celbeden borç olmasından dolayı caiz olmazdı. Bu şekilde menfaat sağlayan borçlara cevaz verenler ise bu görüşlerini paranın her hangi bir taşıma masrafı olmaması ile gerekçelendirmişlerdir.¹³⁵

Ebu'l Hasan el-Lahmî (ö. 179/795) *et-Tebşıra* adlı eserinde Kâdı Abdulvâb'ın yukarıda ifade edilen görüşünün yollarda sürekli ortaya çıkan gasp hadiselerinin ve malın helak olma durumunun yaygın olması gibi herhangi bir zaruret halinin bulunmaması durumunda geçerli olduğuna dikkat çekmekte, zaruret halinde ise süftecelerin caiz olduğunu ifade etmektedir.¹³⁶ Aynı şekilde Kâdı 'Iyâz (ö.

¹³³ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, s. 143.

¹³⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, c. 3, s. 143.

¹³⁵ Kâdı Abdulvehhâb, *el-Ma'ûne*, c. 6, s. 1000.

¹³⁶ Ebu'l Hasan el-Lahmî, *et-Tebşıra*, c. 9, s. 624.

544/1149) da Muhammed b. Abdülhakem'in¹³⁷ de zaruret halinde menfaat elde etmek için dahi olsa süftece tanzim etmeyi caiz kabul ettiğini belirtmektedir.¹³⁸

Karâfi (ö. 684/1285), *ez-Zehîra* adlı eserinde karz başlığı altında başka bir yerde ödemenin şart koşulması üzere borçlanmanın caiz olmadığını belirtmiştir.¹³⁹

el-Muhtasar adlı eserde Cündî (ö. 776/1374) menfaat sağlayan karzın haram olduğu belirtilmiş ancak yolda malın çalınma riskinin çok yüksek olması gibi zaruret halinde süftelerin kullanılmasının caiz olduğunu ifade etmiştir. Cündî İbnü'l-Hâcib'in *el-Muhtasar*'ı üzerine telif ettiği şerh eserinde ise süftece ile ilgili ayrıntıya girerek kendinden önceki Mâlikî âlimlerinin görüşlerini adeta özetlemiştir. Müellif süftece hakkında Mâlikî mezhebindeki meşhur görüşün haramlık yönünde olduğunu zira karzda menfaat sağlamamanın şart olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁰ Daha sonra Cündî, kendisinden önceki Mâlikî âlimlerden Kadı Abdülvahhab ve el-Lahmî'nin süftelerin haramlığını yolculukta gasp tehlikesinin fazla olmamasına bağladığını belirtmiş ve bu gibi zaruret hallerinde ise süftelerin mübahlığı bir yana malı korumak amacıyla müstehap olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁴¹

Bir başka Mâlikî fakihi Zürkânî (ö. 1099/1688) *Şerhu Muhtasari Halîl* adlı eserinde süftelerin caiz kabul edilebilmesi için gerekli olan zaruret hali ile ilgili bir ayrıntı belirterek zaruret halinin tüm yol boyunca sürmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Tüm yol boyunca olmaması yani kısmî olması durumunda ise süftece düzenlemenin caiz olmayacağını belirtmiştir.¹⁴²

Son dönem Mâlikî fakihlerinden Desûkî (ö. 1230/1815) de süftelerin polîçe olduğunu belirterek kendisinden önceki Mâlikî fakihleri gibi hükmünü ifade etmiş ve

¹³⁷ Mâlik b. Enes'in önde gelen talebelerinden İbn Abdülhakem (ö. 214/829) ve oğlu İbn Abdülhakem (ö. 268/882) aynı adı taşımaktadır. Kâdî 'Iyâz'ın iki fakihten hangisini kast ettiğini tespit edemedik.

¹³⁸ Kâdî 'Iyâz, *et-Tenbihâtü'l-müstenbita*, c. 3, s. 28.

¹³⁹ Karâfi, *ez-Zehîra*, c. 5, s. 292.

¹⁴⁰ Cündî, *et-Tavzih*, c. 6, s. 65.

¹⁴¹ Cündî, *et-Tavzih*, c. 6, s. 65.

¹⁴² Zürkânî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, c. 5, s. 409.

ziyade olarak da zaruret halinde süftecelerın kullanılmasının vacip olabileceğine dikkat çekmiştir.¹⁴³

Anlaşıldığı üzere Mâlikî mezhebinde süftecelerın caiz olabilmesi için ön koşul olarak kabul edilen zaruret kaydı yani paranın çalınma veya transfer sırasında yok olma tehlikesi ile ilgili zannı galip gerçekleştirmelidir. Burada borçlunun yolda karşılaşacağı bu zararı kabul etmesi mantıksız ve salt kendisine zarar olarak görünebilir. Ancak borçlunun almış olduğu parayı yolculuğa çıkmadan bulunduğu yerde harcaması ihtimali göz önünde bulundurulduğunda yolculuk esnasında çalınacak, kaybolacak veya herhangi bir faktörle yok olacak bir meblağdan söz edilemeyecektir.

Ezcümle Mâlikiler’de esas olan borcun bir menfaat ummadan verilmesi, menfaat celbeden durumlarda caiz olmaması, bilakis haram olmasıdır. Ancak Mâlikî fukahası ilk dönemlerden itibaren malın hıfzı esasına dayanarak zaruret hallerinde fayda celp etse dahi süftecelerın düzenlenmesinde bir beis görmemiştir. Süftecelerın zaruret halinde caiz kabul edilmesinde Mâlikî fukahâsı malın korunma maslahatını göz önünde bulundurarak hüküm vermiştir.¹⁴⁴

3. Şâfiî Mezhebi

Şâfiî mezhebinde de süftece ile ilgili görüş, akit esnasında şart koşulmuş bir muamele olması halinde caiz olmadığı yönündedir. Mâverdî (ö. 450/1058) *el-Hâvi’l-kebîr* adlı eserinde karzın sıhhati için gerekli şartları ele alırken ikinci şart olarak karzda Hz. Peygamber’in (s.a.v), menfaat sağlayan borçtan nehyi sebebiyle herhangi bir ilave faydaların koşullandırılmaması gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁵

Konunun devamında meselenin biraz daha ayrıntılarına giren Mâverdî, borçta şart koşulması durumunda karz ribevî mallar üzerine ise ister malın miktarında bir ziyade şart koşulsun -ki bu takdirde doğrudan fazlalık faizi olur-, isterse de daha kaliteli olarak geri almak şeklinde malın sıfatında olsun bu tür bir muamelenin caiz olmadığını ve karzın batıl olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Mâverdî menfaat hususunda

¹⁴³ Desûkî, *Hâşiye ale’ş-Şerhi’l-kebîr*, c. 3, s. 662.

¹⁴⁴ Haraşî, *Şerhu’l-Haraşî*, c. 5, s.232.

¹⁴⁵ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, c.5, s. 355.

da şart koşmayı bu kapsamda değerlendirerek falanca yere süftece düzenlemen şartıyla sana borç verdim gibi muameleleri de caiz olmayan karzdan kabul etmiş ve batıl olduğunu ifade etmiştir. Zira yol tehlikesinden kurtulma faydası alacaklıya dönmektedir.¹⁴⁶

Mâverdî aynı eserinin sonraki bölümlerinde kefalet bahislerinin devamında süftecelerle ilgili olarak ayrıntı bilgiler paylaşmakta ve süftecelerinin iki şekilde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bunlardan birincisi, önceden var olan bir deyn hakkında süftece düzenlemektir. Bu tür bir süftecenin tarafların karşılıklı rızası doğrultusunda içerdiği şartlar bağlayıcı olmaksızın düzenlenebilir. Mâverdî'ye göre süftecenin düzenlenmesinin ikinci şekli karz akdiyle yeni ortaya çıkan bir borç için düzenlenmesidir. Karz için düzenlenen süftece de şartlı ve şartsız olmak üzere iki çeşittir. Belli bir yerde ödenmesi şartını muhtevî bir süftece borçlu veya alacaklı tarafından düzenlensin fark etmez batıldır. Zira bu menfaat elde etmek amacıyla verilen bir karzdır.¹⁴⁷ Şartsız süftece ise önceden mutlak olarak oluşan bir borç üzerine sonradan süftece düzenlenmesidir. Bu tür süfteceler de sabit olan deyn üzerine süftece düzenlenmesi gibi caizdir.¹⁴⁸

Şîrâzî de (ö. 476/1083) süfteceleri menfaat celbeden karz başlığı altında ele alarak yol güvenliğini sağlamanın amaçlandığı süftecelerinin menfaat getiren borç kapsamında olduğundan ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in bu konudaki nehyinden dolayı böyle bir muamelenin caiz olmadığı belirtmiştir. Zira bu şart karz akdini maksadından uzaklaştırmaktadır.¹⁴⁹ Ancak mukriz tarafından şart koşulmaksızın müstakrizin gönüllü olduğu ve herhangi bir menfaatin umulmadığı süfteceler caizdir.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 5, s. 356.

¹⁴⁷ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 6, s. 467.

¹⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 6, s. 468.

¹⁴⁹ Şîrâzî, *et-Tenbîh*, s. 99; *el-Mühezzeb*, c. 2, s. 83.

¹⁵⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, c. 2, s. 83.

Cüveynî de (ö. 478/1085) süftecelerin şartlı halde düzenlemesi durumunda caiz olmadığını belirtir. Nitekim mukrizin bu borcu vermekle yolculuk risklerini malından uzaklaştırmayı amaçlaması açık bir şekilde menfaattir.¹⁵¹

Şafiî mezhebinde şartsız dahi olsa süftece düzenlemenin ribevî mallarda caiz olmadığını savunanların da var olduğu kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu görüş mezhebin sahih görüşü değildir.¹⁵²

Sonuç olarak Şafiî mezhebinde de menfaat umma niyetiyle şartlı bir şekilde tanzim edilmesi durumunda karzın amaçlarına ters düşüleceği sebebiyle süfteceler caiz kabul edilmemiştir. Kişilerin iyilik amacıyla düzenledikleri süftecelerde bir beis görülmemiştir.

4. Hanbeli Mezhebi

Hanbelî mezhebinde süftece hususunda cevaz ve adem-i cevaz yönünde iki görüş nakledilmiştir.¹⁵³

Ebû Dâvûd (ö. 275/889) *Mesâilü'l-İmâm Ahmed* adlı eserinde Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/885) süftecenin hükmünü sormuş İbn Hanbel de iyilik maksatlı düzenlenen süftecelerde bir beis görmediğini ifade etmiştir.¹⁵⁴

Kelvezânî (ö. 510/1116) *el-Hidâye* adlı eserinde karz başlığı altında, menfaat elde etmek amacıyla öne sürülen her türlü şartın caiz olmadığını ele alırken süftecelere değinmiş ve şartlı olmaları durumunda caiz olmadığını belirtmiştir. Ancak taraflar kendi rızaları ile herhangi bir dayatma olmadan borcu alınan yere getirme külfetini ortadan kaldırmak ister ve başka bir yerde borcun ifasını kabul ederlerse süftece iyilik amacıyla düzenlendiğinden dolayı caizdir demiştir.

Kelevzânî konuyu yukarıdaki gibi açıkladıktan sonra her iki tarafın da maslahatı olması nedeniyle şartlı düzenlenen (tarafların mecbur bırakıldığı)

¹⁵¹ Cüveynî, *en-Nihâyetü'l-matlab*, c. 5, s. 452.

¹⁵² İmrânî, *el-Beyân*, c. 5, s. 464.

¹⁵³ İbn Kudâme, *el-Makdîsî, el-Kâfi*, c. 2, s. 148.

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*, s. 262.

süftecelerın caiz olmasının muhtemel olduğunu da ifade etmiştir.¹⁵⁵ Kendisinden sonra telif edilen Hanbelî eserlerinde el-Kelevzânî'nin bu ifadeleri aynen tekrar edilmiştir.¹⁵⁶

Konuyu biraz ayrıntılı ele alan İbn Kudâme (620/1223) ilk olarak karzda menfaat getiren bir şartın caiz olmadığını belirtir. Müellif, bu tür şartlara örnek verirken borcun başka bir yerde ödenmesinin ve süftece düzenlenmesinin şart koşulmasının da borç meblağının transfer zahmetini karşı tarafa yüklemek anlamına geldiğinden dolayı caiz olmadığını ifade eder. Ahmed b. Hanbel'in süfteceyi, başka bir yerde ödenmesinin şart koşılması halinde caiz kabul etmediğini aktarır.¹⁵⁷

İbn Kudâme, herhangi bir transfer ücreti ortaya çıkmayan karzlarda ise süftece kullanmanın caiz olduğuna dair Ahmed b. Hanbel'den görüş aktarmaktadır.¹⁵⁸ Çünkü böyle bir şart karzdaki süre şartı gibi borcun sıfatında ve miktarında herhangi bir fazlalığa yol açmamaktadır, karz da fasit olmamaktadır. İbn Kudame daha sonra Ahmed b. Hanbel'den süfteceler hakkında mutlak olarak iki görüş geldiğini aktarmıştır. Çünkü süftecelerde her iki taraf için de maslahat bulunmaktadır.¹⁵⁹ Ancak bu görüşlerden cevaz görüşü müellifin *el-Muğnî* adlı eserinde meçhul sığayla ifade edilmiştir.¹⁶⁰

Hanbelî mezhebinde de diğer mezheplerde olduğu borcun verilip daha sonra tamamen iyilik amaçlı olarak borç verene veya alana hayır maksatlı ödemenin/tahsilin başka bir yerde yapılmasında bir sakınca görülmemektedir.¹⁶¹ Çünkü bu borcun güzel bir şekilde îfâsından başka bir şey değildir ki bu fazlalık hiç borç yokken yapılmış bir iyilik gibidir.¹⁶²

¹⁵⁵ el-Kelvezânî, *el-Hidâye*, s. 258.

¹⁵⁶ bkz: İbn Kudâme el-Makdîsî, *'Umdetü'l-Hâzim*, s. 280; İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Kâfi*, c. 2, s. 72

¹⁵⁷ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 438; İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Kâfi*, c. 2, s. 72.

¹⁵⁸ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 438: (إن شرط أن يعطيه إياه في بلد آخر، وكان لحمله مؤنة، (لم يجز؛ لأنه زيادة. وإن لم يكن لحمله مؤنة، جاز

¹⁵⁹ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Kâfi*, c. 2, s. 72

¹⁶⁰ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 438.

¹⁶¹ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 438.

¹⁶² İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec, *eş-Şerhu'l-kebîr*, c. 4, s. 362.

Hanbelî mezhebinde yetim bir kimsenin malının yol tehlikelerinden korunması için vasîsi tarafından başka bir yerde ödenmek üzere şartla borç verebileceği ifade edilmiştir.¹⁶³

İbn Kudâme *el-Muğnî* adlı eserinde süftecelerin sahabîler tarafından kullanıldığını açıkladıktan sonra bu konuda cevaz görüşünün sahih olduğunu vurgular. Zira süftece kullanımı karzın taraflarından herhangi birisi için bir zarar içermeyen ve her iki şahsın da maslahatının olduğu bir uygulamadır ve şeriat da zarar içermeyen maslahatları haram kılmaz bilakis meşruiyetine hükmeder. İbn Kudame süfteceler hakkında haramlığına dair doğrudan bir nass bulunmadığını da belirterek bu itibarla süftecelerin aslı üzere mübah olarak kalmasının gerekli olduğunu altını çizer.¹⁶⁴

Hanbelî furû' fıkıh literatüründe süftece ile ilgili görüşler İbn Kudâme el-Makdîsî'nin görüşleri üzerine şekillenmiştir.

C. Genel Değerlendirme

Mezheplerin görüşlerini ve kendi içlerindeki düşünceleri aktardıktan sonra genel bir değerlendirme yapacak olursak:

Yolda karşılaşılması muhtemel tehlikelerden korunmak ve/veya transfer ücretini karşılatmak amacı ile borcun başka bir yerde ödenmesinin şart koşulmadığı yani karzın taraflarından birinin buna mecbur bırakılmadığı sadece borcun alındığı yere tekrar getirilmesi zahmetini ortadan kaldırmak için iyilik amacı ile bir borcun başka bir yerde ödenmesi mezheplerin hepsinde caizdir.

Mâlikîler'de esas olarak süftecelerin kullanılması caiz değildir ancak yolculuk esnasında paranın çalınması veya yok olması gibi kesin bir zaruret hali bulunması durumunda süfteceleri kullanmak caizdir. Menfaat elde etmek amacıyla bir başka yerde ödenmesi şart koşularak borç vermenin esasen caiz kabul edilmediği Mâlikî mezhebinde, zaruret halinde süftece düzenlemenin caiz hatta müstehap kabul edilmesi oldukça dikkat çekicidir. Mezhepteki bu görüş birçok mahzurlu

¹⁶³ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Kâfi*, c. 2, s. 73; İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 437; İbn Kudâme, *Ebü'l-Ferec, eş-Şerhu'l-kebîr*, c. 4, s. 360.

¹⁶⁴ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 437.

uygulamanın süfteceye kıyasla zaruret gerekçesiyle caiz kabul edilmesine yol açabilir.

Hanbelîler'de ise süfteceler, sahih olan görüşe göre her iki tarafın da maslahatı olması sebebiyle caizdir.

Yukarıdaki görüşlerden hareketle şunu söyleyebiliriz bu konuda en mütesahil tavra sahip mezhep Hanbelî mezhebidir. Hanbelî mezhebinden sonra ise zaruret hâli gerekçesi ile Mâlikî mezhebi gelir. Hanefî Mezhebi ve Şâfiî Mezhebinin ise süftecelerle ilgili yaklaşımı benzerdir.

Fıkıh eserlerinde süftecelerın kullanımı ile ilgili olumsuz gibi görünen kanaatler bu uygulamanın şartlı bir şekilde yapılması ihtimaline binaen oluşmuştur. Bu süftecelerle ilgili doğrudan olumsuz bir kanı oluşturmamalıdır. Zira görüşleri incelediğimiz de yukarıda geçtiği üzere iyilik maksatlı süftecelerın düzenlenmesinde bir sakıncanın olmadığı eserlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Süftece konusu, fıkıh kitaplarında genellikle karz ile birlikte bir menfaatin şart koşulması faslında yer almaktadır. Bu bağlamda karz muamelesinde menfaate de yüzeysel olarak değinmek yerinde olacaktır. Menfaat, karzın taraflarından her ikisi veya biri için geçerli, söz konusu borçtan doğan fayda-maslahat olarak tanımlanabilir. Bu menfaat; borç verme esnasında aynı birer talep olarak örneğin şu hediye bana verirsen sana borç veririm şeklinde maddi olabilir. Veya örneğin şu eşyayı bir süre ödünç almam kaydıyla sana borç veririm şeklinde geçici kullanım ödünç tarzında da olabilir. Bunların haricinde üçüncü bir seçenek olarak süftecelerde olduğu gibi yol güvenliği/transfer maliyetleri gibi manevi de olabilir.

Karz muamelesinde borcun başka bir mahalde ödenmesinin şart koşulması, muhtemel diğer faydalardan farklı olarak biraz daha soyut ve doğrudan niyet ile ilgili bir muamele olduğu ifade edilebilir. Zira borcun başka bir yerde ödenmesinin şart koşulması, yol güvenliğini sağlamak maksadıyla mıdır? yoksa borçlunun karzı ifâ etmek için geri dönmemesini isteyerek ondan ikinci bir yolculuk zahmetini kaldırmak suretiyle iyilik amacıyla mı yapılmaktadır? kesin olarak bilinmemektedir. Bu bakımdan süftecelerdeki fayda karz meblağının sıfatında veya miktarındaki

artışlar gibi somut bir şekilde anlaşılammaktadır. Bu da süftecenin hükmünde diyânî boyutu ön plana çıkartmaktadır.

Günümüz İslam Hukukçularının süftece hakkındaki görüşlerini incelediğimizde Refik Yunus Mısırî'yi istisna ederek genel olarak bir kanaat belirtilmediğini ifade etmemiz mümkündür. Önceki âlimlerin görüşleri cevaz ve adem-i cevaz ekseninde muasır eserlerde yer edinmiştir. Konu ile ilgili meseleler de geçmiş ulemanın görüşleri mihverinde değerlendirilmiştir. Refik Yunus Mısırî ise süfteceler hakkında bir makale kaleme alarak şartlı düzenlenen süftece neticesinde ortaya çıkan faydanın sadece borçluya has olması durumunda bu muamelenin müstehap, sadece mukrize has olması durumunda ribâ ve ikisine faydanın sirayet etmesi durumunda ise süftecenin caiz olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵

İncelemelerimiz esnasında bizde günümüz fıkıh âlimlerinin süfteceler ve benzer muameleler hakkında cevaz kanaatine sahip oldukları izlenimi oluşmuştur. Buna AAOIFI (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions - İslâmî Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) 19. Standart, 4.2. maddesinde süftece benzeri uygulamaları caiz kabul edilmesi örnek olarak verilebilir. Zira bu maddede “*Karzın ödenmesinin (geri ödenmesinin), kredinin verildiği yerden başka bir yerde şart koşulması caizdir.*”¹⁶⁶ ifadesi yer almaktadır.

Süftecelerle ilgili şahsi tercihimiz ise Hanefî mezhebinin görüşüdür. Ancak bu tercihimiz süftecelerle ilgili olumsuz bir kanaat taşıdığımız anlamına gelmemektedir. Çünkü ideal olan süfteceler hayır maksatlı yapılmasıdır. Bu iyilik hâli, gerek borçlunun borcunu öderken alacaklıya iyilik yaparak onun yararına olacak yerde teslim etmesi; gerekse alacaklının, seferî olan borçluya iyilik yaparak borcunu ödemek için bir daha borcu aldığı yere dönmemesini isteyerek borcu bulunduğu yerde tahsil etmesi şeklinde gerçekleşebilir. Yani borcun başka bir yerde îfâsı, karzın her iki tarafınca da teklif edilebilir. Süfteceler bu şekilde düzenlenmesinde ise bir sakınca yoktur.

¹⁶⁵ Mısırî, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi’r-riba fi’l-İslâm”, s. 16.

¹⁶⁶ “it is permissible to stipulate the satisfaction (repayment) of qard at a place other than that where the loan was made.”

Her ne kadar kişilerin bunu izhar etme ihtimali az da olsa bir menfaat sağlamak amacıyla karzın ruhuna aykırı bir niyetle borç vermenin de tahrimen mekruh olduğu kanaatini taşıtmaktayız.

İKİNCİ BÖLÜM

UNSURLARI, UYGULANMASI VE ÖZEL HÜKÜMLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle süftecenin unsurlarını ele alacağız. Daha sonra süftecenin uygulanış biçimlerini tespit edip açıklamaya çalışacağız. Süfteceyi şekilsel yönden kategorize ederken akde konu olan borcun ödeme yerini merkeze almış bulunmaktayız. Ardından süftece işleminin sonlandırılması esnasında düzenlenen ibranâmelere değinip, süftecelerinin gelişimi ve konuyla ilgili tarihi tecrübeyi ele alacağız. Son olarak ise süftecenin havale ve vekâlet akitleri ile poliçe, sakk/bono ve çek gibi bazı kıymetli evrak türleriyle ilişkisine değinip, süftecenin özel hükümlerini aktaracağız.

I. Süftecenin Unsurları

Süftece işleminin gerçekleşebilmesi için bazı unsurlara ihtiyaç vardır. Bunlardan kimisi gerekli kimisi de uygulamanın düzenli bir biçimde sağlanması için tamamlayıcı unsurlardır. Süftecenin, havale veya karz akdi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda akdin konusu olan meblağ, borçlu ve alacaklı/muhâlun aleyh akdin zorunlu unsurlarıdır. Aşağıda sıraladığımız geri kalan unsurlar ise tamamlayıcı niteliktedir. Zira süftece genellikle bu parçaları taşımasıyla birlikte bunlar olmasa da geçerliliğini muhafaza etmektedir. Örneğin süftece keşidecisi uygulamada her ne kadar bağımsız bir üçüncü şahıs olarak karşımıza çıksa da doktrinde bu kimsenin farklı bir kimse olması şart değildir, taraflardan biri de bu işi üstlenebilir. Ayrıca uygulamada bu sözleşmenin yazılı olarak kayıt altına alınması söz konusu ise de tarafların sözle yetinerek her hangi bir yazılı belge olmadan da süftece işlemi ortaya çıkabilmektedir.

Tahâvî (ö. 321/933) *eş-Şurûtu's-sağîr* adlı eserinde süftecenin ödendiğine dair düzenlenecek belgeyi tarif ederken süftecenin öğelerini de açıklamaktadır. Tahâvî'ye göre bir süftece belgesinde, akdin tarafları, belgenin düzenlendiği tarih, ödeme tarihi (gün, ay, yıl olarak), akdin konusu olan meblağ bulunmalıdır.¹⁶⁷ Diğer

¹⁶⁷ Tahâvî, *eş-Şurûtu's-Sağîr*, s. 563.

fıkıh eserlerindeki süftecenin tariflerinden bir sentez yaparak süftece belgesinin unsurlarını şu şekilde sıralamamız mümkündür.¹⁶⁸

Belirli bir bedel: Süftecede ödenmesi istenilen mal/parayı ifade etmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus malın/paranın cinslerinde bir değişiklik olmamasıdır. Zira farklı para birimleri ile gerçekleştirilen bir süftece işleminde veya iki farklı cins mal hakkında düzenlenen bir süftecede sarf hükümleri ortaya çıkmakta ve İslam hukukuna göre zaman faizi (ribâ'n-nesîe) oluşmaması için meclis birliği şartı sağlanmalıdır. Süftecenin bir yerden başka bir yere düzenlenen bir ödeme emri olduğu düşünüldüğünde sarf akdinde taraflar birbirinden ayrılmadan bedellerin teslimi şartı bozulduğundan ribâ ortaya çıkmaktadır.

Lehdâr: Süftece işleminde alacaklı kimsedir. Bu şahıs alacaklının kendisi olabileceği gibi vekili de olabilmektedir. Süftecenin içerisinde bir ikraz muamalesi olmasından dolayı¹⁶⁹ lehdarın borç vermeye müsait ehliyet sahibi birisi olması gerekmektedir.

Muhatap: Süftece işleminde borçlu kimse. Bu şahıs borçlunun kendisi olabildiği gibi vekili de olabilmektedir. Muhatapın borç almaya müsait ehliyet sahibi birisi olması gerekmektedir.

Keşideci: Belgeyi düzenleyen anlamına gelmektedir. Süftece belgesini düzenleyen genellikle üçüncü şahıslar için kullanılmıştır. Süftece düzenlenmesi için keşidecinin varlığı zorunlu değildir. Taraflardan birisi de bu işi üstlenebilir.

Düzenleme yeri ve tarihi: Süftecenin düzenlendiği yer ve tarihi ifade eder,

Vade: Süftece işleminde söz konusu olan para/malın ne zaman ödeneceğini belirten kayıttır.

Yer: Süftece işleminde söz konusu bedelin nerede ödeneceğini ifade eden kayıttır.

Süftecede yer alması gereken unsurlara mutabık kalmak suretiyle o dönemde tanzim edilen bir süfteceyi şu şekilde tasavvur edebiliriz.

¹⁶⁸ Kallek, Cengiz, "Süftece", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20.

¹⁶⁹ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'î*, c. 6, s. 92; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, s. 209.

Tarih

Ahmet, İstanbul'da Ramazan'ın 15'inde ödenmek üzere Konya'da Ali'ye 1000 dinar borç para vermiştir.

Keşide Eden

İmza-Mühür

Osmanlı'da süftece kelimesi yerine özellikle poliçe kelimesi tercih edilmiş ve fıkıh bilginleri ile sözlük yazarları tarafından poliçe ve süftece kelimesinin eş anlamlı olduğu vurgulanmıştır. Bu itibarla Osmanlı'da kullanılan poliçe örneğini de burada aktarmak faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti'nin hazineden ödemeler yaparken poliçeleri kullanmasından dolayı arşiv kayıtlarında poliçe örneklerine ulaşmak mümkündür¹⁷⁰

¹⁷⁰ D.DRB. d, 677, s. 11; 5 Nisan 1816; Çakıcı, Mustafa, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisadi İşlevleri*, s. 51.

“(1) Eyalet-i Sayda (6) mukâtaâtının iki yüz otuz bir senesi malından (7) Darbhâne-i Âmire matlubuna havâle olunan altmış yedi bin bu kadar kuruşa mahsuben (9)

Sayda Valisi devletli Süleyman Paşa hazretleri tarafından vürûd ile kapı kethüdası Osman Ağa'nın verdiği poliçelerdir. (2) Fî 7 Ca. 1231

Kabul (İmza)

(1) Asitane'de Mahmudpaşa kurbunda Badem Han'da sâkin (4) Arabgirî Matos

Polîçe Temessükü 1

(5) Vade - Eyyâm 61

(3) Bedel 4.000

Teslim 1.000

2 Receb 1231

Teslim 995

10 Receb 1231

Teslim 1.505

11 Receb 1231

Teslim 500

23 Receb 1231

Polîçede numaralandırılmış yerlerin karşılıkları:

1- Keşide (Eyalet-i Sayda) ve ödeme yeri, (Asitane'de Mahmutpaşa Kurbunda Badem Han)

2- Keşide tarihi (7 Ca. 1231)

3- Ödenecek para miktarı (4.000 kuruş)

4- Muhatap (Arabgirî Matos Bazergan)

5- Ödeme zamanı/vade (eyyâm 61 gün)

6- Polîçe parasının kaynağı (Eyalet-i Sayda Mukataası'nın 1231 senesi malı)

7- Lehdar/alıcı (Darbhâne-i Âmire)

8- *Ödeme emri (Matlûb)*

9- *İmza (Sayda Valisi Devletli Süleyman Paşa)*”¹⁷¹

II. Süftecenin Uygulanması

A. Süftece Kullanımının Amaçları

Süfteceler temelde iki nedenden dolayı düzenlenmektedir. Paranın transfer maliyeti bu nedenlerden birisidir. Zira borca konu olan para küçük miktarlarda olabileceği gibi yüksek oranlarda olabilmektedir. Nitekim Abbasiler zamanında beytülmâllerden merkezi hazineye yapılan transferler için süfteceler kullanıldığı ifade edilmektedir. 875-879 yılları arasında bu biçimde transfer edilen süfteceler 2.200.000 dinarı bulduğu anlaşılmaktadır. Hal böyle olunca borca konu olan yüksek meblağda paralar olduğunda, şehirlerarası transferi de taraflara bir yük olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu problemle baş edebilmek için süftece tüccar için çok önemli bir ticari enstrümandır denilebilir.

Süfteceler taşıma güçlüğünden dolayı tanzim edildiği gibi paranın transfer edilmek istenilen yere nakli esnasındaki çalınma ve gasp gibi tehditlerden dolayı da düzenlenmektedir. Fıkıh kaynaklarında genellikle süftecenin yapılış sebepleri arasında yol güvenliğini sağlama faktörü öne sürülmüştür.

Süftecenin bireysel ve toplumsal işlevlerini şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- a. Süftece yoluyla sermayenin şehirlerarası ve ülkeler arası dolaşıma sokularak paranın hareketli hale gelmesi ve bu sayede ekonomiye katkı sağlaması. Zira paranın sürekli dolaşımında olduğu bir ülkede ekonomi güçlenir.
- b. Ticaret erbabının parasını güvenli bir şekilde farklı lokasyonlara transfer etmesi.
- c. Masrafsız bir şekilde şehirler ve ülkeler arası paranın taşınması.

¹⁷¹ Çakıcı, Mustafa, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisadi İşlevleri*, s. 51.

- d. Borcun yazılı bir belge ile sağlamaştırılmasından dolayı ticari çekişmelerin önüne geçilmesi ve bu belgenin bir kanıt niteliği taşıması.
- e. Süftceler aynı zamanda düzenledikleri dönem ile ilgili bizlere ipuçları vermektedir. Yani tarihin geleceğe aktarımı hususunda da önemli fonksiyonları vardır.

B. Süftecenin Hazırlanması

Fıkıh kaynakları incelendiğinde süftecenin çeşitli şekillerde hazırlandığı karşımıza çıkmaktadır.

1. Alacaklı-Borçlu Merkezli Süftece

Süftecenin bu türünde uygulamaya üçüncü şahıslar dâhil edilmeden, işlem bizzat alacaklı ve borçlu arasında gerçekleşmektedir. Borcu alan kişi (borcu mukrizin vekilinden de alabilir) başka bir şehirde bizzat borcu kendisinden aldığı kimseye ödeme gerçekleştirmektedir. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) *el-Hucce alâ ehli'l-medine* adlı eserinde süfteceyi şu şekilde tarif etmektedir: “Bir adamın bir başka adama bir miktar dirhem verip borç verdiği mal hususunda bir belge düzenlemesi ve bu borcu Kûfe’de tahsil etmesidir.”¹⁷² *el-Kâmûsu'l-muhît* adlı eserin müellifi Fîrûzâbâdî de (ö. 770/1368-69) süftece kelimesini şu şekilde açıklamaktadır: “Birisinin bir başkasına mal vermesidir. Mal alan kişi, söz konusu malı veren kişinin kendi beldesinde ona öder.”¹⁷³

Hadis kaynaklarında geçen, sahabîden İbnü’z-Zübeyir’in Mekke’de birilerinden borç alıp alacaklıların Irak’ta bu borcu Musab b. Umeyr’den tahsil etmeleri, süftecenin bu türüne örnek olarak verilebilir.¹⁷⁴

Bu türdeki bir ticari ilişkiyi şu şekilde örneklendirmemiz mümkündür; Ahmet, Konya’da Ali’den İstanbul’da ödemesini gerçekleştirmek şartıyla borç almakta ve vadesi gelince ödemeyi İstanbul’da Ali’nin bizzat kendisine yapmaktadır.

¹⁷² Şeybânî, *el-Hucce alâ ehli'l-medine*, c. 2, s. 609.

¹⁷³ Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-muhît*, “s-f-t-c”, s. 193: (أَنْ يُعْطِيَ مَالًا لِأَخَرَ وَلِأَخَذَ مَالًا فِي بَلَدِ الْمُعْطِي فَيُؤْفِقِيهِ) (إِيَّاهَا).

¹⁷⁴ Abdurrezzâk es-San‘ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140.

Bu şekilde Ali, Konya'dan İstanbul'a yol riski ve transfer masrafı olmaksızın parasını nakletmiş olmaktadır.

Prof. Dr. Halil Sahillioğlu'nun *Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak Kitâbu'l-Kadı ve Süfteceler* adlı çalışmasında *Bursa Kadı Sicillerinde*'nden şöyle bir kayıt aktarmaktadır.

“Hacı İbrahim oğlu Siirtli Abdurrahim ikrar edip dedi ki:

*Mîr Kasım Oğlu Tebrizli Velicân'ın zimmetimde 135 aded ağır çeken Tebriz altın eşrefisi vardır. Her eşrefisi 10 Şahrûrî hesâbiyle ve Tebriz'de ödenmek üzeredir. O da yüzyüze bu ikrarı doğruladı.*¹⁷⁵

Yukarıda görüldüğü gibi Siirtli Abdurrahim ve Tebrizli Velican arasında alacaklı-boçlu merkezli bir süftece muamelesi gerçekleşmiştir. Taraflar Bursa'da verilen borcun tahsilinin Tebriz'de gerçekleşmesi üzerine anlaşmışlardır. Aynı zamanda bu sözleşme Bursa'da kadı tarafından tescil edilmiştir.

Bir başka örnek aktaracak olursak:

“Abdullah oğlu Şirvanlı Yusuf ikrar edip dedi ki:

Ahmediüddin oğlu Şirvanlı Alican'ın zimmetimde karz-ı hasenden 101 eşrefî altın alacağı vardır. Sayıları yukarıda belirtilen eşrefiler karşılığında kendisine korunmuş Şamakî şehrinde, Şirvanın yeni Şeyhsâhî tengeleriyle 4000 tenge ödemeği üzerime alıyorum. Şer'i ve makbul olan bu ikrarını kendisine ikrarda bulunan kimse yüzyüze doğruladı.”

*Tanıklar: Ahi Baba Hüseyin oğlu Ali, Yusuf oğlu Ahi baba ve Ata vermiş oğlu Ahmetcan.*¹⁷⁶

Yukarıda görüldüğü gibi yine bir karz-ı hasenin farklı bir yerde ödenmesi üzere taraflar anlaşma sağlamıştır. Süftecenin bu şekilde Osmanlı kâdıları tarafından tescil edilmesi bu muameleye hukuki bir hüviyet kazandırmıştır. Hanefî mezhebini benimseyen Osmanlı kâdılarının süfteceyi herhangi bir şart ifadesi bulunmadan tescil etmesi özellikle dikkat çekmektedir. Nitekim Hanefî mezhebinde yol emniyetinin

¹⁷⁵ Sahillioğlu, Halil, “Kitâbu'l-kadı ve Süfeceler”, s. 135.

¹⁷⁶ Sahillioğlu, Halil, “Kitâbu'l-kadı ve Süfeceler”, s. 135

veya transfer ücretinin karşılanması amacıyla borcun başka bir yerde ödenmesi şartı ile yapılan süfteceler tahrimen mekruh kabul edilmiştir.

2. Borçlu-Vekil Merkezli Süftece

Süftecenin bu türünde tahsilat işlemi borçlu ile bizzat alacaklının kendisinin arasında değil, borçlu ile alacaklı vekili arasında gerçekleşmektedir. Borcu alan kimse başka bir yerde alacaklının vekiline ödeme yapmaktadır. İbnü'l-Hümmam (ö. 861/1457) süftecenin uygulanış biçimini şu şekilde aktarmaktadır: “*Bir beldede, bir yolcuya, mukrizin vekiline veya arkadaşına başka bir yerde ödemesi için yolda ortaya çıkması muhtemel risklerden korunmak nedeniyle borç verilmesidir.*”¹⁷⁷

Süftecenin bu türünü şu örnekle somutlaştırmamız mümkündür; Ahmet Konya’da Ali’den belli bir miktar borç almakta ve bu borcu vadesi geldiğinde Ali’nin İstanbul’daki vekiline ödemektedir.

Halil Sahillioğlu’nun çalışmasında *Bursa Kadı Sicilleri*’nden aktardığı aşağıdaki kayıt, süftecenin bu türüne örnek olarak verilebilir.

“*Tanrı adıyla, 18 Aralık 1399.*

Bu ilk mektup üzerine vadesinde, Bruncacio di Guido ve Ortakları’na, Barselona parasıyla 472 livre (lira) 10 sou ödeyiniz. Bu 472 livre ve 10 sou’nun karşılığı olan; bir écu, on sou altı denier hesabı ile, 900 écu olarak burada Riccardo degl’Alberti ve ortaklarından tahsil edilmiştir. Bu meblağı usulü dâhilinde tamamiyle ödeyiniz ve hesabıma yazınız. Tanrı sizi korusun”

Yukarıda görüldüğü üzere Riccardo degl’Alberti ve ortaklarından borç alınmış ve bu borcun zamanında ödenmesini talep eden bir mektup yazılmıştır. Her ne kadar süftece ibaresi geçmese de borcun yazılı bir belgeye işlenmesi ve bir ödeme emri bulunmasından dolayı süftece kabul edilmektedir.

Süftece uygulamasının sadece Müslümanlara özgü olmadığı aksine benzer uygulamaların gayrimüslim tüccar arasında da uygulandığı da bu örnekle karşımıza çıkmaktadır.

¹⁷⁷ İbnü'l-Hümmâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 250: (وَصُورَتُهُ أَنْ يَدْفَعَ فِي بَلَدَةٍ إِلَى مُسَافِرٍ قَرْضًا لِيُدْفَعَهُ إِلَى صَدِيقِهِ) (أَوْ وَكَيْلِهِ مَثَلًا فِي بَلَدَةٍ أُخْرَى لِيَسْتَفِيدَ بِهِ أَمْرَ خَطَرِ الطَّرِيقِ)

3. Alacaklı-Vekil/Muhâlun aleyh Merkezli Süftece

Bu tür bir süftece işleminde ise tahsilat işlemi borçlunun vekili veya borcu havale ettiği muhalun aleyh ile alacaklının bizzat kendisi arasında gerçekleşmektedir. Bir şahsa borç veren alacaklı, belirlenen farklı bir yerde o şahsın vekilinden borcunu tahsil etmektedir. Kudûrî'nin (ö. 428/1037) *el-Muhtasâr* adlı eserini şerh eden Ebû Bekir el-Haddâd (ö. 807/1397) süftece kavramını şu şekilde tasvir etmektedir: “*Bir tâcirin, (bir başkasına) filanca yerdeki vekiline borcu bana ödemesi için bir belge düzenlemen şartıyla sana bu dirhemleri borç verdim demesi ve borcu alan kimsenin de bunu kabul etmesidir*”¹⁷⁸

Süftecenin bu türünü şu örnekle somutlaştırmamız mümkündür; Ali Konya'da Ahmet'e belli bir miktarda borç verip akde konu olan alacağını İstanbul'da Ahmet'in vekilinden tahsil etmektedir.

Geniza evraklarında geçen bir borç senedi süftecenin bu türüne örnek olarak verilebilir. Nitekim İskenderiye'de ikamet eden bir tacir, Fustat'ta ikamet eden Arus b. Yusuf adında bir sanatkâra yazdığı mektupta şunları söylemiştir: “*Üzerimde bulunan sana ait borcumu, nakit para olarak bir misafir ile gönderdim. Elçinin selametini dilerken süftece ile iş gören herhangi bir sarraf ile buluşma imkânım olmadığından bu yolla sana nakit para gönderdiğim için de özür dilerim*”.¹⁷⁹

4. Vekiller Merkezli Süftece

Süftecenin bu türünde işlem tamamen üçüncü şahıslar arasında gerçekleşmektedir. Alacaklı ve borçlu herhangi bir şehir değişikliği yapmadan vekilleri aracılığıyla ödeme işlemi başka bir yerde yapılmaktadır. Alacaklının vekili ilgili borcu borçlunun vekilinden tahsil etmektedir.

Ali Konya'da Ahmet'ten borç almakta ve vekili aracılığıyla İstanbul'da bulunan Ahmet'in vekiline ödeme yapmakta veya Ahmet'in vekili İstanbul'da bulunan Ali'nin vekilinden bu parayı tahsil etmektedir.

¹⁷⁸ Ebû Bekir el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, s. 318: (وَصَوَّرْتُهُ أَنْ يَقُولَ النَّاجِرُ أَفْرَضْتُكَ هَذِهِ الدَّرَاهِمَ) (بشَرْطِ أَنْ تَكْتُبَ لِي كِتَابًا إِلَى وَكَيْلِكَ بِبَيْلَدِ كَذَا فَيُجِيبُهُ إِلَى ذَلِكَ)

¹⁷⁹ Goitein, S. D., A Mediterranean Society, c. 1, s. 243; Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi'ş-şerâti'l-İslâmiyye*, s. 24

5. Üçüncü Şahsın Borcu Merkezli Süftece

Bu süftece türünün iki şekilde anlaşılabilmesi mümkündür. Borçlu farklı bir yerdeki kendisinden alacaklı olduğu kimseye bir belge düzenler ve üzerindeki borcu muhataba ödemesini bildirir. Alacaklı borç verdiği kimsenin borçlusundan tahsilatı sağlar. Aynı şekilde alacaklının kendisinin borcu bulunduğu kimseye hitaben süftece işlemi gerçekleşir ve borçlu ödemeyi alacaklının borçlu olduğu kimseye yapar.

Süftecenin tespit edebildiğimiz türleri arasındaki bu son çeşidini şu şekilde somutlaştırmamız mümkündür. Ali Konya’da Ahmet’e borç vermekte ve İstanbul’da Ahmet’in alacaklısından bu borcu almaktadır veya Ahmet Ali’den Konya’da borç almakta ve bu borcu Ali’nin alacaklısına İstanbul’da ödemektedir.

Süftecenin bu uygulanış türlerinden ayrı olarak borcun ödeneceği şehir farklılaşmadan aynı şehir içerisinde gerçekleşen bir çeşidi daha vardır¹⁸⁰ ancak çok fazla yaygın olmadığından ayrı bir başlık altında ele alınmasına gerek görülmemiştir.

Yukarıda tespit ettiğimiz uygulama türlerinden 2. tür olan borçlu-vekil merkezli süftece çeşidinin yaygın olarak kullanıldığını ifade edebilir. Nitekim ileri tarihlerde kullanımı yaygınlaşmış olan poliçelerde süftecelerin bu türüne örnek olarak verilebilir.

C. Süftecelerde İşlemin Sonlandırılması: Kitâbü'l-berâat (İbrânâme)

Ebu Cafer et-Tahâvî (ö. 321/933) süftece uygulamasında akde konu olan bedelin ödenmesinden sonra süftecenin üzerine borcu ödeyen kimsenin talebi doğrultusunda Kitâbü'l-berâat adıyla ifade ettiği bir belgenin düzenlenebileceğine dikkat çekmiştir. Bu belge aşağıdaki gibi tanzim edilmektedir¹⁸¹:

“Bu Ahmet’in yazdığı Ali’ye ait olan bir belgedir:

İş bu sana hitaben adıma düzenlenen süftece belgesinde ifade edilen miktardaki ayarı yüksek (ciyâd) altını bana eksiksiz bir şekilde ödedin. Bu süftece belgesinin tarihi ... gün, ...gece, ...ay, ve ... senesidir. Bu belgeyi benden kabul ettin ve ilgili borcu tamamıyla ödedin. Ben de aynı şekilde senden borç miktarını kabz

¹⁸⁰ Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi'ş-şerîati'l-İslâmiyye*, s. 24.

¹⁸¹ Metin muhtevasını bozmadan bazı eklemeler ve çıkarmalar ile aktarmış bulunmaktayız.

ettim. Bu belgede yazılı olan miktardaki dinarları tamamıyla senden teslim aldım, eksiksiz ele geçirdim ve bu tahsilat sonucunda sana ve borcun ilk borçlusuna bu berâati verdim.”

Yukarıda geçen beraat belgesini yazdıktan sonra kendisi ve süfteceyi düzenleyen kimse için beraat açıklamasının kabulüne dair bir kayıt düşer ve bu tahsilat üzerine şahitlik ile belge düzenleme sonlandırılır.¹⁸²

el-Fetâva'l-hindiyye adlı eserde de süftelerle ilgili bir beraat örneği bulunmaktadır.¹⁸³

“..... adlı şahıs, adlı kişiye adlı kişiden miktarda dirhemi ihtiva eden bir süftece belgesi getirmiş ve kendisine süftece arz edilen şahsı da bunu kabul edip, ilgili malın ödemesini gerçekleştirmiştir. O şahıs da adlı kişiden tutarı tamamen kabzetmiştir.”

D. Süftecenin Bazı Ticârî Akitler ve Kıymetli Evrak Türleriyle İlişkisi

1. Süftece-Havâle İlişkisi

Süftece işleminin bazı türlerinde borcun üçüncü bir kişi tarafından ödenmesinden dolayı, yol riskinin ve paranın transfer masraflarının borçluya yüklenmesi (lafzen havâle edilmesi) veya borcun gerçekten üçüncü şahsa havale edilmesi¹⁸⁴ nedeniyle süftece işlemi havale akdine benzetilmiş¹⁸⁵ ve kimi İslam hukuku âlimleri tarafından havale başlığı altında incelenmiştir.¹⁸⁶

¹⁸² Tahâvî, *eş-Şurûtu's-sağîr*, s. 563: (هذا كتاب لفلان كتبه له فلان)

إنك قضيتني جميع الكذا الدينار المثاقيل الذهب العين الجياد التي كان كتب لي بها عليك باسمي السفتجة التي كنت أوردتها عليك و هي السفتجة التي تاريخها يوم كذا لكاذاً ليلة خلت من شهر كذا من سنة كذا و قبلتها مني و ضمننت لي المال الذي فيها و قبلت ذلك منك بمخاطبة مني إياك على جميعه و قبضت منك هذه الكذا كذا الدينار المذكورة في هذا الكتاب و استوفيتك منك تامة (كاملة أبرأتك و فلانا من جميعها بعد قبضي إياها و استيفائي لها منك)

¹⁸³ *el-Fetâva'l-hindiyye*, c. 6, s. 369: (هذا ما شهد إلى قولنا أن فلانا أورد على فلان كتاب سفتجة من فلان بكذا) (درهما وأنه قبل منه الكتاب وضمن له المال وأنه قبض منه ذلك كله بإيفاء ذلك إياه قبضا صحيحا)

¹⁸⁴ “süftece”, *MvF*. 25/24.

¹⁸⁵ Zeyla‘î, *et-Tebyînu'l-hakâik ve Hâşiyetü'ş-Şelebî*, c. 4, s. 175; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur*, c. 2, s. 150; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 350.

¹⁸⁶ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251; Zeyla‘î, *et-Tebyînu'l-hakâik*, c. 4, s. 175

Ebû Bekir Haddâd (ö. 800/1397) *el-Cevheretü'n-neyyire*'de¹⁸⁷ ve Haskefî (1088/1677) *Dürrü'l-muhtâr* adlı eserinde süftecenin havale başlığı altında incelenmesinin nedeninin paranın transferi esnasında yolda ortaya çıkabilecek muhtemel tehlikelerin borçluya havale edilmesinden kaynaklandığını belirterek havaleyi terim anlamından uzaklaştırarak taşıma anlamındaki sözlük anlamını işletmiştir.¹⁸⁸ İbnü'l-Hümâm (861/1457) ise süftece meselesinin havale başlığı altında incelenmesinin özel olarak sebebini belirtmemiş kefâlet, havale gibi akitlerle benzerlik taşıdığından dolayı Kudurî (ö. 428/1037) tarafından bu başlık altında ele alındığını öne sürmüştür.¹⁸⁹

Mâlikî âlimlerinden Mevvâk (ö. 897/1492) ise süftece işleminin fikhî anlamıyla bir havâle işlemi olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁰

Yukarıda geçtiği üzere süftecenin tek bir türü yoktur ve bu sebepten dolayı süftece işleminin gerçek anlamda bir havale sayılıp sayılamayacağını türlerini tek tek inceledikten sonra anlayabiliriz. Zira bir türün havale akdine uyum sağlamıyor olması diğer türlerin de havale akdi kapsamında değerlendirilemeyeceği anlamına gelmez. Havâle akdinde borcun bir zimmetten diğer zimmete geçmesi söz konusu olduğundan¹⁹¹ süftece türlerinde ödeme yapan kimsenin üçüncü şahıs olduğu çeşitlerinde havâle akdi ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Süftecenin birinci türü olan alacaklı ve borçlu merkezli süftece uygulamasında bir havaleden bahsetmek mümkün değildir. Zira havale akdinde üçüncü bir kişinin zimmeti söz konusudur. Bu tür bir süftecede ise üçüncü kişi yoktur. Bu itibarla böyle bir süftecede havale hükümleri uygulanmaz karz hükümleri gündeme gelir.

Süftecenin ikinci türü olan borçlu ve vekil merkezli süftece işleminde de havâle akdi ihtimali yoktur çünkü ödeme yapacak kişi değişmemekte başka bir yerde yine aynı kişi alacaklının vekiline ödeme yapmaktadır.

¹⁸⁷ Ebu Bekir el-Haddâd,, *el-Cevheretü'n-neyyire*, c. 1, s. 318.

¹⁸⁸ Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, s. 462.

¹⁸⁹ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251; Bâbertî, *el-'Inâye*, c. 7, s. 250.

¹⁹⁰ Mevvâk, *et-Tâc*, c. 6, s. 532.

¹⁹¹ Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'î*, c. 6, s. 16.

Süftecenin üçüncü türü olan alacaklı-vekil/muhâlun aleyh merkezli süftece işleminde ise borcun üçüncü bir kişi tarafından ödenmesi havâle konusunu gündeme getirmektedir. Bu durumda borcu ödeyecek kişi asıl borçlunun vekili olabildiği gibi borcu kendisine havale ettiği muhâlun aleyh de olabilir.

Vekiller merkezli süftece uygulamasında ise borç vekiller tarafından ödenip, tahsil edildiğinden dolayı burada süftece havale hükümlerine tabi değildir denilebilir.

Süftecenin tespit ettiğimiz son türü olan üçüncü şahsın alacağı merkezli süftece işlemi havale akdine en çok benzeyen süftece uygulamasıdır zira üçüncü kişide mevcut olan alacağın borçluya ödenmesi istenmekte, borç bir zimmetten diğerine geçmekte ve mukayyet havale ortaya çıkmaktadır.

Ancak şunu belirtmemiz gerekiyor ki yukarıda saydığımız havale akdi olması muhtemel süfteceler için kesin olarak havaledir denilemez, havale olma ihtimalleri söz konusudur denilebilir.

Havale akdinin temel özellikleri göz önüne alındığında süftecenin havaleden bazı noktalarda ayrıldığı öne sürülmüştür.¹⁹² Bu farkları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1. Havalede borç, borcun başkasına transfer edilmesinden önce, süftecede ise borç belge keşide edilirken oluşur.

2. Havalede borç şahıslar arasında transfer edilirken, süftecede borç genellikle bir şehirden başka bir şehre aktarılır.

3. Havale uygulaması özü itibariyle teberruât akitlerindedir. Yapılması karşılığında bir ücret talep edilemez ancak süftece için böyle bir genelleme yapılamaz. Nitekim asıl borçlunun veya alacaklının başka bir şehirdeki naibi vekâleten ödeme/tahsilat işlemini gerçekleştireceği için bir ücret talep edebilir.

4. Havalede *asıl borçlu*, *alacaklı* ve *muhâlun aleyh* olmak üzere üç taraf vardır¹⁹³ ancak süftece iki taraf arasında gerçekleşmektedir. Borçlunun veya alacaklının naibleri-vekilleri müstakil bir taraf olarak sayılmazlar.

¹⁹² Mısrî, Refik, “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi’r-riba fi’l-İslâm” s. 4; Kallek, Cengiz, “Süftece”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20

¹⁹³ “Havâle”, *Mv.F*, 18/169.

5. Süftece işlemi esasen yol güvenliği endişesinden dolayı yapılırken, havale işlemi asıl olarak bu gerekçe sebebiyle yapılmaz.

Süftecenin havaleden ayrıldığı iddia edilen bu maddeleri tek tek incelediğimizde tam anlamıyla süftece ile havale arasında keskin bir fark oluşturduğu söylenemez. Zira birinci maddeyi ele aldığımızda süftece oluşturulurken borç ve havâle iç içedir hemen ardı ardına oluşur ve bu bakımdan havaleden ayrılmaz diye bir itiraz getirilebilir. Hatta süftecenin caiz kabul edilebilmesi, borç akdinin normal bir şekilde kurulumundan sonra düzenlenmesine bağlı olduğu kaynaklarda geçmektedir.¹⁹⁴

İkinci madde incelendiğinde başka bir şehirde bulunan kimseye havâle edilen borcun hem süftece hem de havale olarak kabul edilebilmesi mümkündür.¹⁹⁵

Üçüncü maddede havalenin bir teberruat akdi olduğuna dikkat çekilmiş süftecenin böyle olmadığı vurgulanarak süftece neticesinde ödeme yapan üçüncü kimsenin bir gelir elde edebileceği belirtilmiştir. Ancak süftece muamelesinde kesinlikle ücret almak zorunludur diye bir kural bulunmamaktadır. Süftece neticesinde ücret alınacak olursa zaten işlem bir vekâlet işlemidir ve ücret bu işten dolayı ortaya çıkmıştır.

Dördüncü maddede havalenin taraflarından söz edilmiş ve üç tarafının olduğu öne sürülmüş süftecede ise alacaklı-borçlu olmak üzere iki taraf olduğundan bahsedilmiş ancak süftece uygulamasının bazı türlerinde üç taraf olabilmektedir.

Beşinci maddede süftecenin yol güvenliği endişesi ile yapıldığı belirtilmiş havalede ise böyle bir durumun söz konusu olmadığı ifade edilmiş ancak süftecede yol güvenliği şartı fasit bir şart olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Burhaneddin el-Buhârî, *el-Muhîtu 'l-burhânî*, c. 7, s. 128.

¹⁹⁵ Refik Yunus Mısrî, başka şehirde bulunan kimseye havâle edilen borcun hem süftece hem de havale olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir. *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde ilgili maddeyi hazırlayan ve süftece ile havale arasındaki bu farkı (Havalede borç şahıslar arasında transfer edilirken, süftecede borç genellikle bir şehirden başka bir şehre aktarılır.) aktaran Cengiz Kallek hocanın atf yaptığı müelliflerden Refik Yunus Mısrî tarafından ifade edilen bu anekdot, gözünden kaçmış olmalıdır. bkz: Mısrî, Refik, “es-Süftece miftâh min mefâtihi fehmi'r-riba fi'l-İslâm” s. 4

¹⁹⁶ Serahsî, *el-Mebcut*, c. 14, s. 37.

Süftecenin bütün çeşitlerinin doğrudan havale olarak kabul edilmesi mümkün olmamakla beraber, bütün türlerinin de havale akdinin dışında değerlendirilmesi mümkün değildir. Süftece türlerinde havale ve karz teorisi olmak üzere iki teori mevcuttur diyebiliriz.

2. Süftece-Vekâlet İlişkisi

Süftece uygulamasında alacağın kimi zaman üçüncü şahıslara ödenmesi kimi zaman ise alacağın üçüncü şahıslar tarafından ödenmesinin muhtemel olması nedeniyle, uygulamanın vekâlet akdi ile ilişkisini akıllara getirmektedir. Örneğin, İstanbul'da bulunan bir tüccarın Konya'ya para göndermek amacıyla Ali'yi aracı olarak kullanması, Ali'nin o tüccar için vekil pozisyonunda olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Bir önceki başlık altında havâle akdi ile süftece uygulamaları arasındaki benzerliklere-farklılıklara dikkat çektiğimiz gibi burada da vekâlet işlemi ile süftecenin bağdaştığı ve ayrı düştüğü yerleri el alacağız.

Alacaklı-borçlu merkezli bir süftece işleminde vekâlet akdi söz konusu değildir (ödeme yeri itibari ile) çünkü borçlu aldığı borcu bir başka yerde yine alacaklının kendisinden tahsil etmektedir. Borçlu-vekil merkezli bir süftece işleminde ise vekâlet söz konusudur. Çünkü burada borçlu borcunu başka bir mahalde alacaklının vekiline ödemektedir.

Alacaklı-vekil/muhâlan aleyh merkezli bir süftecenin ise vekâlet akdi içerdiğini söylemek mümkündür. Çünkü borçlu borcunu havale yoluyla ödeyebileceği gibi vekil tutarak da alacaklıya bir başka yerde ödeme yapabilmektedir. Söz konusu işlemi vekâlet akdi olarak değerlendirmemiz durumunda süftecenin bu türü vekâlet hükümleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Vekiller merkezli bir süftece işleminde ise borç doğrudan vekiller arasında gerçekleşmektedir. Süftecenin bu türünde vekâlet hükümleri geçerlidir.

Herhangi bir geçmiş borcun-alacağın konu olduğu süftecede ise bir vekil kullanılması halinde vekâlet hükümlerini işletmek gerekmektedir. Anlaşılacağı üzere buradaki vekâlet süftecenin merkezini oluşturmamakta ödemeyi veya tahsilatı yapacak kimsenin yetkilendirmesini ifade etmektedir.

Süftecenin bir şehirde alınan veya verilen borcun başka bir yerde verilmesini veya tahsil edilmesini ifade etmesinden dolayı, ilgili borcun tahsil veya ödeme işlemlerinin kimi zaman üçüncü şahıslar tarafından yapılması kaçınılmazdır. İşte o zaman, borcun tarafları arasında değil de borçlunun veya alacaklının temsilcileri bakımından süftece işlemi içerisinde üçüncü kişilere yönelik bir vekâlet akdi mevcuttur diyebiliriz.

3. Süftece-Poliçe İlişkisi

Çalışmamızın birinci bölümünde ifade ettiğimiz gibi bazı kadı sicillerinde, sözlüklerde, özellikle son dönem Hanefi fakihlerinden İbn Abidin'in ve aynı dönemde yaşayan Mâlikî fakihlerinden Desûkî'nin eserinde süftece, poliçe ile eş anlamlı kabul edilmektedir.¹⁹⁷ Süftece ile poliçe arasında genel bir kıyaslama yaptığımızda ortak noktalarını ve farklılıklarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

a. Ortak Noktalar:

- a. Akitte yer alan şahıs sayısı bakımından süftece ve poliçe benzerlik taşımaktadır. Nitekim süftece ve poliçede keşideci, muhatap ve lehdar olmak üzere üç şahıs yer almaktadır. Ancak şunu belirtmeliyiz ki süftecelerde keşideci bulunmak zorunda değildir, taraflardan biri de belgeyi keşide edebilir.
- b. Süftecenin bazı uygulanış türleri, hukukî mahiyeti açısından havale niteliğinde kabul edilerek havale ahkâmına tabidir. Poliçe de aslen bir havale işlemidir.
- c. Süftecenin ve poliçenin de ortak gayesi parayı bir yerden başka bir yere taşımak ödemeleri kolaylaştırmaktır.
- d. Süftecede ve poliçede kabul ve ödeme açısından muhatabın kabul etmesi ve ödemeyi gerçekleştirmesi esastır.
- e. Süftecede ve poliçede ödemediği sonra rücu edilmesi açısından muhatabın inkârı veya iflası gibi durumlarda lehdarın keşideci ve kefillere müracaat hakkı vardır fakat müracaat yordamı ayrıdır.

¹⁹⁷ Desûkî, *Hâşiye ale'ş-Şerhi'l-kebîr*, c. 3, s. 662; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 350.

- f. Süftecede ve poliçede zaman aşımı ve diğer defilerin borçlu tarafından borcun ödenmemesi için sebep gösterilmesi hukuki bir haktır ve muhatap bu defilerle kabulden veya ödemededen kaçınabilir.
- g. Poliçe, uygulamada ciro ve devir ile geniş bir dolaşım olanağına sahip iken süftecenin böyle geniş bir tedavülü fazla olmamıştır. Bununla birlikte süftecenin teoride ciro ve devir ile dolaşıma girmesinde fikhen herhangi bir engel bulunmamaktadır.

b. Farklı Noktalar:

- a. Poliçe bir takım şekil şartlarına bağlı iken süftece daha serbesttir. Örneğin poliçede “poliçe” kelimesinin kullanılması ve ödeme tarihi gibi şekil şartları aranırken süftecede bunlar aranmaz.
- b. Poliçede zorunlu, alternatif ve ihtiyari unsurlar varken süftecede böyle ayrıntılı bir sınıflandırmaya gidilmemiştir.
- c. Süftecede paraların cinsinin ribâ'n-nesie olmaması için aynı olması gerekirken poliçede böyle bir mecburiyet yoktur.
- d. Poliçede ödenmesi yazılan meblağın nakit olması koşullanmıştır.
- e. Poliçe hâмили için tanzim edilemez.
- f. Süftece genellikle (çok nadir de olsa süftecenin aynı yerde yapıldığı ifade edilmiştir.) iki farklı şehir veya ülke arasında kullanılırken poliçe hem farkı bölgeler arasında hem de aynı yer içinde kullanılmaktadır. Yalnız bunun fikhi bir karşılığı yoktur. Çünkü senedin kullanımı için bir mekân sınırlaması söz konusu değildir.¹⁹⁸
- g. Poliçede borçlunun kabul etmemesi veya ödemededen imtina etmesi durumunda, lehdarın müracaat hakkını kullanabilmesi için bu durumu protesto etmesi gerekirken süftecede bu durumda rücu hakkı olduğu halde protesto şart değildir. Siyaseten lehdarın rücu hakkını kullanabilmesi için protesto gibi bir yordamın şart koşulmasında fikhen bir sakkınca bulunmamaktadır. Nitekim zaman aşımını belirleme konusu da siyasi otoriteye bırakılmıştır.

¹⁹⁸ Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi's-şerîati'l-İslâmiyye*, s.67.

4. Süftece-Sakk İlişkisi

Süftece ile sakk temelde bir yerde ayrılmaktadır. Süfteceler genellikle bir karz akdini temsil etmekte olup, nadiren vadeli bir satımın karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sakklar ise her zaman vadeli satım akdi karşılığı tanzim edilmektedir. Bu itibarla sakklar daha geniş bir kullanım alanına sahip iken süftece ise daha özeldir.¹⁹⁹

5. Süftece-Çek İlişkisi

Günümüzde ödenecek çeklerde muhatap olarak ancak banka gösterilebilir, şahıslar gösterilemez. Diğer bir kimse üzerine çekilen çek, yalnız havale hükmündedir. Süftecede ise senette yazılan tutar kurumsallaşmış acentelerden olduğu gibi münferit şahıslardan da tahsil edilebilmektedir.

6. Süftece-Bono İlişkisi

Alacaklı-borçlu merkezli süftecede uygulama iki kişi arasında gerçekleştirildiğinden dolayı bonoya benzemektedir. Zira bono iki kişi arasında bir borç ödeme vaadi olarak tanzim edilmektedir.²⁰⁰

E. Süftecenin Gelişimi ve Tarihî Tecrübe

Genel olarak herhangi bir kavram ile ifade edilmeden bir ödeme emri içeren belgelerin tarihinin çok eskilere dayandığı ifade edilmektedir. Kral Ammi-ditana zamanına ait olan, günümüz Irak Tel Abu Habbah (Sippar Kasabası) yakınlarında bulunan bir tablet hamiline hasat zamanında miktarı belli arpa alacağı taahhüdünü içermektedir.²⁰¹ M.Ö. 12. yy.da Yunanlıların emanet para kabul ettikleri, %35'e kadar faizle para borç verdikleri, cari hesap açtıkları, poliçe keşide ettikleri ve ticaret erbabına kredi mektubu verdikleri ifade edilmiştir.²⁰²

Özel olarak ise süftece kavramıyla ifade edilen uygulamanın ilk olarak nerede ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Bununla beraber süftece kelimesinin

¹⁹⁹ Kallek, Cengiz, "Süftece", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20.

²⁰⁰ Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 82.

²⁰¹ Ferguson, Niall, *Paranın Yükselişi Dünyanın Finansal Tarihi*, s. 28.

²⁰² Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, s. 45.

Farsça kökenli olmasından dolayı İranlılardan Müslümanlara geçtiği düşünülmektedir. Ayrıca Endülüslü Mâlikî fakih İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) süftece kavramını açıklarken "...Doğu toplumları tarafından kullanılan..." şeklinde izahı da süftecenin ilk gelişim yerinin Uzakdoğu veya İbnü'l-Arabî'nin (ö. 543/1148) Endülüs'te yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda- Ortadoğu olduğunu göstermektedir.²⁰³ Günümüz iktisat tarihçilerinden Niall Ferguson da bu tür bir evrakın 7. yüzyılda Çin'de ortaya çıktığını ifade etmektedir.²⁰⁴

Fıkıh ve hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerde süftece kelimesinin bizzat geçmesi veya süftece uygulamasına benzer işlemlerden söz edilmesinden dolayı uygulamanın Hz. Peygamber döneminde ve hatta öncesinde de bilindiği anlaşılmaktadır.²⁰⁵ Bu konuda aşağıdaki hadis örnek olarak verilebilir: "*Cabir b. Semure (r.a) dedi ki: "Rasulullah (sav), 'Süfteceler haramdır' buyurdu.*"²⁰⁶ Ancak bu hadisin zayıf olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.

Hz. Peygamberimiz (sav) sonrasındaki dönemde ise Müslümanların hâkim olduğu coğrafya genişlediğinden para akışını sağlıklı sağlamak için süftece benzeri işlemler yayılmaya başlamıştır. Abdullah b. Abbas'ın Mekke'den Kûfe'ye ödeme emirleri içeren belgeler gönderdiği kaynaklarda geçmektedir.²⁰⁷ Ayrıca Abdullah b. ez-Zübeyr de Mekke'de faaliyet gösteren tüccardan aldığı para karşılığında Basra ve Kûfe'deki temsilciliklerine ödeme emri düzenlediği de yine hadis eserlerinde ifade edilmektedir.²⁰⁸ Nitekim Atâ b. Ebu Rebâh'dan (ö. 114/732) rivayet olunduğu üzere: "*Abdullah b. Zübeyr Mekke'de bir topluluktan bir miktar dirhem borç alıyor, Irak'ta bulunan Mus'ab b. Ümeyr'e borç aldığı kimselere ödeme yapması için talimat içeren bir mektup yazıyor ve onlar da bu yazı aracılığıyla borçlarını tahsil ediyorlardı. Bu durum İbn-i Abbas (ra) soruldu ve bu işlemde herhangi bir beis*

²⁰³ İbn Arabî, *Kitâbü'l-Mesâlik*, c. 6, s. 202.

²⁰⁴ Ferguson, Niall, *Paranın Yükselişi Dünyanın Finansal Tarihi*, s. 28.

²⁰⁵ Ali, Cevâd, *el-Mufasssal fî târihi'l-arab kable'l-İslâm*, c. 14, s. 99; Sahillioğlu, Halil, "Kitâbu'l-kâdi ve Süfteceler", s. 131.

²⁰⁶ İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-kadîr*, c. 7, s. 251.

²⁰⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37.

²⁰⁸ Abdurrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140; Kallek, Cengiz, *Sosyal Servet İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi*, s. 57.

görmedi.”²⁰⁹ Ancak hadis kaynaklarını incelediğimizde uygulamanın bilindiği fakat rivayetlerde süftece kavramıyla karşılaşılmamasından dolayı sahabe döneminde de süftecenin kavram olarak tam anlamıyla olgunlaşmadığı kanaatine ulaşmaktayız.

Müslümanların başka milletlerle özellikle İran toplumuyla yoğun bir etkileşime girdiği tâbiîn döneminde ise artık rivayetlerde süftece kavramıyla net bir şekilde karşılaşmaktayız: “İbn Sirîn’den (ö. 110/729) rivayet olunduğuna göre kendisi tamamen karşılıksız iyilik amaçlı yapılan süftecelerde bir sakınca görmüyordu.”²¹⁰ Aynı şekilde Hasan-ı Basrî’ye (ö. 110/728) bir gün süftece ile ilgili şu şekilde soru sorulmuştur: *Karşılığında süftece alarak Basra’da olan bir sarrafa bir miktar dirhem veriyorum ve bu dirhemleri Kûfe’de tahsil ediyorum bu işlemde bir beis var mıdır?* Hasan-ı Basrî de (ö. 110/728) bu soruya bir yarar elde etmek üzere borç vermekte bir hayrın bulunmadığı belirterek cevap vermiştir.²¹¹

Sahabe ve tâbiîn dönemlerinden sonra fıkıh ilmi alanında müstakil eserler verilmeye başlanmasıyla birlikte süftece kavramının olgunlaşmasından söz edilebilir Zira Sahnûn’un (ö. 240/854) *el-Müdevvene* adlı eserinde Mâlik b. Enes süftecelerden bahsetmekte ve Iraklılar tarafından kullanıldığı belirtmektedir. Aynı şekilde Şeybânî (ö. 189/805) *el-Asl* adlı eserinde bizzat süftece kavramını kullanarak hükmü konusunda bazı açıklamalar yapmıştır.²¹²

Çeşitli fıkıh ekollerine mensup âlimler kimi zaman eserlerinde karz ve havale gibi akitleri açıklarken müstakil bir kavram olarak süfteceye doğrudan değinmişler kimi zaman ise çeşitli ortaklık akitlerinde ve mükâteb kölenin yetki alanını incelerken süftecenin fonksiyonunu ele almışlardır. Ancak ilk dönem fıkıh eserlerinde süftece kapsamlı bir şekilde tarif edilmemiş, süftece almak-vermek-yazmak gibi kalıp cümlelerle hükmü açıklanmıştır. Bu da süftece kavramının o dönemde toplum tarafından malum olan bir olgu olduğuna ve kullanıldığına işarettir.

²⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. 4, s. 358; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, c. 11, s. 302.

²¹⁰ Abdurrezzâk es-San’ânî, *el-Musannef*, c. 8, s. 140; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, c. 11, s. 302: (عن ابن سيرين أنه كان لا يرى بالسفجاتِ بأساً إذا كان على وجه المعروف) ; Ebu Dâvud, *Mesâilu’l-İmam Ahmed*, s. 262.

²¹¹ İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekir, *el-Musannef*, c. 4, s. 359: (أعطي الصراف الذرهم بالبصرة وأخذ السفنجة، (أخذ مثل ذراهمي بالكوفة، فقال: إنما يفعل ذلك من أجل النصوص، لا خير في قرض جر منفعة

²¹² Şeybânî, *el-Asl*, c. 3, s. 26.

Abbâsîler zamanında mahallî beytûlmâllerden merkezî hazineye gerçekleştirilen transferler için süfteceler kullanılmaktaydı. Ahmed b. Tolun, 875-879 yılları arasında Mısır'dan Abbâsî Halifesi Mu'temid-Alellah'ın toplamda 2.200.000 dinarı bulan süfteceler gönderdiği ifade edilmektedir. Suriye, Mısır ve Hûzistan gibi vergileri yüksek olan yerler yine Bağdat'a süftece aracılığıyla ödemelerini gerçekleştiriyordu. Kâsım b. Dînâr ve Ahmed b. Muhammed b. Rüstem'in vezirlik görevinden alınmadan önce Ali b. Îsâ İbnü'l-Cerrâh'a 600.000 dirhemlik süftece tanzim ettiği belirtilmektedir. Ebû Abdullah el-Berîdî de vezirlik görevine gelen İbn Mukle'ye Ahvaz'dan 300.000 dinarlık süftece gönderdiği yine kaynaklarda geçmektedir. Mu'tazîd-billâh da Kâbe ve çevresinin onarım ve tadilat işleri için Bağdat'tan Mekke'ye gerçekleştirdiği nakit transferlerinin bir bölümü için süfteceler düzenlediği rivayet edilmektedir.²¹³

Süfteceler, devletin yüklü miktardaki vergileri veya diğer ödemeleri transfer etmek için kullanıldığı gibi şahıslar arasında bireysel olarak da kullanılmıştır. Örneğin ihtiyaç sahibi bir kimse, Diyârürebâa Emîri Abbas b. Amr el-Ganevî'den civardaki emîrlerden birine hitaben 500 dinarlık bir süftece almıştır. Daha sonra ödeme yapmaktan kaçınan muhatap kurulan mezâlim meclisine başvuran lehdara ödemeyi yapmak zorunda kalmıştır. Dînever'de vefat eden bir şahsın Bağdat'taki amcaoğluna olan vasiyeti, terikesinin bir bölümü satılarak düzenlenen 700 kûsur dinarlık bir süftece vesilesiyle ödenmişti. İlk dönem sûfilerinden Ali b. Sehl'in, mutasavvıf arkadaşı Amr b. Osman el-Mekkî'ye olan 30.000 dirhemlik borcu için İsfahan'dan Mekke'ye süftece düzenlediği de ayrıca kaynaklarda geçmektedir.²¹⁴

Tahâvi (ö. 321/933) belge düzenleme disiplini olarak kabul edilebilecek şurut ilmine dair telif ettiği *eş-Şurûtu's-sağîr* adlı eserinde süftece kavramını zikrederek bir süftece belgesinde bulunması gereken bazı öğeleri saymış bu sayede süftecenin kavramsallaşmasına ve toplum içerisinde kurumsallaşmasında önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

²¹³ Kallek, Cengiz, "Süftece", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20-21.

²¹⁴ Kallek, Cengiz, "Süftece", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20-21.

İslam toplumlarında süftece asırlarca kullanıldıktan sonra bir Yahudi mabedinde bulunan Geniza evraklarında yer aldığı üzere Mısır'da 11. ve 12. yüzyıllarda Yahudiler arasında da çok fazla kullanıldığı dikkat çekmektedir.²¹⁵ Muhammed Sirac, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi 'ş-şerîati'l-İslâmiyye* adlı kitabında Goitein'in *A Mediterranean Society* isimli eserinde yer alan Kahire'de bir havranın mahzeninde bulunan Yahudilere ait bazı ticari kayıtları içeren evrakları aktarmaktadır. Bu belgelere Geniza evrakları denilmektedir. Bunlar o günkü İslam toplumunun ekonomik faaliyetleri, ticaret biçimleri ve genel uygulamalar açısından önemli ipuçları vermektedir. Kahire'deki Yahudiler, Müslüman bir toplum içerisinde yaşadıklarından topluluğun ticari usulleriyle amel etmektedirler. Bu belgeler küçük münferit belgeler dışında üç mecmuadır. Birinci mecmua beş, ikinci mecmua on, üçüncü mecmua ise yirmi risaledir.

Muhammed Sirac'ın *el-Evrâku'l-ticâriyye fi 'ş-şerîati'l-İslâmiyye* adlı kitabında Goitein'den naklettiği süftece örneklerini aktardıktan sonra süftecelerin nakit para kullanımına göre daha yaygın olduğunu ifade etmektedir.²¹⁶

Aynı zaman diliminde Selçuklu hükümdarlığı altındaki Karahanlılar devrinde yaşamış Sadruşşehid'in (ö. 536/1141) *el-Vakı'ât* adlı eserinde süftecelerden bahsetmesi de Selçuklular zamanında o bölgede de bu kavramın tanındığına ve kullanıldığına bir işarettir.²¹⁷

Osmanlı dönemine geldiğimizde ise yazılan fıkıh eserlerinde de süftece kavramının kullanıldığı görülmektedir.²¹⁸ Fakat Osmanlı'da 16. yüzyılda *Bursa Kadı Sicillerinde* geçen ticari bir muamelenin kaydında işlemin çok net süftece olmasına rağmen süftece sözcüğü kadı tarafından kayda geçilmemiştir. Bu durumun sebebi olarak Hanefî doktrininde yer alan menfaat amaçlanarak düzenlenen şartlı süftecelere karşı olumsuz tavır veya kâdının dalgınlığı öne sürülmüştür.²¹⁹

²¹⁵ Goitein, S. D., *A Mediterranean Society*, c. 1, s. 242-246.

²¹⁶ Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku'l-ticâriyye fi 'ş-şerîati'l-İslâmiyye*, s. 25.

²¹⁷ Ömer b. Abdulaziz el-Buhârî, *Kitâbu'l-vâkı'ât*, s. 799.

²¹⁸ Molla Hüsrev, *Dürerü'l-Hükkâm*, c. 2, s. 310; Halebî, *Mülteka'l-ebhur*, s. 209.

²¹⁹ Sahillioğlu, Halil, "Kitâbu'l-kâdı ve Süfteceler", s. 135.

Osmanlı zamanında yaşayan Üsküplü Mehmet Efendi bir fetvasında şöyle demektedir:

Mesele: Zeyd Amr'a, yollarda haramî havfi olmağın bir miktar malın vaz'idüp, âhâr yerde olan âdemisi Bekr'den istediği metayı virmeğe kağıdın almak meşru mudur?

el-Cevap: Mekrûhtur.²²⁰

Yukarıda görüldüğü üzere Hanefi mezhebindeki menfaat umarak niyetin yalnızca iyilik olmaması durumunda süftecelerin düzenlenmesinin tahrimen mekruh olması görüşü, Osmanlı ulemasında da karşılık bulmuştur.

Yol risklerinden veya transfer maliyetinden kurtulmak amacıyla bir borcun başka bir yerde ödenmesini içeren süfteceleri tahrimen mekruh kabul eden Hanefi Mezhebini esas alan Osmanlı Devleti'nde mali ilişkilerde yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu gibi uygulamalar yaygın olarak kullanılmıştır. 1600'lü yılların sonlarında Bağdat, Diyarbakır ve Mısır gibi eyaletler hazine gelir gider farkını kimi zaman tüccar üzerinden tanzim edilen poliçelerle gönderiyorlardı.²²¹

Osmanlı kâdıları poliçelerle ilgili anlaşmazlıklara hemen müdahale ediyordu. Örneğin aşağıdaki mahkeme kaydında süftece/poliçe düzenleyen kişinin süftece/poliçesinin geçersiz çıkması üzerine mahkeme asıl borçluya rücu edilmesini buyurmuştur.

“İzmir Mollası'na Hüküm ki; Hesâb-ı atik teberdârlarından Hacı Mustafa arzuhâl edip İzmir sâkinlerinden Hacı Hasan nâm kimesnede vakıf akçeden iki bin kuruluş hakkı olup vadesi mürûr eylelediğinden gayrı iki senedir ki varan adamlarına dahi vermeyip ve gâh İstanbul'a polise eyledim deyu temessük verip adamları İstanbul'a geldikde aslı çıkmayıp hile olmakla meblağ-ı mezbûr, mezkûrdan tahsil olunup ta'allül eder ise ihzâr olunmak bâbında emr-i şerifim rica etmeğın mahallinde şer'ile aliverilip inad eder ise ihzârı için yazılmıştır.

²²⁰ Sahillioğlu, Halil, “Kitâbu'l-kâdı ve Süfteceler”, s. 130. (Hocanın kendi evrakı)

²²¹ Sahillioğlu, Halil, “Kitâbu'l-kâdı ve Süfteceler”, s. 111.

Fî evasıt-ı N. Sene 1067"²²²

Aynı şekilde *İstanbul Kâdı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil*'de de geçen süftecelerle ilgili bir mahkeme kaydı aşağıda yer almaktadır.

“Ali Ağa'nın havaleden Zeytinyağcı Kostantin'den altı yüz elli kuruş alacağı olduğu

650 guruş hüküm

Ma'rûz

Ali Ağa b. Osman nâm kimesne meclis-i şer'-i münîrde derûn-ı arzuhâlde mastûrû'l-ism zeyt yağcı Kostantin v. Anton zimmî muvâcehesinde târih-i i'lâmdan iki sene mukaddem ben Midillü Cezîresi'nden Âsitâne-i aliyye'ye gelir iken Molova kasabasında mütemekkin zimmî-i mersûmun şerîki İsterati zimmî süftece tarîkiyla malımdan iktirâz ve kabz eylediği bin dört yüz guruşu yedime i'tâ eylediği Rumıyyü'l-ibâre bir kıt'a poliçe temessükü nâtık olduğu üzere beni deyn-i mezkûruyla Âsitâne-i aliyye'de şerîki işbu mersûm Kostantin zimmî üzerine havâle ben dahi havâle-i mezkûreyi kabûl ve Âsitâne-i aliyye'ye gelip temessük-i mezkûru mersûm Kostantin zimmîye irâe ve havâle-i mezkûreyi ifâde ve i'lâm eylediğimde ol dahi kabûl ve meblağ-ı merkûm cihet-i merkûmeden sana deynimdir deyü ikrâr ve otuz bir gün mürûrunda meblağ-ı muhâlün-bih merkûmun yedi yüz elli guruşunu bana edâ ve teslîm ve mâ'adâsı olan altı yüz elli guruşu hâlâ zimmetinde olmağla taleb ederim deyü da'vâ etdikde ol dahi cevâbında kaziyye minvâl-i meşrûh üzere olduğunu bi-tamamihâ ikrâr ü i'tirâf edip lâkin ben havâle-i mezkûreyi [63b] kabûl eylediğimden sonra şerikim mersûm İsterati zimmî bana mektûb gönderip meblağ-ı merkûm bin dört yüz guruşu merkûm Ali Ağa'dan almadan poliçe temessüğünü yedine vermiş idim kabûl etmeyesiz eğer meblağ-ı mezbûru verdin ise geri alıp poliçe temessüğünü kendiye red eyle deyü tahrîr etmekle binâen-aleyh ben dahi meblağ-ı merkûmu kabûlüme ve mikdâr-ı mezkûrumu edâ ve teslîme nâdim olmamla mâ'adâyı vermediğimden başka medfû'um olan meblağ-ı merkûm yedi yüz elli guruşu dahi geri taleb ederim deyü takrîri üzere havâle-i mezkûreyi kabûlünü mukırr u mu'terif iken tasaddî eylediği da'vâsı meşrû'a ve iltifâta şâyân olmamağla alâ-mûcibi ikrârihî

²²² A.DVNS.MHM.d, 96/65, 20 Ramazan 1067 / 2 Temmuz 1657.

meblağ-ı bâkî-i merkûm altı yüz elli guruşu müdde'î-i mezbûr Ali Ağa'ya edâ ve teslîmiyle mersûm Kostantin zimmî ilzâm olundu İstanbul Mahkemesi'nden huzûr."
Fî-selhi C sene 1223.²²³

Yine poliçesini ödemeyen Konstantin adında bir şahsın uyarılması hakkında düzenlenen bir mahkeme kaydı aşağıda yer almaktadır.

"İbrahim Ağa'ya poliçe bedelinden olan borcunu ödemesi hususunda Kostantin v. Yorgaki'ye tenbihte bulunulması

Ma'rûz,

Bâ'is-i i'lâm muhzır İbrahim Ağa mahfil-i şer'iyâtda Kostantin v. Yorgaki zimmî muvâcehesinde hâlâ Karaferye nâibi Ragıb Mehmed Efendi b. Abdullah zimmetinde bana deyni olan yüz elli guruşu Karaferye'den bana mezbûr Kostantin'in şerîki Aleksandri v. Manol zimmîye def' ü teslîm, ol dahi ba'de'l-kabz meblağ-ı mezbûru İstanbul'da şerîki mezbûr Kostantin bana vermek üzere Süftece ta'bîr olunur poliçe temessüküyle mezbûr Kostantin zimmîden bana havâle edip ben dahi mezbûr Kostantin zimmîye bundan akdem temessükü irâet ve i'lân eylediğimde mezbûr Kostantin zimmî dahi kabûl ve meblağ-ı mezbûre zâmin olmağla yüz elli guruşun yetmiş guruşunu bana edâ edip seksen guruşu kalmış idi. Hâlâ bâkî kalan seksen guruşu ve ba'dehu yine Karaferyeli es-Seyyid Mehmed Efendi b. Abdullah b. Abdülmennan tarafından ber-vech-i muharrer havâle olunup kabûl ve zâmin olduğu yüz guruşu mezbûr Kostantin zimmîden talep ederim deyü da'vâ etdikde mezbûr Kostantin dahi cevâbında fi'l-hakîka nâib-i mezbûr Ragıb Efendi tarafından vârid olan poliçeyi kabûl ve yüz elli guruşu zâmin olup yetmiş guruşunu edâ ve bâkî seksen guruş deyni olduğunu ikrâr ü i'tirâf edip mâ'adâsı olan Seyyid Mehmed Efendi tarafından vârid olan yüz guruşa kefâleti inkâr etmekle mezbûr Muhzır İbrahim Ağa mâ'adâ müdde'âsını beyâna ba'de'l-havâle ikrâr ü i'tirâfıyla sâbit olan yüz elli

²²³ İstanbul Kâdı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil, c. 85, s.457.

²²³ İstanbul Kâdı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 137 Numaralı Sicil, c. 86, s. 327.

guruşdan bâkî seksen guruşu müdde'î-i mezbûra edâya merkûm Kostantin zimmi'ye tenbîh olunduğu huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu."

Fî 23 Receb sene 1171.²²⁴

Aşağıdaki mahkeme kaydı da Osmanlı tebaası arasında süftece kullanımına bir örnektir.

"Hüseyn Beşe'nin ortaklarıyla dava ve anlaşmazlığı olmadığı tescili

Ma'rûz,

*Derûn-ı arzuhâlde mezkûrû'l-ism Hüseyn Beşe b. el-Hâc Osman meclis-i şer'î-i münîrde sâbıkâ Boğdan voyvodası arzuhâl eden Kostantin v. Mihâl v. Todori'nin sâbitü'l-vekâle vekîli Kıryazi v. Yoseb zimmi muvâcehesinde bin yüz yetmiş senesi Cemâziyelâhiresi'nin yirminci günü Boğdan'da Yaş kasabasında müvekkil-i mesfûr Kostantin bana iki bin guruş ikrâz ve teslîm, ben dahi ba'de'l-ikrâz ve'l-kabz ve'l-istihlâk meblağ-ı mezkûr iki bin guruşu İstanbul'da sâkin şerîkim el-Hâc Abdullah'a vermek üzere süftece tarîkiyle müvekkil-i mersûmu havâle edip meblağ-ı mezkûru şerîkim mezbûr el-Hâc Abdullah'dan ahzetmiş idi. lâkin ben ber-vech-i muharrer ikrâz ve iktirâzı inkâr ve şerîkim mezbûr el-Hâc Abdullah ile meblağ-ı mezkûru vermemek üzere seni nehy etmiş idim deyü tasaddî eylediğim nizâ'ımın aslı olmayıp meblağ-ı mezkûr iki bin guruşa müte'allika şerîkim mezbûr el-Hâc Abdullah ve müvekkil-i mersûm Kostantin ile da'vâ ve nizâ'ım yokdur deyü ikrâr ve vekîl-i mesfûr tasdik eylediği tescîl ve huzûr-ı âlîlerine i'lâm olundu."*²²⁵

Fî 16 Zilka'de sene 1171.

Bütün bu örnekler süftece kullanımının (süftece kelimesi ile tarama yapıp bu kelimenin geçtiği örnekleri özellikle seçtik. Polîçe sözcüğünün geçtiği örnekler de gerek *Kâdı Sicilleri*'nde gerekse Osmanlı arşiv kayıtlarında çok fazla sayıda mevcuttur.) o dönemde yaygın olduğuna işaret etmektedir.

Osmanlı modernleşmesiyle birlikte ticari ilişkilerde süftece kavramı yerine polîçe kelimesinin kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde en

²²⁴ *İstanbul Kâdı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, c. 74, s. 123.*

²²⁵ *İstanbul Kâdı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil, c. 74, s. 286*

erken tespite göre 17. yüzyıl ve sonrasında süftece kelimesinin karşılığı olarak Avrupa'dan alınan poliçe kavramının kullanıldığı arşiv kayıtlarında ve kâdı sicillerinde karşımıza çıkmaktadır.²²⁶ Ancak poliçe kelimesinin kullanımı süftece kavramının kullanımını tamamen ortadan kaldırmamıştır. Zira bu dönemde yazılan fıkıh eserleri ve yukarıda geçtiği üzere kadı sicillerinde poliçe kelimesi ile eş anlamlı olarak süftece kelimesi de kullanılmış ve poliçe sözcüğünün süftecenin Rumcası olduğu ifade edilmiştir.²²⁷

18. yüzyılda yaşayan Mütercim Âsım Efendi (ö. 1235/1819), *Burhan-ı Kâti* tercümesinde süftece ile poliçe kavramını eş anlamlı kabul etmiştir.²²⁸ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son döneminde telif edilen sözlüklerden biri olan Şemseddin Sâmî'ye (ö. 1904) ait *Kâmûs-ı Türkî* adlı eserde süftece kelimesi açıklanırken batı dillerindeki poliçe kelimesine göre tercihe şayandır ibaresi dikkat çekicidir.²²⁹

Osmanlı dönemi fıkıh literatürünün son örneklerinden, İslam hukukunun kanunlaştırılması alanında çalışmalarıyla bilinen Muhammed Kadri Paşa'ya (ö. 1306/1888) ait bir kanun metni niteliğindeki *Mürşidü'l-Hayrân* adlı eserde de bu uygulama havâle başlığı altında 798. maddede bizzat süftece sözcüğü ile ifade edilmiştir.²³⁰

Osmanlı devrinde süftece (poliçe) kullanımında yer alan başka yerde ödenmesi şartının nasıl tolere edildiği tarafımızca merak konusu olmuştur. Dönem incelemelerimizde süftecelerle ilgili Osmanlı ulemasının Hanefî fıkıh âlimlerinin görüşlerini eserlerinde aktardıklarını ve genel bir çerçeve çizerek esasları belirtip, mezhebe mutabık kaldıklarını tespit ettik. Bu itibarla süftecenin niyet ile alakalı olmasından dolayı o dönemde yaygın olan süfteceler/poliçelerin karşılıklı rıza çerçevesinde, şahısların birbirlerinin işini kolaylaştırmak amacıyla hayır maksatlı kullanıldığını söylemek mümkündür. Aksi takdirde süfteceleri zaruret halinde caiz

²²⁶ bkz: *İstanbul Kâdı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 94 Numaralı Sicil*, 2019, s.457.

²²⁷ bkz: *İstanbul Kâdı Sicilleri Rumeli Sadâreti Mahkemesi 272 Numaralı Sicil*, 2019, s. 123; Şeyhizâde, *Mecmau'l-enhur*, c. 2, s. 150; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, c. 5, s. 350; Kadri Paşa, Muhammed, *Mürşidü'l-Hayrân*, s. 130.

²²⁸ Mütercim Âsım Efendî, *Tıbyân-ı Nâfi*, s. 652.

²²⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 724.

²³⁰ Kadri Paşa, *Mürşidü'l-Hayrân*, s. 130.

kabul eden Mâlikîleri veya doğrudan caiz kabul eden Hanbelileri taklit söz konusu olsa muhakkak bununla alakalı bir ifade ile eserlerde karşılaştık.

Osmanlı kâdılarında Debbağzâde Numan Efendi (ö. 1224/1809) örnek bir poliçeyi şu şekilde ifade etmiştir:

“Mahsura-i Bağdat beheşt-abad mahallatından Abbasiye mahallesinde sakin tüccardan Şükrüzade Yahya Çelebi b. Abduşşekur meclis-i şer’i münir vacibu’t-tevkinde işbu rafiu’l-kitab el-Hac Maruf b. Mansur nam kimesne müvacehesinde ikrar-ı tam ve tabir-i anil mera edüp mezbur el-Hac Maruf’un cihet-i deyn-i şer’iden zimmetinde sekizyüz kuruş hakkı olmakla meblağ-ı mezburu medyunum olan işbu hazır bil-meclis tüccardan Markos veled-i Artin nâm zimmi zimmetinde olan dörtbinbeşyüz kuruş alacağımdan eda etmek üzere üçümüz bir mecliste hazır iken rızamız ile mezbur el-Hac Maruf’u medyun mesfur Markos zimmi üzerine havale-yi mukayyede-i sahiha-i şer’iyye ile havale eylediğimde anlar dahi havaleyi mezkureyi ber vech-i muharrer kabul eylediler dedikte ba‘de’t-tasdiki’ş-şer’î ma veka‘a bi’t-taleb ketb olundu.”²³¹

Yusuf Ziyauddîn Efendi ise poliçeyi aşağıdaki gibi tasvir etmiştir:

“Molla Muhammed b. Filan Ahi Çelebi mahkemesinde meclis-i şer’î enverde Ali bin filan müvacehesinde mezbur Ali’nin işbu hazır bi’l-meclis Ahmed nâm kimseneye cihet-i karzdan beşyüz kuruş deyni olmakla bundan akdem üçümüz bir mecliste hazır olduğumuz halde mezbur Ali meblağ-ı mezkure beşyüz kuruş ile hazır merkum Ahmed’i benim üzerime havale-yi mutlaka-i sahiha-i şer’iyye ile havale ve meblağ-ı mezkuru hazır merkuma eda ve teslime bana emredüp ve her birimiz havale-yi mezkureyi kabul eylediğimizden hazır merkum Ahmed meblağ-ı muhal-bihi merkum beşyüz kuruşu havale-yi mezkureye binaen benden ahz-u kabz etmekle ben dahi meblağ-ı mezkuru mezbur Ali’dan bi’l-müracaa halen talep ederim diye hazır merkumun tasdikiyle dava ettikte ol dahi husus-u mezkuru vech-i muharrer üzere

²³¹ Beki, Abdulaziz, *İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, s.168;

*ikrar ve itiraf etmeyin ala mucib-i itirafihî meblağ-ı merkum beşyüz kuruşun müddai mezbura edasıyla mezbur Ali ilzam olunduğunu huzur-u alilerine ilam olundu.*²³²

Günümüzde Irak²³³, Lübnan²³⁴ ve Cezayir²³⁵ devletlerinin ticaret kanunlarında süftece kelimesinin halen tercih edildiğini görmekteyiz. Bununla beraber hali hazırda Arap dünyasında süftece kelimesi yerine genellikle *senedü's-sahb* (سند السحب) ve *kambiyâle* (كمبيالة) (kambiyo senedi) ve poliçe (*bâlûsa, bûlîsa, bûlîsa, bûlîse*) (بولیصة) kavramları kullanılmaktadır.²³⁶ Ülkemizdeki Türk Ticaret Kanunu'nda ise poliçe/çek/bono gibi kavramlar süftece karşısında konumlandırılabilir.²³⁷

III. Süftecenin Özel Hükümleri

A. Süftecede Kabul

Süftece uygulamasında süftecenin muhatabı, kendisine süftece getirildiğinde kabul veya red etme tercih hakkına sahiptir. Süftecenin kabulü yazılı veya sözlü olabilir. Muhatap kabul beyanında bulunmadığı müddetçe süftece borçlusu konumuna gelmez.

Şeybânî'nin görüşüne göre kendisine süftece arz edilen şahıs, süfteceyi okuduktan sonra “bunu senin için yanıma kaydettim” diye süftece senedi üzerine bir ifade kaydetse bu kabul olarak addedilmez ve tazminle mükellef olmaz. Ancak süfteceyi getiren şahıs bu borcu bana öde der ve süftecenin muhatabı da “bunu senin için yanıma kaydettim” veya “bunu senin için yazdım” biçiminde bir ifade kullanırsa ödemekte muhayyerdir. Şayet muhatap, “bunu senin için üzerime kaydettim” veya “bunu senin için üzerime yazdım” der ise ve (علي) lafzını kullanırsa bu sahih bir şekilde tazmin sorumluluğunu muhataba yükler. Süftece sahibi yazılı miktarı ondan

²³² Beki, Abdulaziz, *İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, s.168.

²³³ *el-Kâmunu't-Ticâri'l-Lübnânî*, md. 390

²³⁴ *el-Kâmunu't-Ticâri'l-İrâkî*, md. 40.

²³⁵ *el-Kâmunu't-Ticâri'l-Cezairî*, md. 390.

²³⁶ *Mu'cemu mutuni'l-lüğa*, c. 1, s. 377; Kallek, Cengiz, “Süftece”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 19.

²³⁷ *TTK*, md. 671, 776, 780,

tahsil eder.²³⁸ Ebû Yusuf'a göre ise kişi süfteceyi açıp okuduğunda her türlü ret hakkına sahiptir. Ancak Kâdihân, eş-Şeybânî'nin görüşünün mutemed olduğunu belirtir.²³⁹

Kâdihân, et-Tahavî'nin süftece borçlusu hakkında süftece senedini kabul edip, içindekini okuyunca kıymetini de ödemek zorunda olduğu kanaatine sahip olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁰ Fakat eş-Şurûtu's-sağîr adlı eseri incelediğimizde et-Tahavî, yalnızca Ebû Yusuf'un ve eş-Şeybânî'nin görüşlerini aktarmakla yetinmiştir.

Şafî mezhebinde de süftecenin kendisine yazılan kişi tarafından (ödeme yapacak kişi) kabulü için belirli şartlar öne sürülmüştür. el-Mâverdî (ö. 450/1058) *el-Hâvi'l-kebîr* adlı eserinde süftecenin havâle lafzıyla veya emir ve risalet lafzıyla düzenlenebildiğini ifade etmektedir. Havale lafzıyla düzenlenmesi durumunda kendisine süftece yazılan kimsenin ödeme yapması için dört şart gerektiğini ifade etmiştir. Bunlardan *birincisi*, süftece eline ulaştıktan sonra borcun süftece düzenleyen kimseye ait olduğunun karşı tarafa bildirilmesidir. *İkincisi* süfteceyi getiren kimsenin alacağıının olduğunu kendisine bildirmesidir. *Üçüncüsü* bu belgenin havale yapan kimseye ait olduğunu bildirmesidir. *Dördüncüsü*, bu borcun kendisine havale yoluyla aktarıldığını bildirmesidir. Bu dört hususu ikrar ettiğinde, süftecede kendi adı geçmese dahi ödeme yapması gerekmektedir. Üç şartı ikrar edip kendisine havale edildiği şartını reddetmesi durumunda ise Şafî mezhebine göre herhangi bir ödeme yapması gerekmez.²⁴¹

Hanefî ve Şafî eserleri dışında süftecelerin kabulü meselesi ile ilgili şartları muhtevi böyle bir bahse rastlamadık. Şafî mezhebinde süftecenin kabul şartlarının biraz daha sistematik olduğu ifade edilebilir.

Geçen bölümde açıkladığımız süftecenin çeşitlerinden birincisi olan bizzat alacaklı ve borçlu arasında gerçekleşen süftecede ise kabul, süftecenin düzenlenmesiyle birlikte akit meclisinde gerçekleşmiştir. Bu tür bir işlemde kabul

²³⁸ Kâdihân, *Fetava-yı Kâdihân*, c. 2, s. 552.

²³⁹ Tahavî, *eş-Şurûtu's-sağîr*, s. 563; Kâdihân, *Fetava-yı Kâdihân*, c. 2, s. 553.

²⁴⁰ Kâdihân, *Fetava-yı Kâdihân*, c. 2, s. 553.

²⁴¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 6, s. 468.

eden taraf, akdin taraflarından birisi olduğu için borçlunun süfteceyi tanzim edip alacaklıya vermesi icap ve ikrarı kapsarken, alacaklının da süfteceyi teslim alması, kabulü ihtiva etmektedir. Çünkü bu nitelikteki süftece sadece yazılı ikrar beyanından ibarettir.

Bu konuyla alakalı *Mecelle*’de şöyle bir kayıt bulunmaktadır:

“*Bir kimse kendisi yazıp yahut bir katibe yazdırıp da mümza yahut mahtum olarak âhare vermiş olduğu deyn senedi, eğer mersum ise yani resm ve âdete muvafık olarak yazılmış ise ikrar bi’l-kitabe olup, takrir-i şifahisi gibi muteber ve mer’î olur. Ber-mutad verilegelen vusuller yani makbuz ilmühaberleri dahi bu kabildendir*”.²⁴²

Süftece, şayet havale biçiminde olan beşinci tür bir süftece ise muhalünaleyhin keşideciye karşı borçlu olmadığı durumlarda yani mutlak havalede bütün fikhî ekollere göre rızasını ifade eden kabul beyanında bulunması şarttır.²⁴³ Ancak süftecede muhalun aleyh, muhile karşı borçlu ise yani mukayyed havale söz konusu ise muhalün aleyhin kabulü Hanefilere göre şarttır.²⁴⁴ Diğer mezheplerde ise havalenin geçerliliği onun kabulüne bağlı değildir, muhalün aleyh kabul etmek zorundadır.²⁴⁵ Fakat muhalun aleyh bunu süftecenin kendisi tarafından düzenlenmediği sahte olduğu veya süftecenin temsil ettiği hakkın ödendiği gibi defilerle kabul etmeyebilir.

Günümüz poliçesi ile süftece arasında kabul beyanı açısından bir kıyas yapacak olursak; Poliçe üç kişi arasında havale şeklinde cerayan eden ve havale akdini temsil eden bir senettir. Başka bir ifadeyle poliçe, yazılı bir havale akdidir. Normal havaleden farkı, buradaki irada beyanı “ödeyiniz” şeklinde emir kipinde olup sarahaten ödeme emrini taşımaktadır. Normal havalede ise muhataba ödeme emri dolaylı olarak verilmektedir. Her akitte en az iki hür irade beyanın bulunması

²⁴² *Mecelle*, md. 1609.

²⁴³ Mâverdî, *el-Hâvi’l-kebîr*, c. 6, s. 417; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, c. 6, s. 144; Kelvezânî, *el-Hidâye*, s. 263.

²⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 20, s. 53.

²⁴⁵ Cündî, *et-Tavzih*, c. 6, s. 275; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, c. 6, s. 144; Kelvezânî, *el-Hidâye*, s. 263.

gerektiği için poliçede yer alan her üç kişinin rızası da şarttır. Rızanın alameti ise kabuldür.

Poliçeyi düzenleyen keşidecinin poliçeyi tanzimi icap beyanını, lehdarın senedi teslim alması lehdarın ve üzerine keşide yapılan muhatapın kabul şerhi de kabul beyanını teşkil eder. Poliçelerde kabul beyanı poliçenin üzerine kayıtsız-şartsız yazılmakta, “*kabul edilmiştir*” veya buna benzer bir ifadeyle belirtilmektedir.²⁴⁶ Böylece akit gerçekleşmiş olur ve poliçeyi teslim alan lehdar hak sahibi, kabul beyanında bulunan muhatap da poliçe borçlusu durumuna geçer. Ancak süftecelerde kabul beyanı yukarıda geçtiği üzere yazılı olabileceği gibi sözlü de olabilmektedir.

B. Süftecede Ödeme

Süftece fıkhen vadeli bir karz niteliğinde olduğundan dolayı tayin edilen sürenin bağlayıcılığı ve taksitle ödenmesi hususunda karz hükümlerine tâbidir. Bu meseleleri karz ahkâmından istifade ederek ele almaya çalışacağız.

1. Süftecelerde Vadenin Bağlayıcılığı ve Ödeme Zamanı

Her borcun vadesinin bağlayıcılığı aynı değildir. Borcu doğuran akit ve işleme göre fihhi hükmü değişmektedir. Örneğin karz borcunu ifade eden bir süftecede ve bütün karzlarda vade koşulu Hanefî,²⁴⁷ Şafîî²⁴⁸ ve Hanbelilere²⁴⁹ göre kazaen bağlayıcı olmamakla birlikte diyâneten bağlayıcıdır. Bu itibarla alacaklı vermiş olduğu parayı dilediği zaman geri talep edebilir. Mâlikî²⁵⁰ mezhebine göre ise karz borcunda üzerinde anlaşılan vade kazaen ve diyanen bağlayıcı olup, alacaklının vadeden önce alacağını talep etme hakkı yoktur.

Bu itibarla süftecelerde, günümüz poliçesinde ve diğer ticari senetlerde vade; Hanefî, Şafîî ve Hanbelilere göre bağlayıcı olmazken Mâlikilerde bağlayıcıdır denilebilir. Malikilere göre vadesi gelmeden alacaklının herhangi bir talep hakkı,

²⁴⁶ Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku*, s. 172.

²⁴⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 14, s. 37; Kâsânî, *Bedâ'iu's-sanâ'î*, c. 7, s. 396.

²⁴⁸ Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, c. 5, s. 355.

²⁴⁹ İbn Kudâme el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 6, s. 438.

²⁵⁰ Kâdı Abdulvehhâb, *el-Ma'ûne*, c. 6, s. 1000.

süresi geldikten sonra da borçlunun karza konu olan meblağı geciktirme hakkı yoktur.

AAOİFİ (The Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions - İslâmi Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu) günümüzde Mâlikî mezhebinin görüşünü tercih etmektedir. Bu bakımdan günümüzde süftecelerde ve benzer uygulamalarda vadenin bağlayıcı olacağını söylemek mümkündür.

Rü'yete dayalı kamerî takvim uygulamasında her ayın başlangıç gününün ve bitiş gününün önceden öngörülmesi olağan dışı olduğundan geçmiş dönemlerde süftecenin ödeme zamanı, belirli bir tarihlendirme yerine genellikle keşide günden muayyen bir müddet sonrası olarak belirlenmiş, vadesi belirtilmemişse ibraz edildiği an ödeme zamanı kabul edilmiştir.²⁵¹

Kişinin gerekçesiz olarak borcunu erteleyerek vaktinde ödememesi de dinen haram kabul edilmiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde “*Ödeme gücüne sahip olanın, oyalaması zulümdür*”²⁵² ve diğer bir hadisinde de “*Ödeme imkânı olan birinin, borcunu geciktirmesi, kınanmasını ve cezalandırılmasını mubah kılar.*”²⁵³ diye buyurarak borçların ödeme vakti geldiğinde imkân olması durumunda ödenmesinin gerekliliğine işaret etmiştir. Ahde vefa, İslam hukuku ve İslam ahlakında yer almış önemli bir prensiptir.

Borçlunun ödeme imkânı olmaması durumunda da alacaklının borçluya biraz daha süre tanınması yine İslam ahlakında yer alan önemli bir hassasiyettir. Zira Bakara Suresi 280. ayette “*Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Şu da var ki bağışlamanız, eğer bilerseniz sizin için daha hayırlıdır.*”²⁵⁴ Ancak borçluya müsaade ederken “tacil et düşüreyim”, “borcumu düşür tacil edeyim”, “erteliyorum ancak borcunu arttırıyorum” veya “ertele borcumu

²⁵¹ Kallek, Cengiz, “Süfteece”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 20.

²⁵² Buhârî, “Havâle”, 2287.

²⁵³ Buhârî, “Matalü'l-Ğaniyyi zulmün”, 2400.

²⁵⁴ Bakara 2/280.

artır” gibi faizli formül şeklinde durumlar ortaya çıkmamalı, bunlar da tamamen karz-ı hasen gibi karşılıksız olmalıdır.

2. Süftece Meblağının Tek Seferde veya Taksitle Ödenmesi

Süftecede yer alan vadeli bir borcun –vadenin bağlayıcı olmadığını göz önünde bulundurarak- vakti geldiğinde tamamının ödenmesi esastır. Bu borç şayet taksitli bir borç ise taksit süresi gelince gerekli kısmın alacaklıya ödenmesi icap eder. Fakat diğer borçlarda olduğu gibi süftece kıymetinin bir kısmını da ödemek mümkündür.

Süftecede akde konu olan tutarın bir kısmını ödedikten sonra kalan kısmı eda etmekten kaçınmak hususunda Muhammed b. Fadl’a²⁵⁵ (ö. 381/991) sorulan soruya verdiği cevap *Fetava-yı Kâdihân* adlı eserde şöyle aktarılmaktadır:

Kâdihân, “Bir kimse başkasından aldığı süfteceyi bir tacire arz eder, tacir de süftece meblağının bir kısmını öder bir kısmı da ödemezse süftece sahibi (lehdâr) kalan kısmın ödenmesini tacirden talep edebilir mi?” sorusuna, Muhammed b. Fadl’ın şöyle cevap verdiğini nakletmektedir:

“Şayet süfteceyi düzenleyen şahıs, muhataptan alacaklı ise ve bu alacağını süfteceyi kendisine teslim eden şahsa ödemesini istemişse o da bunu kabul ederek yazılı borcun süfteceyi düzenleyen şahsa ait olduğunu ikrar ederse geri kalanını da ödemeye zorlanır. Eğer borcu ikrar etmezse herhangi bir talep hakkı oluşmaz. Borcu ikrar etmeyip, süfteceyi kabul eder ise yine kalan borcu ödemeye zorlanır”.²⁵⁶

C. Süftecenin Devri

Süftece bir borç senedi olduğundan dolayı borçlarda yapılabilecek tasarrufların hükümlerine tabidir. Selem ve sarf bedeli müstesna her türlü borçta her tasarruf yapılabilir. Süftecelerde peşinlik şartı sağlanamadığından dolayı sarf mümkün olmamaktadır. Bu itibarla selem bedeli istisna edilerek her türlü borcun

²⁵⁵ Abdülaziz Beki, *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak* adlı doktora tezi çalışmasında bu kısmı Kâdihân’dan nakletmiş ve metinde geçen Muhammed b. Fadl’ı, Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî sanmıştır. Halbuki siyak ve sibaktan anlaşıldığı üzere maksûd olan Kâdihân’ın eserinde mezkur metinde adı geçen Muhammed b. Fadl’dır. bkz: *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, s. 294.

²⁵⁶ Kâdihân, *Fetava-yı Kâdihân*, c. 2, s. 553.

karşılığında olan süftece, havale ve teslim yoluyla bir başkasına devredilebilir. Bu devir işlemi elbette bir havale beyanı ile süfteceyi lehdâra teslim etmekle gerçekleşmiş olur. Havale beyanı bugünkü tabirle bir ciro işlemidir. Çünkü poliçeye A'ya ödeyiniz şeklinde bir emir kipi ile ciro yapılmaktadır.²⁵⁷

Bu konu özellikle mutlak havale bağlamında ortaya çıkabilir. Çünkü bu tür bir havalede muhatabın borçlu olması veya yanında muhilin malının bulunması şart koşulmamış olup, onun rızası ve kabulü şarttır. Bu işleme Hanefiler, havale derken diğer mezhepler onu, istikraz veya mâlî kefalet olarak ifade etmektedir.

D. Süftecenin Kaybolması

Süftecelerin ziyayı konusu, kaybolmuş bir süftecenin ihtiva ettiği hakkı muhafaza ederek söz konusu hakkı süftecenin sahibine ulaştırma meselesidir. Bu nedenle içtihadî bir konudur. Burada süftecenin kaybolmasını genel anlamda kâdı kitabının kaybolması, yırtılması veya üzerinde yazılanların silinmesi durumuna kıyas ederek bazı İslam hukuku âlimlerinin görüşlerini aşağıda aktarmaya çalışacağız.

Serahsî (ö. 483/1090), *el-Mebsut* adlı eserinin rehin babında rehnin helakı konusunda “sakk ve şahitlerin helak olmasıyla alacak düşmeyeceği gibi alacağın teminatı olan merhunun helak olmasıyla da hak deyn (alacak) düşmez” diyerek senet helak olsa dahi hakkın mahfuz olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁸

Şâfiî (ö. 204/820) ise *el-Ümm* adlı eserinde kadı kitabı konusunda mahkemece düzenlenen belgenin, kâdının divanından veya sahibinin yanından kaybolması durumunu incelemiştir. Şâfiî'ye göre bu belgenin hem mahkeme arşivinden hem de sahiplerinin ellerinden kaybolması durumunda, belgeyi düzenleyenlerin bizzat belgeyi yazdıklarına dair bir topluluk tarafından şahitlik edilmeden kaybolan belge kabul edilmez.²⁵⁹

İbn Kudame de *el-Muğnî* adlı eserinde kadı kitabının kaybolması veya silinmesi konusunda şöyle demiştir: “Kadı kitabı, zayi olur veya silinerek okunmaz

²⁵⁷ Beki, Abdülaziz, *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, s.289

²⁵⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, c. 21, s. 65.

²⁵⁹ Şâfiî, *el-Umm*, c. 6, s. 228.

hale gelirse muhtevası şahitlerle ispat edildiği takdirde bu hususta o ispat ile hüküm verilir.”²⁶⁰

Şu halde Serahsî'nin *el-Mebsut'ta* ifade ettiği gibi kaybolan sakklar, süfteceye kıyas edilerek süftece kaybolsa dahî içerdiği borcun ortadan kalkmayacağı söylenebilir. Yine Şafî'in *el-Ümm'de* belirttiği gibi kendisine ait kâdı kitabı kaybolan kişi hakkını ispatla yükümlüdür, şahitlerle ispat ettiği takdirde borçtan doğan alacağı mahfuzdur. Bu da süftece ile kıyas edilebilir. İbn Kudame'ye göre de kişinin borcunu tahsil edebilmek için süftece içeriğine dair şahit bulması durumunda borçtan doğan hakkını alabileceği anlaşılmaktadır.

²⁶⁰ İbn Kudame el-Makdîsî, *el-Muğnî*, c. 14, s. 79, 83.

SONUÇ

Bu çalışmamızda tüccarın nakit para ihtiyacının karşılanmasında ve piyasaya güvenli bir şekilde sıcak para akışının sağlanmasında önemli bir yere sahip olan süfteler ile ilgili fıkıh âlimleri tarafından serdedilen temel görüşlerin aktarılmasına ve değerlendirmelerin yapılmasına gayret edilmiştir. Bu itibarla ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Süfteler, Hz. Peygamberden önce de bilinmekte ve kullanılmaktadır. Öncelikli geçim kaynağı ticaret olan Arapların Müslüman olmasıyla birlikte süftelerin fikhî hükmü gündeme gelmiştir. Süfteler ilk dönemlerde muayyen bir kavram olarak doğrudan kaynaklarda geçmese de sahabî uygulamaları ile şekli olarak tarif edilmiş ve hükmü ile ilgili görüşler belirtilmiştir.
2. Klasik fıkıh kaynaklarında ve sözlüklerde süftelerin uygulanış biçimleri ile ilgili sistematik bir tasnif bulunmamaktadır. Farklı kaynaklarda geçen tariflerinden istifade ederek süftelerin 5 çeşit uygulama biçimi olduğunu tespit ettik. Aralarında bazı şekilsel farklılıkların bulunmasıyla birlikte bütün bu türler, borcun bir başka yerde ödenmesi paydasında birleşmektedir. Bu bakımdan süftelerin uygulanış biçimlerinin, meselenin doğrudan cevazına veya adem-i cevazına bir etkisinin olduğu söylenemez. Yalnızca süfteler neticesinde ortaya çıkan (süftelerin kabulü, reddi ve rücuu gibi) yan meselelerde uygulanış biçimine göre farklı hükümler terettüp edebilir.
3. Süfteler genellikle karz akdi olarak kabul edilmektedir. Klasik fıkıh kitaplarında bu konunun kimi zaman havale başlığı altında değerlendirilmesi, bazı fakihlerde süftelerin bir borcun havalesi olduğu kanaatini oluşturmuştur. Ancak süftelerin bütün türlerinin havale bağlamında değerlendirilmesi isabetli olmayacaktır. Nitekim alacaklı-borçlu merkezli süftelerde üçüncü kişinin varlığı söz konusu değildir.

Ayrıca üçüncü kişilerin dâhil olduğu süftecelerde de bu şahısların vekil olma ihtimalleri göz ardı edilemez. Bu bakımdan havale olarak nitelendirilmeyen süfteceleri göz önünde bulundurduğumuzda konunun tümünden havale başlığı altında değerlendirilmesi, çoğunluğa göre yapılmış mecazi bir sınıflandırmadır.

4. Fıkıh âlimleri genel olarak süftecelere “*menfaat sağlayan her karz ribadır*” rivayeti bağlamında yaklaşmışlardır. Yol güvenliğinin sağlanması ve taşıma masraflarının karşı tarafa yüklenmesi gibi belli bir menfaati elde etmek amacıyla borcun başka bir yerde ödenmesinin taahhüt edildiği süfteceler Hanefî mezhebinde tahrimen mekruh Şafiî mezhebinde ise haram olarak kabul edilmiştir. Mâlikî mezhebi süfteceleri kesin zaruret hallerinde caiz kabul ederken Hanbelî mezhebi her halükarda zaruret olsun olmasın süfteceleri caiz kabul etmektedir. Bütün mezheplerin ittifak ettiği bir husus ise şahıslar tarafından birbirlerine iyilik amaçlı olarak borcun başka bir yerde ödenmesinde veya kabz edilmesinde bir beis bulunmamaktadır.
5. Süftecelerde örf konusuna özellikle dikkat çekilmiştir. Akdin tarafları her ne kadar borcun başka bir yerde ödenmesini lafzen şart koşmasalar da toplumda bu tarz bir uygulamayla ilgili yaygın bir örfün bulunması durumunda süfteceler yine caiz kabul edilmemektedir.
6. Kişilerin niyetlerinin beyanları olmadan bilinmesi imkânsızdır. Şahıslar, her ne kadar süftecelerde borcun başka bir yerde ödenmesini menfaat sağlamak amacıyla şart koşmadık deseler de akde hilenin karışması söz konusu olabilir. Bu bakımdan süfteceler kazaen geçerli olması diyenen geçerli olacağı anlamına gelmez.
7. Süftecenin muhatabı, süftecenin doğruluğundan emin olmak için gerekli incelemeleri yapmalı ve süfteceyi ibraz edenin yetkili olup olmadığını araştırmalıdır. Ayrıca süfteceyi ödedikten sonra ibrâname alınması olası

bir tartışmanın önüne geçmesi bakımından oldukça faydalı olacaktır. Süftecede yer alan muhataba ait ödeme taahhüdü, onu borcu ödemekle mükellef kılar. Ancak borcun herhangi bir sebeple ödenmemesi durumunda, alacaklının asıl borçluya veya keşideciye rücu etme hakkı mahfuzdur.

8. Müslümanların ribâdan kaçınma hassasiyetinin bariz örneklerinden birisi de İslam hukukçularının süftece hakkındaki yaklaşımlarıdır. Nitekim doğrudan maddi bir fazlalık olmasa dahi yol güvenliğinin sağlanması ve transfer maliyetlerinin ortadan kalkması da fakihlerde bir ribâ çağrışımı yapmıştır. Borcun menfaat umularak başka bir yerde ödenmesinin şart koşulduğu süftecelere karşı İslam hukukçuları tarafından menfî bir tutum sergilenmesi bu hassasiyetin önemli göstergelerindendir.
9. Literatür taramalarımız sonucunda süfteceler ilgili en ayrıntılı incelemenin Hanefî mezhebine ait olduğunu söylemek mümkündür.
10. Süftece, Osmanlı devrinde ve sonrasında poliçe kavramıyla da ifade edilmiş olup, Hanefî mezhebine mutabık kalınarak uygulamalarda kişilerin birbirlerine iyilik maksatlı bu süfteceleri kullandıkları ifade edilebilir.
11. Süftecenin her çeşidi olmasa da geçmişte ve günümüzde kullanılan poliçeye çokça benzeyen yaygın uygulama örnekleri vardır. Bu bakımdan çalışmamızda geçen nakillerden yola çıkarak şekil şartlarında bazı farkların olmasıyla birlikte poliçe ve süftece ana hatlarıyla eşittir diyebiliriz. Günümüzde de poliçe veya benzer muameleler düzenlenirken süftecelerde yer alan esaslara riayet edilmeli ve borcun başka bir yerde tahsilinden herhangi bir menfaat umulmamalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrezzâk, Ebu Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm el-Yemânî es-San'ânî (ö. -827), *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, Beyrut, 1403, I-XII.
- Ahterî, Muslihuddin Mustafa (968/1560-61), *Ahterî-i Kebîr*, hzr. H. Ahmet Kırkkılıç ve Yusuf Sancak, Ankara, 2009.
- Ali Haydar Efendi (ö. 1935), *Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Mecelleti'l-ahkâm*, y.y., 1991, I-IV. (*Dürer'ül-hükkâm*)
- Ali, Cevâd (ö. 1987), *el-Mufasssal fî târihi'l-arabi kable'l-İslâm*, yy, 2001, IXX. (*Târihu'l-Arab*)
- Apaydın, Yunus, "Karz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 24, s. 520-525.
- Apaydın, Yunus, "Kefâlet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 25, s. 168-177.
- Arda, Erhan, *Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul, 2008.
- Askalânî, İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed b. Ali (ö. 852/1449), *el-Metâlibü'l-âliye bi-zevâ'idi'l-mesânidi's-semâniye*, y.y., 1998-2000. I-IXX. (*el-Metâlibü'l-âliye*)
- Aydın, Aytaç, *İslam Hukukunda Kıymetli Evrak Kambiyo Senetleri, Hisse Senetleri ve Borsa*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995.
- Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud (ö. 786/1384), *Şerhu'l-Înâye ale'l-Hidâye*, Beyrut ty. I-X. (*el-Înâye*)
- Baskıcı, Murat, "Osmanlı Ekonomisinde Modern Kredi Kurumlarına Duyulan İhtiyaç 1840-1880", *Ekonomik Yaklaşım*, sayı: 13, 2002, s. 41-55.
- Bayındır, Servet, *İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul, 2005.
- Beki, Abdülaziz, "İslam Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak", Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995. (İslam Hukukunda Kıymetli Evrak)

- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö. 1971), *Hukuk-i İslâmiyye ve Istilâhâtü Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul, ty., I-VIII. (Istilâhâtü Fıkhiyye Kâmusu)
- Burhâneddîn el-Buhârî, Burhâneddin (Burhanü's-şeria) Mahmud b. Ahmed Mergînânî (ö. 616/1219), *el-Muhîtu'l-burhânî fi'l-fıkhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdulkerîm Sâmi el-Cundî, Beyrut, 2004. I-IX. (*el-Muhîtu'l-burhânî*)
- Cebeci, İsmail, "Sukûk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. EK-2, s. 523-527.
- Cündî, Ziyaüddin (ö. 776/1374), *et-Tavzih fi şerhi Muhtasarı İbn Hâcib*, thk. Ahmed b. Abdulkerim Necip, yy, 2008, I-VIII. (*et-Tavzih*)
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebu'l-Meâlî Rukneddin Abdülmelik b. Abdullah (ö. 478/1085), *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Beyrut, 2007, I-XX. (*Nihâyetü'l-matlab*)
- Çakıcı, Mustafa, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrakların Hukuki ve İktisadi İşlevleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019. (*Osmanlı Devletinde Kıymetli Evrak*)
- Çalış, Halit ve Yaman, Ahmet, *İslam Hukuku*, Ankara, 2019.
- Çalış, Halit, "Vedîa", *İslam Hukuku El Kitabı*, ed. Prof. Dr. Talip Türcan, Ankara, 2013, 452-453.
- Dalgın, Nihat, "Sigorta", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.37, s.159-164.
- Demir, Fahri, "Sigorta ('Akıle Müessesesi ve Süftece Muamelesi ışığında Bir Tedkik)", *AÜİFD*, sy: 2, s. 169-200.
- Desûkî, Muhammed b. Ahmed (ö. 1230/1815) *Hâşiye ale's-Şerhi'l-kebîr*, y.y., ty.
- Durmuş, Abdullah, *Fıkhi Açıdan Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008. (*Para Mübadelesi İşlemleri*)
- Ebû Dâvûd, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed*, Mısır, 1999.
- Ebu Dâvud, Sicistânî (ö. 275/889), *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhiddin Abdülhamid, Beyrut, I-IV. (*Ebu Davud*)

- Ebu Dâvud, Sicistânî (ö. 275/889), *Mesâilu'l-İmam Ahmed rivâyetü ebî Dâvud es-Sicistânî*, Mısır, 1999. (*Mesâilu'l-İmam Ahmed*)
- Ebü'l-Hasen, Ali b. el-Ca'd, *Müsnedü Ebi'l-Ca'd*, Beyrut, 1990.
- Ebü's-şeyh, Abdullah b. Muhammed, *Zikrü'l-akrân ve rivâyetühüm 'an ba'zihim ba'zan*, Beyrut, 1996. (*Zikrü'l-akrân*)
- el-Fetâva'l-Hindiyye*, Beyrut, ty. I-VI.
- Ferguson, Niall, *Paranın Yükselişi Dünyanın Finansal Tarihi*, trc. Barış Pala, İstanbul, 2021.
- Feyyûmî (ö. 770/1368-69), *el-Misbâhu'l-munîr*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed, 1997, Beyrut.
- Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-muhît*, thk. Muhammed Na'im el-'Urkusûsî, 2013, Beyrut.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Huccetülislam Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vasît fi'l-mezheb*, thk. Ahmed Mahmud İbrahim ve Muhammed Muhammed Tâmir, Kahire, 1996, I-VII. (*el-Vasît*)
- Ghazanfar, S. M., *Orta Çağ İslâm İktisat Düşüncesi*, "Skolastik İktisat ve Arap Âlimleri", ed. Shaikh M. Ghazanfar, trc. edt. M. Sabri Akgönül, 2015, İstanbul
- Goitein, S. D., *A Mediterranean Society: The Jewish Communities of the World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza*, Berkeley, 1967. I-V. (*A Mediterranean Society*)
- Haddâd, Ebu Bekir (ö. 800/1397), *el-Cevheretü'n-neyyire*, y.y.. 1906, . (Matba'atü'l-hayriyye) I-II.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed (ö. 956/1549), *Mülteka'l-ebhur*, Beyrut, 1998.
- Hammâd, Nezih, *Dirâsât fi usûli'l-müdeyânât fi fikhi'l-İslâmî*, Mekke, 1990.
- Haskefî (1088/1677), *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr ve câm'i'l-bihâr*, Beyrut, 2002. (*ed-Dürrü'l-muhtâr*)

- İbn Cevzî, Ebu'l-Ferec (ö. 597/1201), *Takvîmu'l-lisân*, thk. Abdülaziz Matar, yy, 2006.
- İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed (ö. 235/849), *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, , thk. Muhammed Avvâme, Beyrut 1427/2006, I-XXVI. (*el-Musannef*)
- İbn Ebi'l-İz, Ebü'l Hasen (ö. 792/1390), *et-Tenbih alâ müşkilâti'l-Hidâye*, thk. Abdulhakim Muhammed Şâkir ve Enver Sâlih Ebû Zeyd, Suudi Arabistan, 2003, I-V.
- İbn Kudâme, Ebü'l-Ferec (ö. 682/1283), *eş-Şerhu'l-kebîr alâ metni'l-mukni'*, Beyrut, ty.. I-X.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğni*, Suudi Arabistan, 1997, I-X.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Kâfi fi fikhî'l-İmâm Ahmed*, Lübnan, 1994, I-IV. (*el-Kâfi*)
- İbn Nüceym, Sirâceddin (ö. 1005/1596), *en-Nehru'l-fâik*, thk. Ahmed Aze el-İnaye, Beyrut 2002, I-III
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhim el-Mısırî (ö. 970/1563), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, yy. ty. (Daru'l-kütübü'l-İslâmî) I-VIII. [8. cildi Muhammed b. Hüseyin'in tekmlisidir.] (*el-Bahru'r-râik*)
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut, 1992, I-VI. (*Reddü'l-muhtâr*)
- İbnu'l-Müneccâ, Ebu'l-Berekât (ö. 695/1269), *el-Mümti' şerhu'l-Mukni'*, thk. Abdulmelik b. Abdullah, 2003, Mekke, I-IV. (*el-Mümti'*)
- İbnü'l-'Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148) *Kitâbü'l-mesâlik fi şerhi Muvatta'i Mâlik*, , yy, 2007, I-VIII. (*Kitâbü'l-Mesâlik*)
- İbnü'l-Hâcib, Ebu Amr (ö. 646/1249), *Câmi'u'l-ümmehât*, thk: Ebu Abdurrahman Ahdar el-Ahdarî, yy., 2000.

- İbnü'l-Hümâm, Kemalüddîn (ö. 861/1456), *Fethu'l-Kadîr*, Kahire 1389/1970, I-X. [VIII-X. Ciltler, Kadızâde, Ahmed Şemsüddin Edirnevî Rûmî (988/1580)'nin *Netâicü'l-Efkâr fi Keşfi'r-Rümûz ve'l-Esrâr Tekmiletü Fethi'l-Kadîr* isimli tekmilesidir]
- İbnü'ş-Şihne, Lisanuddîn (ö. 882/1477) *Lisânu'l-hükkâm*, Kâhire, 1973.
- 'Îlîş, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed (ö. 1299/1882), *Minehu'l-celîl Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, Beyrut, 1989, I-IX. (*Minehu'l-celîl*)
- İmrânî, Abdullah b. Muhammed, *el-Menfeat fi'l-karz*, Riyad, 2010.
- İmrânî, Yahya b. Ebi'l-Hayr (ö. 558/1163), *el-Beyân fi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, thk: Kasım Muhammed Nuri, Cidde, 2000. I-XIII (*el-Beyân*)
- Kâdı 'Iyâz, *et-Tenbîhâtü'l-müstenbita ale'l-kütübi'l-müdevvene ve'l-muhtelita*, Beyrut, 2011.
- Kâdı Abdulvahhâb Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Ali (ö. 422/1031), *el-İşrâf alâ nüketi mesâili'l-hilâf*, thk. Habib b. Tahir, Beyrut, 1999, I-II. (*el-İşrâf*)
- Kâdı Abdulvahhâb, Ebû Muhammed Abdulvehhâb b. Ali (ö. 422/1031), *el-Ma'üne alâ mezhebi âlimi'l-Medîne*, Mekke, 2013.
- Kadrî Paşa, Muhammed (ö. 1306/1888), *Mürşidü'l-Hayrân*, Mısır, 1891.
- Kallek, Cengiz, "Sakk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, s. 586-587.
- Kallek, Cengiz, "Süftece", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, s. 19-21.
- Kallek, Cengiz, *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi: Harâc ve Emvâl Kitapları*, İstanbul, 2018. (*İslam İktisat Düşüncesi Tarihi*)
- Kallek, Cengiz, *Sosyal Servet İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi*, 2018, İstanbul. (*Sosyal Servet İslam'da Yönetim Piyasa İlişkisi*)
- Karâfi, Ebu'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed b. İdrîs (ö. 684/1285), Şehâbeddin, *ez-Zehîra fi'l-fıkh*, thk. Heyet, Beyrut, 1994. I-XIII
- Karaman, Hayrettin, *Ana hatlarıyla İslam Hukuku*, İstanbul, 2011, I-III.

- Kâsânî, Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd (ö. 587/1191), *Bedâi' u's-sanâi' fî tertibi'sherâi'*, Beyrut, 1986. I-VII. (*Bedâi' u's-sanâi'*)
- Kelvezânî, Ebü'l-Hattâb (ö. 510/1116), *el-Hidâye*, yy. , 2004.
- Kınacıoğlu, Naci (ö. 2009), *Kıymetli Evrak Hukuku*, Ankara, 1993.
- Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 428/1037), *el-Muhtasar*, thk. Kâmil Muhammed-Muhammed Uveyza, Beyrut, 1997.
- el-Kurdî, Necmeddin, *Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri*, trc. İbrahim Tüfekçi, İstanbul, 1996.
- Malik b. Enes (179/795), *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuat Abdülbâki, Beyrut, 1985.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450/1058), Ebu'l-Hasen, *el-Hâvi'l-kebîr*, Beyrut, 1999, IXX.
- Merğînânî, Burhâneddin Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir (ö. 593/1197) *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Tallal Yusuf, Beyrut, ty, I-IV. (*el-Hidâye*)
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (ö. 683/1284), *el-Muhtâr*, nşr. Orhan Çeker, Konya, 2016.
- Mevvâk, Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Abderî (ö. 897/1491), *et-Tâc ve'l-iklîl alâ Muhtasari Halîl*, nşr. Zekerıyyâ Umeyrât, Beyrut 1416/1995, I-VIII (Mevâhibu'l-Celîl ile birlikte). (*et-Tâc*)
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde (ö. 1298/1881), *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdi, Beyrut, 2014.
- Mısrî, Refik (ö. 2021) “es-Süftece miftâh min mefâtîhi fehmi'r-riba fi'l-İslâm” *Mecelletü'l-ebhâsi'l-iktisâdi'l-İslâmî*, Cidde, sayı: 2, 1984, 110-125.
- Molla Hüsrev, Hüsrev Mehmed Efendi (ö. 885/1480), *Düererü'l-hükkâm fî şerhi Ğureri'l-ahkâm*, yy. ty, I-II. (*Düererü'l-Hükkâm*)
- Mustafa İlmî b. İbrahim, *Tuhfetü'l-ihvân ve hedıyyetü's-sıbyân*, hzr. Kamil Ali Gıynaş, İstanbul, 2018.

- Mütercim Âsım Efendî (ö. 1235/1819), *el-Okÿânusu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul, 2013. I-VI
- Mütercim Âsım Efendî (ö. 1235/1819), *Tıbyân-ı Nâfi' Der Terceme-i Burhan-ı Kâtî'*, Hızr. Prof. Dr. Mürsel ÖZTÜRK, Dr. Derya ÖRS, İstanbul, 2009.
- “Kefâlet”, *Mv.F*, 34/288-320.
- “Sakk”, *Mv.F*, 27/46-49.
- “Süftece”, *Mv.F*, c. 25 s. 23-26.
- Nevevî, Ebu Zekerıyya (ö. 676/1277), *Ravzatu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-müftîn*, thk. Zehir Şâviş, Beyrut, 1991, I-XII. (*Ravzatu't-tâlibîn*)
- Nevevî, Muhyiddîn Ebu Zekerıyya Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, ty. Beyrut. I-XX. (*el-Mecmû'*) [X-XII. ciltler Takiyyüddin Sübkî'nin (756/1355) tekmilesi; XIII-XX. ciltler Necîb el-Mutî'î'nin tekmilesidir.]
- Olgun, İbrahim, Cemşit, Draşan, *Farsça Türkçe Sözlük*, Ankara, 1984.
- Ömer b. Abdulaziz el-Buhârî, *Kitâbu'l-vâkı'ât*, thk. Abdunnasır Hâkimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Saffet Köse), Konya, 2018.
- Özdal, Ahmet, “Ortaçağ İslam Dünyasında Bankacılık Faaliyetleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 55, 2015, 189-196.
- Pulaşlı, Hasan, *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları*, Ankara, 2017.
- Râfi'î, Abdulkerim b. Muhammed, *el-'Azîz Şerhu'l-Vecîz*, thk. Ali Muhammed 'İvaz-Âdil Ahmed, Beyrut, 1997, I-XIII. (*Şerhu'l-Vecîz*)
- Redhouse, (ö. 1892), Sir James, *Türkish and English Lexicon*, 2006, İstanbul.
- Revyânî, Ebu Muhâsin, *Bahru'l-mezheb*, thk. Tarık Fethi Seyyid, Beyrut, 2009, XIV.
- Sadr, Sayed Kazem, *İslam'ın Erken Dönemi İktisadi Sistem*, trc. Hakan Şahin, İstanbul, 2020.

- Sahillioğlu, Halil (ö. 2012), “Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak ‘Kitâbu’l-kâdı ve Süfteceler’”, *Türkiye İktisat Tarihi Semineri Metinler/Tartışmalar*, Ankara, 1975. (*Kitâbu’l-kâdı ve Süfteceler*)
- Sahnûn, Ebu Saîd (ö. 240/854) *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, Beyrut, 1994. I-IV. (*el-Müdevvene*)
- Schacht, Joseph (ö. 1969) , *İslâm Hukukuna Giriş*, trc: Mehmet Dağ, Abdulkadir Şener, Ankara, 1977.
- Smerkandî, Ebu’l-Leys (ö. 373/983) ‘*Uyûnu’l-mesâil*, thk. Selahaddin en-Nâhi, Bağdad, 1985.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (ö. 483/1090[?]) *el-Mebsût*, Beyrut, 1993, I-XXX
- Simâvî, Bedreddin İbn Kâdî-i Simavna (ö. 823/1420), *et-Teshîl şerhu Letâifü’l-işârât*, thk: İbrahim Mahmud Muhammed, Beyrut, 2014. I-III
- Sirâc, Muhammed, *el-Evrâku’l-ticâriyye fi’ş-şerîati’l-İslâmiyye*, Kahire, 1988.
- Şâfiî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs (ö. 204/820), *el-Umm*, Beyrut, 1990.
- Şenyut, Ali, *Geç Dönem Osmanlı Maliyesinde Polîçe Kullanımı ve Polîçeci Esnafı*, İstanbul, 2015.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen (ö. 189/805), *el-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın, Beyrut, 2012, I-XII.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen (ö. 189/805), *Kitâbu’l-Hucce alâ ehli’l-Medîne* Beyrut, 1403, I-IV. (*el-Hucce*)
- Şîrâzî, Ebu İshak Cemaleddin İbrahim b. Ali (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fî fikhi’l-İmâmi’ş-Şâfiî*, Beyrut, ty, I-III. (*el-Mühezzeb*)
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb (ö. 977/1570), *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’anî elfâzi’l-Minhâc*, Beyrut, 1994, I-VI. (*Muğni’l-muhtâc*)
- Şükun, Ziya, *Farsça-Türkçe Luğat: Ferheng-i Ziyâ Gencîne-i Güftâr*, İstanbul, 1984. I-III.

- Tabakoğlu, Ahmet, *İslam İktisadına Giriş*, İstanbul, 2016.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1994.
- Tahâvî, Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed (ö. 321/933), eş-*Şurûtu's-sağîr*, thk. Ruhi Özcan, Bağdat, 1974, I-II.
- Tehânevî, Muhammed b. Ali (ö. 1158/1745'ten sonra), *Mevsû'âtu Keşşâfi istilâhâti'l-funûn ve'l-'ulûm*, thk. Ali Dehrûc, Beyrut, 1996, I-II.
- Zebidî, Murtezâ Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed el-Huseyni (ö. 1205/1791), *Tâcu'l-Arûs*, thk. Heyet, y.y., ty. (Dâru'l-hidâye)
- Zeyla'î, Fahrüddin Osman b. Ali (743/1343), *et-Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik ve Hâşiyetü's-Şelebî*, Kahire, ty, I-VI.
- Zuhaylî, Vehbe (ö. 2015), *el-Fıhku'l-İslâmî ve edilletuhu*, Dimaşk, ty, I-X. (*el-Fıhku'l-İslâmî*)
- Zürkânî, Ebu Muhammed Abdalbâkî b. Yusuf (ö. 1099/1688), *Şerhu Muhtasarı Halîl*, Lübnan, 2002.